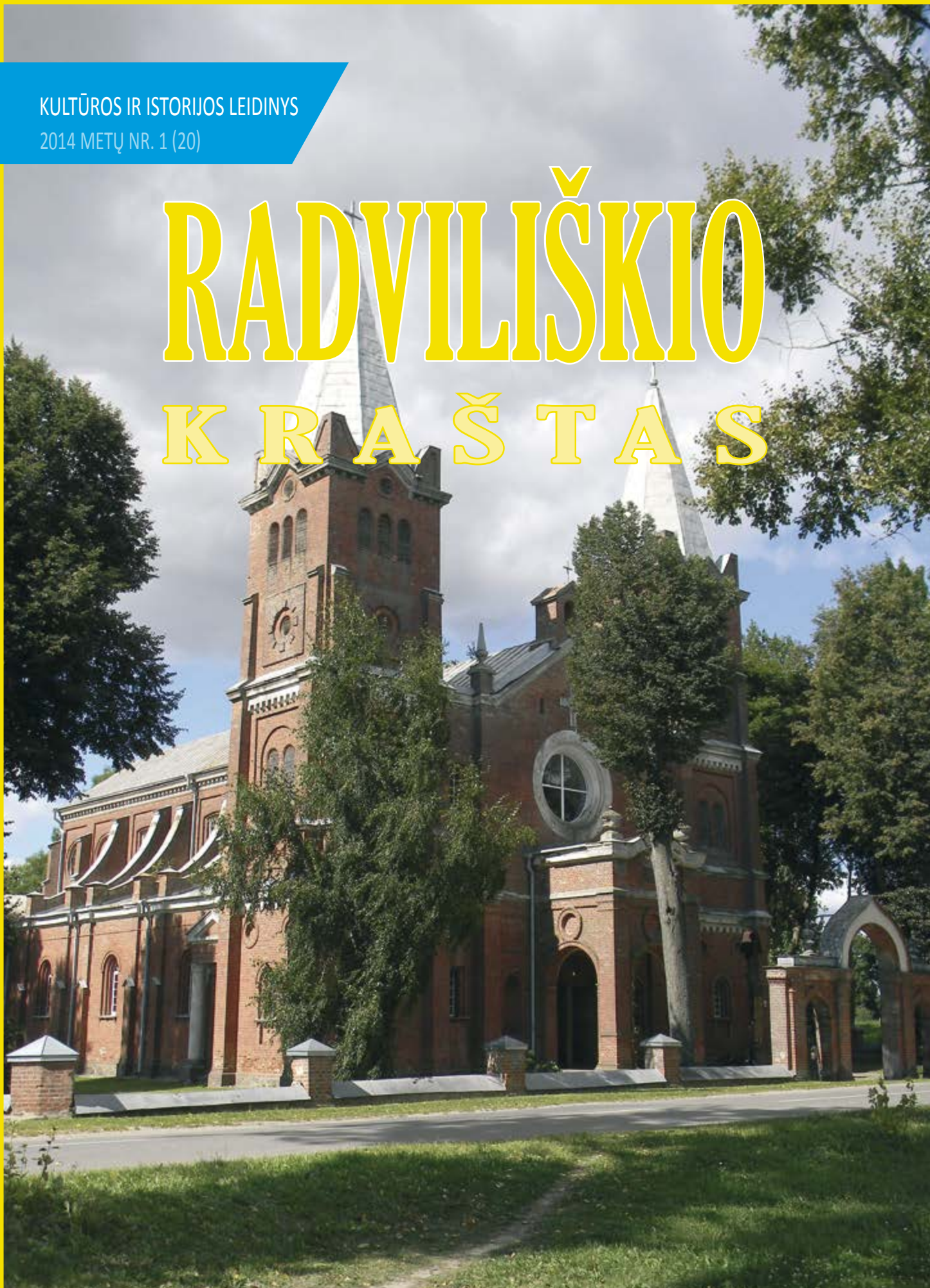

KULTŪROS IR ISTORIJOS LEIDINYS

2014 METŲ NR. 1 (20)

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

MŪSŲ KRAŠTIEČIAI JUBILIAITAI

Sveikiname

AURELIJAI RAGAUSKAITEI – 90

Aktorė, režisierė. Gimė Šiaulėnuose. Augo ir mokėsi Kaune, dirbo aktore Kauno dramos teatro studijoje. 1947–1952 m. studijavo Maskvoje. 1952–1957 m. – Kauno muzikinio dramos teatro aktorė, vėliau – dėstytoja Vilniuje ir Kaune, režisierė įvairiuose teatruose, tarp jų – ir Šiaulių. Režisavo per 30 spektaklių, pati sukūrė nemažai įsimintinų vaidmenų. Už nuopelnus Lietuvos kultūrai pelnė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžį, „Kristoforo“ statulėlę, kitų apdovanojimų.

VYTAUTUI BARAUSKUI – 80

Poetas, žurnalistas, redaktorius. Gimė Valinės k. Mokėsi Kėdainiuose, Vilniuje. Po žurnalistikos studijų dirbo įvairių leidinių redakcijose, Lietuvos radijo bei televizijos komitete literatūriniu darbuotoju, redaktoriumi, vyriausiuoju redaktoriumi. Nuo 1962 m. – Lietuvos žurnalistų sąjungos narys. Jam suteiktas nusipelnusio žurnalisto vardas, Lietuvos meno kūrėjo statusas. Vadovauja Poezijos ir kitų menų mėgėjų asociacijai „Branduma“. Užsiima leidybine veikla. Išleista 13 jo knygų. Yra parašęs per 600 dainų, kitų kūrinių, kurių išversta į daugiau kaip 10 kalbų.

ALEKSANDRUI DIGIMUI – 80

Kino operatorius ir režisierius. Gimė Vėriškiuose. Mokėsi Kauno taikomosios dailės mokykloje, studijavo Valstybiniame kinematografijos institute Maskvoje. Nuo 1962 m. – Lietuvos kino studijos dokumentinių ir vaidybinių kino filmų operatorius ir kūrėjas, vėliau – mokslo populiarinimo, dokumentinių filmų scenarijų autorius, režisierius ir operatorius. Sukūrė ir juostų apie gimtąjį kraštą. Dalyvavo daugelyje kino festivalių, apdovanotas įvairiais prizais, premijomis. Yra mikrofilmavimo Lietuvoje pradininkas, nusipelnęs šalies kultūros veikėjas.

VITALIJUI MAZŪRUI – 80

Scenografas, režisierius, dailininkas. Gimė Šiaulaičiuose. 1965 m. baigė tuometinį Lietuvos valstybinį dailės institutą, įgijo teatro dailininko specialybę. Buvo Vilniaus „Lėlės“ teatro vyriausiasis režisierius. Lietuvos valstybinėje konservatorijoje parengė lėlininkų kursą. Dėstė Vilniaus dailės akademijoje, dirbo Valstybinio jaunimo teatro lėlininkų trupės režisieriumi. Sukūrė spektaklių ne tik šalies, bet ir užsienio teatruose, dalyvavo tarptautinėse parodose. Daugelis jo darbų tapo lėlių teatro istorijos aukso fondu. Tarp jo kūrybos įvertinimų – 2013 m. Nacionalinė kultūros ir meno premija.

VYTAUTUI DAMAŠEVIČIUI – 70

Kino ir televizijos režisierius, operatorius. Gimė Skomaičių k. Nuo 1963 m. dirbo Lietuvos kino studijoje. Baigė Teatro, muzikos ir kinematografijos institutą tuometiniame Leningrade. 1980–1992 m. – Lietuvos kino studijos dokumentinių filmų režisierius. Nuo 1993 m. su J. Matoniu kuria TV dokumentinius filmus. Sukūrė filmų portretų, istorinių, buitinių ir socialinės, daugiausia – kultūros tematikos filmų. Dalyvauja ir visuomeninėje kultūros paveldo išsaugojimo veikloje. Pelnė garbių įvertinimų, tarp kurių – 2013 m. Vyriausybės kultūros ir meno premija.

STASIUI ŽIRGULIUI – 70

Dailininkas, skulptorius. Yra Lietuvos dailininkų sąjungos narys, Radviliškio krašto Garbės pilietis. Gimė Radviliškyje. Baigė Valstybinį dailės institutą. Buvo Respublikinės ir Kauno meno tarybų, Lietuvos dailės fondo, įvairių kultūros komisijų narys, aktyvus Kauno politinis ir visuomenės veikėjas. Jo kūriniai puošia įvairius šalies miestus, jų įsigiję prestižiniai Lietuvos ir užsienio muziejai. Parodose dalyvauja nuo 1975 m. Už nuopelnus Lietuvai apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino I laipsnio medaliu, Vytauto Didžiojo ordino Riterio kryžiumi.

Mūsų mielieji kraštiečiai, širdingiausiai sveikiname Jus, pirmąjį šių metų pusmetį sulaukusius „apvalių“ savo jubiliejų, ir tuos, kuriems laikas padovanojo kitų gražių sukakčių. Gimtinė džiaugiasi tomis Jūsų šventėmis, didžiuojasi Jumis ir Jūsų darbais, pasiekimais, įvertinimais. Visada esate tėviškei šviesus džiaugsmas ir amžinas laukimas.

*DARIUS BRAZYS,
Radviliškio rajono
savivaldybės meras*

DEŠIMTIES METŲ KELIAS

Kaskart iš Radviliškio viešosios bibliotekos gavęs kultūros ir istorijos žurnalo „Radviliškio kraštas“ naują numerį, tyliai pasidžiaugiu: „Kaip gerai, kad biblioteka leidžia žurnalą, primenantį kiekvienam, čia esančiam, įleidusiam šaknis kitame Lietuvos kampelyje ar išvykusiam į užsienius, apie gimtąjį kraštą, jo istoriją, dabartį...“

Tikrai stebiuosi leidėjų sumanumu ir autorių išradingumu. Tokios temų ir rubrikų įvairovės gali pavydėti bet koks leidinys. Džiugu, kad nepamirštate pasveikinti garbių sukaktuvininkų, kad nuolat spausdinate kuriančių žmonių tekstus. Visada smagu skaityti publikacijas, kuriose jaunimas rašo apie savo gimtinę. Sudomina straipsniai apie istorinę Radviliškio ir rajono miestų, miestelių, kaimų praeitį, jų gyventojų atsiminimai, etnografinė, kraštotylinė medžiaga. Skaitydamas apie žymių radviliškėnų nueitą kūrybinį, mokslinį, profesinį kelią, dažnai susimąstau apie save: „O ką aš po savęs paliksiu Radviliškiui? Kokia mano misija čia?“ Visi žurnalo straipsnių herojai yra palikę žymę Radviliškio krašto istorijoje: gydytojai, menininkai, mokytojai, geri kitų sričių specialistai. Tikiu, kad tie, kurie skaito šį žurnalą nuo pat jo leidybos pradžios, tikriausiai jau dabar yra įspaudę pėdas pelkėtoje Radviliškio krašto žemėje.

Kiekviename numeryje yra daugybė susistemintos medžiagos apie krašto istoriją, kuri vis primena, kas mes tokie ir iš kur atėjome. Gerai, kad žurnalas yra ne tik popierinis. Jo elektroninę versiją galima parsisiųsti arba skaityti internete. Manau, ta galimybė pasinaudoja užsienyje gyvenantys radviliškėčiai, mokytojai, mokiniai, studentai.

Įtraukia žurnale publikuojami tekstai kaip klampis pelkė ir nenori paleisti. Dažnai pamiršti, kad kiti darbai laukia. Vartydamas žurnalą tarsi atsikvepi, stabteli, o paskui vėl su nauja jėga kimbi į kasdienius darbus.

Dėkoju žurnalo sumanytojai, puoselėtojai, platintojai Radviliškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos direktorei Aldonai Januševičienei, kaskart su pasididžiavimu ir šypsena veide atnešančiai naują žurnalo numerį, kitiems jo leidėjams, straipsnių autoriams, buvusiems ir esamiems Radviliškio krašto gyventojams, aktyviems savo krašto istorijos puoselėtojams.

Ypač dėkoju žurnalo talkininkams ir bičiuliams, kurie be jokio atlygio plūša, tyrinėja, ieško, sistemina, rašo ir pateikia skaitytojui įdomiausių medžiagą: Vilniaus radviliškėnų bendrijos atstovams Jonui Linkevičiui, Aleksandrui Šidlauskui, Romualdai Budriui, Zenonui Vasiliauskui, Laimai Burkšaitienei, Birutei Panumienei, Kauno radviliškėnų atstovams Laimai Sajienei, Elenai Romanai Cemnolonskienei, Nijolei Šidlauskienei, radviliškėčiams Irenai Kazlauskienei, Alvydui Tamošiūnui ir kitiems.

Nebūsime pamiršti, jei neleisime užmiršti jau praeitin nuėjusių dienų. Esame mažas taškelis pasaulio žemėlapyje, bet čia gyvena įdomūs, kuriantys, mąstantys žmonės, kurie niekada neleis Radviliškio kraštui nugrimzti užmarštin.

Dėkoju visiems, kurie su „Radviliškio kraštu“ yra jau 10 metų ir drauge pasitinka jau 20-ąjį žurnalo numerį. Tikiu, kad dar ilgai bendrausime taip, kaip ir iki šiol: jūs kursite, rašysite ir leisite žurnalą, o mes – skaitysime ir stebėsime: „Ar tu žinotai?..“

turinys

Radviliškio mūšio sukaktis: kas atrasta, prarasta, tebeieškoma?	5	Scenos paviliota	55
Alvydas Tamošiūnas		Danutė Petrauskaitė	
Istoriko „mišrainė“	10	Ne lapas, vėjo pūstas	58
Zenonas Vasiliauskas		Dalia Kudžmaitė-Balsienė	
Keisti ir nekeisti klausimai apie paminklą Grinkiškyje	14	„Kinas atvažiavo!..“	62
Laima Petrauskienė		Lidija Šimkienė	
Vladislovas Komaras šiandieninės epochos šviesoje: gyvenimas, atiduotas Lietuvai	20	Žvilgsnis į Radviliškio rajono parkus (2)	65
Ina Stuogė		Kęstutis Labanauskas	
Parodęs pasaulio vandenų grožį	25	Mano kelias...	71
Gražina Dunauskienė		Dalia Tamošiūnaitė-Šalengienė	
Sunykęs ir vėl atgyjantis Radvilonių dvaras	30	Būta, o gal ne...	73
Pasivaikščiojimas po Radviliškį	36	Marijona Birutė Kudulytė-Navakauskienė	
Nijolė Plungaitė-Šidlauskienė		Vladas Žukas	75
Kūrybai atiduodami metai	40	Jonas Dauguvietis	76
Kristina Kacevičienė		Radviliškio rajono kultūros kronika	77
Netikėta praeities detalių sąsaja	45	Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ 2014 г. № 1 (20)	81
Emilija Brajinienė ir Ona Jansonienė		Summary of the Periodical „Radviliškio kraštas“ 2014 No. 1 (20)	82
Sugrįžtam gimtinę atrasti iš naujo...	48	Priminė išskirtinės tradicijos pradžia	83
Bronė Blužaitė-Gustaitienė			

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKcinė KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz.

ISSN 1822-0517

Viršeliuose: pirmajame – Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčia, nuo kurios (pirmosios) statymo pradžios šiemet sukanka 500 m.; ketvirtajame – kopytstulpis Sidabrave, pastatytas žemdirbiams pagerbti, Antanui Vaškeliui atminti. Savivaldybės archyvo nuotr.

RADVILIŠKIO MŪŠIO SUKAKTIS: KAS ATRASTA, PRARASTA, TEBEIEŠKOMA?

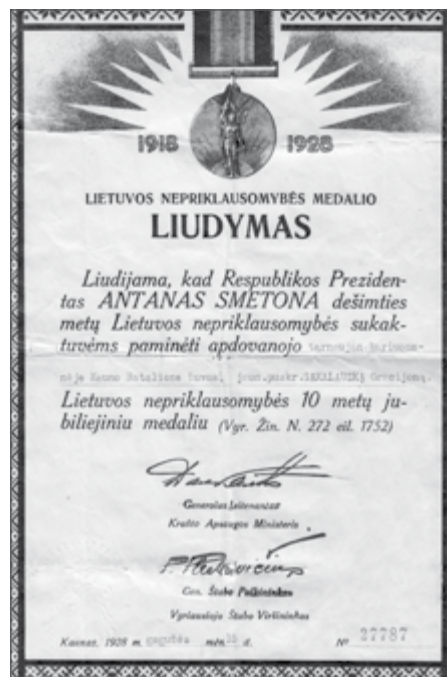
*Šiomet, lapkričio 21–22, sukaks 95-eri metai nuo Radviliškio mūšio.
Artėjant šiai reikšmingai datai, yra apie ką ir dėl ko pamąstyti.*

ALVYDAS TAMOŠIŪNAS,

seržantas majoras, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Oro gynybos bataliono vyriausiasis puskarininkis

Tuoj bus 95 metai nuo Radviliškio mūšio. Tai daug ar mažai? Prisiminus, kaip skambiai ir plačiai buvo minimos Žalgirio mūšio 600-osios metinės, mūsų miesto mūšio sukaktis nublinksta ir atrodo visai maža, net šimtmečio nepasiekusi. Bet kai pagalvoji, kiek dar nedaug istorikai, mokslininkai ir kraštotyrininkai skyrė dėmesio šiai temai nagrinėti, kokia negausi literatūra apie tai, kaip seniai paskutinė knyga tiems įvykiams gvildinti išleista, tada ir skaičius 95 ima atrodyti gana įspūdingas: per tiek metų, tiek mažai tenuveikta... Išskyrus prieškario ar išeivijos leidinius, neteko matyti tokio, kuris nagrinėtų išskirtinai bermontininkų invaziją į Lietuvą. Ar toji tema jau iki galo išanalizuota? O gal ji, vertinant šiąandieninę geopolitinę situaciją, tapo nebeaktuali ir neįdomi? Bet jeigu žmonės už tai praliejo kraują ir paaukojo gyvybes, šventvagiška tokias temas laikyti išsemtomis ar išbaigtomis. Nesvarbu ar tai būtų Saulės, ar Žalgirio, ar Kalniškės, ar Radviliškio mūšiai – taško dėti niekada nevalia.

Tad, stovint ant šios istorinės sukakties slenkščio, mintys vėl grįžta prie 1919 metų kautynių mūsų miestelyje. „Radviliškio krašte“ apie jas esu rašęs (2009, nr. 2(11), 2010, nr. 2 (13). Paklauskite, ar per tą laiką pavyko ką nors naujo rasti? Sumeluočiau, jei pasakyčiau, kad ne. Didžiausias man atradimas – tuometinės gyvenimo aplinkos, vyravusių nuotaikų suvokimas. Tai yra be galo svarbus faktorius. Net ir šiais laikais bet kokios šalies kariuomenės ir visuomenės kovinė galia, valia pasipriešinti matuojama visų pirma lojalumu, motyvacija. Mūsų kariuomenės kariai savanoriai, būdami kur kas prasčiau ginkluoti

*Jaunojo
puskarininkio
Gracijono
Sakalausko
apdovanojimo
dokumentas.
Iš Aido Dikšo
kolekcijos*

ir aprūpinti, sugebėjo nugalėti visokeriopai geresnę ginkluotę turinčius bermontininkus. Nes ir geriausi ginklai patys vieni nešaudė ir nekariauja. Štai ir atsakymas. Lietuvius į pergalę vedė laisvės troškimas. Nors buvo ir kitokių nuotaikų. Visuomenė, o kariuomenė – jos dalis, buvo nuvarginta nuolatinių ginkluotų konfliktų, plėšimų, įvairių kalbų apie neišsiaiškintą ateitį. Ypač greitai sklisdavo neigiamas nuotaikas kurstantys gandai. Majoras Zabulionis prisimena: „1919 spalio 21 d. 1-o pėstininkų pulko 3-iam batalionui išvykstant iš Kauno, karininkas Koscelkauskas neatsargiai išsitarė, kad vokiečiai

*Antanas Šukys,
dvoiejų Vyčio
kryžiaus ordinų
kavaliarius,
šaulių
organizatorius,
Lietuvos
kariuomenės
savanoris,
kovėsis ir prie
Radviliškio.
Iš autoriaus
kolekcijos*

(bermontininkai – aut. pastaba) yra galingi ir jie visus mus išmuš. Šie žodžiai pasklido tarp bataliono kareivių ir jau sėdant į vagonus atsirado dezertyrų, tačiau drąsesnieji kalbėjo, kad vokiečiams taip pat duos garo, kaip ir bolševikams. Kai kurie dezertyravo ir pakeliui“ (citatų kalba rašinyje netaisyta.). Nežiūrint į tai, karių, norinčių kovoti už Tėvynės ateitį, buvo absoliuti dauguma.

Ir lietuviai, ir priešininkai vieni apie kitus aktyviai rinko duomenis. Buvo stengiamasi kuo daugiau sužinoti apie priešų skaičių, ginkluotę, net moralę. Informacija rinkta ir sudarius žvalgybos patrulius, beveik atvirai žvalgant priešo kontroliuojamą teritoriją. Norisi atkreipti skaitytojų dėmesį, kad, atlikdami panašią užduotį, žuvo ir mūsų radviliškiečiai didvyriai Jonas Jaraminas bei Gracijonas Sakalauskas, kuriems buvo vos po aštuoniolika metų. Po mirties praėjus

beveik dešimtmečiui, abu jie apdovanoti Savanorių kūrėjų ir Nepriklausomybės medaliais. Lieka tikėtis, kad spalio 15 d. paminėsime ir jų žūties 95-ąsias metines. Kaip rodo nūdienu, šie kapai paprastai applancomi tik protarpiais ir tik kelių žmonių. O prieškarinio nuotraukos liudija: prie jų ateidavo minios, juos lankydavo Vasario 16-osios, Spalio 15-osios (žūties diena), Kariuomenės dienos, kitų valstybinių švenčių progomis. Nors ir žuvę, šie didvyriai tada buvo laikomi Radviliškio bendruomenės dalimi. Ar taip yra dabar? Tvirtinti nedirščiau.

Taigi informacija rinkta ir per gyventojus, juos paperkant ar šantažuojant, buvo liepiama eiti ir klausinėti karių. Daugiau patirties turintys karininkai nepasiduodavo provokacijoms ir netgi pateikdavo „besidominčioms“ personoms klaidingų žinių. Pavyzdžiui, dažniausiai gerokai padidindavo karių skaičių, tokiu būdu priversdami bermontininkus elgtis ypač atsargiai.

Lankantis Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune, buvau paklaustas, ar jau žinome įžymiojo Radviliškio malūno vietą? Sunku ją nurodyti, kai nėra literatūrinio pagrindo, patikimų šaltinių. Mano visi tyrinėjimai remiasi prieškarinio ar išėivijos Vakarų šalyse literatūros studijavimu, garbaus amžiaus žmonių prisiminimais (jiems perpasakojo tėvai ar seneliai). Gaila, neturėjau galimybių pasiekti Lietuvos centrinio archyvo fondų. Ir visgi apie Radviliškio malūno vietą susidariau nuomonę. Pirma – malūnas stovėjo priešais Radviliškio miestelį. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pats Radviliškis yra dvigubai ar trigubai padidėjęs, lyginant su buvusiu 1919 metais. Sakysim, vadinamos pravoslavų kapinės buvo už miesto, miesto pakraštyje, o dabar apsuptos gyvenamojo rajono. Miesto kapinės, esančios dabar miesto centre, tuomet buvo

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliai (aversas ir reversas). 1928 m. abiem jais po mirties buvo apdovanoti radviliškiečiai Gracijonas Sakalauskas ir Jonas Jaraminas, bet apdovanojimai nerasti. Iš autoriaus kolekcijos

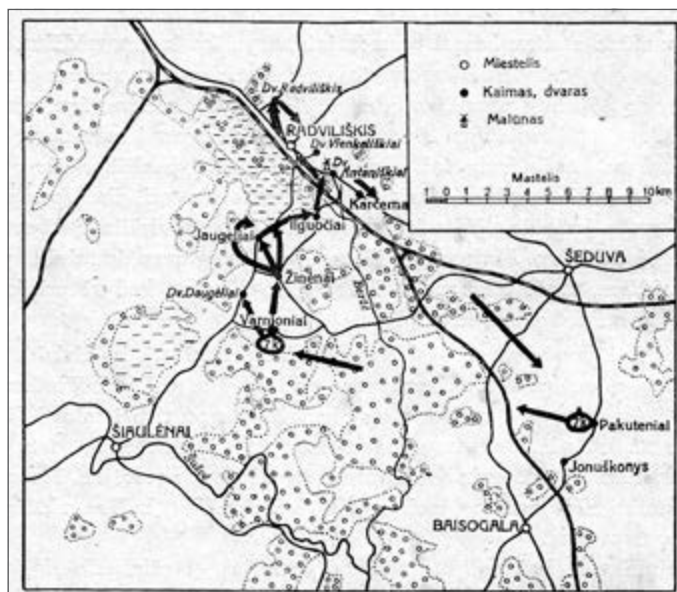

Prie Gracijono Sakalausko ir Jono Jaramino paminklo. Manoma, kad stovi pirmame plane iš kairės Radviliškio šaulių vadas Ignas Zubkus, dešinėje – Lietuvos šaulių vadas, pulkininkas Mykolas Kalmantas, antrame plane pirmas iš dešinės – Šiaulių rinktinės vadas kapitonas Jonas Kurpis. Spėjama data – 1931 rugpjūčio 2 d. Autoriaus pateikta nuotr.

miestelio pakraštyje. 1919 metais į Radviliškį ėjo vienas kelias iš Karčemų – tai dabartinė Maironio gatvė, šiandieninį miestą dalijanti į dvi dalis; nei plento (Šiaulių g. ir Žemkalnio-Landsbergio g.), nei kelio jo vietoje nebuvo. Taigi Maironio gatvė buvo vienintelis būdas patekti į Šiaulius, pervažiuojant nedidelį mūsų miestelį. Kai dėl malūno, tai jis traktuojamas kaip atskiras objektas, nepriklausantis miesto infrastruktūrai. Jau anksčiau paminėtas majoras Zabulionis vadovavo 1-ojo pėstininkų pulko 3-ojo bataliono 7-osios kuopos puolimui. Jis rašo: „Tuojau pranešiau pulko vadui, kad Radviliškio pulti negalėsiu, nes prieš Radviliškį yra vėjinis malūnas, iš kurio šaudo šeši kulkosvaidžiai, be to, vieta lygi, atvira, priėjimas labai sunkus. Po dvyliktos val. nakties gavau antrą įsakymą apeiti malūną ir pulti Radviliškį. Išdrįsau atsakyti, kad Radviliškį pulsiau tik paėmęs malūną.“ Vadinasi, malūnas stovėjo per vidurį, vienodai nutolęs nuo Karčemų kaimo ir tuometinio miesto ribų. Jis greičiausiai priklausė Antaniškių dvarui. Jau anksčiau teko girdėti, kad buvusios medienos apdirbimo įmonės „Beržas“ teritorijoje kažkada stovėjo malūnas ir galbūt ne vienas. Čia ir prieškaryje veikė lentpjūvė. Malūno, kaip atskiro objekto, buvimo vietą netgi patvirtina pridėdama schema. Naudojant šiuolaikines programas internete, nesunku paskaičiuoti, kad minėta įmonė nuo kraštinių bėgių vėžės yra apytiksliai už 300 metrų. Pravoslavų kapinės ir malūnas sudarė vientisą gynybos liniją. Kad ją pralaužtų, lietuvių kariai ir turėjo daugiausiai bėdų. Papildomai galima pasakyti, kad tiek lietuviai, tiek bermontininkai pozicijas buvo sutvirtinę apkasais,

tai matome iš nuotraukų ir batalinių paveikslų. Atrodo, kad malūno paieškos teritorija yra gerokai sumažėjusi, taigi – jau progresas. Ar tai galima vadinti atradimu? Manau, taip, bet oponentų labai klausimą palikime atvirą, kol teorija nebus paremta archyviniais šaltiniais.

Išaiškėjo ir kitas įdomus faktas: mūšio metu bermontininkai prieš lietuvių karius panaudojo cheminį ginklą. Tai savo prisiminimuose mini Nepriklausomybės kovų dalyvis, viršila Antanas Šimkus. Jis pamena, kaip pas juos į štabą atvyko bermontininkų atstovas ir prigrasino: „O jei neat-

Viena iš egzistuojančių kelių Radviliškio mūšio schemų. Iš autoriaus kolekcijos

sitrauksite, – sakė bermontininkas, – tai paleisime dujinius artilerijos sviedinius ir minosvaidžių ugnį, ir jūs būsite visi sunaikinti.“ Svarbiausia – kovų dalyvis vaizdžiai aprašo šį ypatingą mūšio epizodą: „Sunkioji artilerija vėl pradėjo apšaudyti paskyrais šūviais. Šį kartą sviediniai keistai sprogo: sprogimų vietoje kilo lyg kokie garai. Kareiviai juokavo, kas čia per puodynės krenta. Jie visai nejautė, kad čia krito tikroji mirtis ir kad tos puodynės daug nušienaus... Šie sviediniai buvo pripildyti nuodingų dujų. Jie sprogo prie apkasų, ir palengva skleidėsi dujos. Pirmasis buvo apnuodytas III būrio būrininkas Klimaitis. Jis staiga pasijuto blogai ir skausmai spaudė krūtinę. Žmogus niekur negalėjo rasti ramybės. Apsinuodiję kareiviai tuojau draskėsi drabužius nuo krūtinės, perplėsdami baltinius, ir prašė vandens. Jie greitai juodavo. Dujokaukių niekas neturėjo. Vandens šioje aukštumoje taip pat nebuvo, o apsinuodiję kareiviai ėjo iš rikiuotės vienas po kito. Susirado kareiviai, kurie ėmė sakyti, kad reikia laikyti šlapią daiktą prie burnos, nes drėgmė sugerianti dujas, bet vandens nebuvo. Tada kareiviai šlapinosi į pirštines ar milinių skvernus ir laikė tuos daiktus prie burnos... Dujos pasiėmė penkias aukas.“

Teko bendrauti su Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kariais, kurie atlieka operatyvinio ir ištisinio išminavimo darbus visoje Lietuvos Respublikos sausumos teritorijoje, neutralizuodami karinius (konvencinius) sprogmenis. Jie minėjo, kad prieš beveik 10 metų netoli Šiaulių buvo radę Pirmojo pasaulinio karo laikų vokišką sviedinį neaiškios paskirties. Šio sprogmens nebuvo jų turėtuose kataloguose, jis atrodė kitoks nei įprasti, todėl priskirtas prie galimo sviedinio su cheminiu užtaisu. Kaune „Atominio bunkerio“ muziejuje gidas minėjo, kad prie Kauno buvo rasta taip pat Pirmojo pasaulinio karo laikų vokiečių aviacinė bomba su zarino užtaisu. Susidaro įrodymų visuma. Tai – sensacingas faktas, nes cheminis ginklas buvo daugiausiai naudojamas Pirmojo pasaulinio karo metais dabartinės Belgijos teritorijoje. Kad 1919 metais panaudotas ir Lietuvoje, prie Radviliškio, niekas nežinojo...

Buvo rastas ir pas kolegą, istorinės atminties puoselėtoją, kolekcininką Aidą Dikšą yra saugomas originalus jaunesniojo puskarininkio Gracijono Sakalausko Lietuvos Nepriklausomybės medaliau liudijimas, surastas ir atkeliavęs net iš Klaipėdos. Jame parašyta: „1918–1928 Lietuvos Nepriklausomybės liudymas. Liudijama, kad Respublikos Prezidentas Antanas Smetona dešimties metų Lietuvos nepri-

klausomybės sukaktuvėms paminėti apdovanoja tarnaujan. kariuomenėje Kauno Batalione žuvusį jaun. puskr. Sakalauską Gracijoną. Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu (Vyr. Žin. N. 272 eil. 1752). Pasirašo Teodoras Daukantas, generolas leitenantas, Krašto apsaugos ministeris ir Povilas Plechavičius, gen. štabo pulkininkas, Vyriausiojo štabo viršininkas. Kaunas, 1928 m. gegužės mėn. 15 d. No. 27787.“ Liudijimo popierius turi vandens ženklus, kairiajame apatiniame kampe yra reljefinis Krašto apsaugos ministerijos spaudas, pats dokumentas daug kartų lankstytas.

Dar viena įdomi detalė. Ar žinojote, kad bermontininkai, apsigynę ir atsigavę nuo pirmo lietuvių puolimo, į kontrataką ėjo su... muzika? Orkestras stovėjo pamiškėje, viename iš mūšio laukų, ir grojo karinius maršus, kad padrąsintų puolančiuosius. Maža to, bermontininkai puolė trimis bangomis,

Paminklas senosiose Radviliškio kapinėse, įamžinęs gyvybes už Lietuvos laisvę paaukojusių savanorių atminimą. Spėjama data – apie 1936 m. Iš Aurelijaus Balčiūno kolekcijos

neiššovę nė šūvio, kol praktiškai nepasiekė lietuvių pozicijų. Tai labai gąsdino besiginančius karius, nes parodė einančiųjų į ataką drąsą.

Per ilgą laiką buvo atrasta ir kitų detalių, faktų, artefaktų. Sukurta ir naujų istorijos populiarinimo formų, pavyzdžiui, pėsčiųjų žygis „Pergalių ir kovų keliais“. Per trejus metus tame žygyje dalyvavo daugiau kaip du tūkstančiai žygeivių iš visos Lietuvos ir nemažai užsienio šalių. Tačiau per tą laiką jau daug ir prarasta. Iškeliavo Anapilin nemažai Radviliškio krašto žmonių, kurie buvo to mūšio kovotojų palikuonys, kovų su bermontininkais dalyvių artimi giminės. Su savimi jie nusinešė vertingų prisiminimų, pasakojimų, išgyvenimų. Mažai kas juos kalbino, užrašinėjo jų pasakojimus – nėra nei vaizdo medžiagos, nei nuotraukų. Lieka kalbinti dar šviesių atmintį turinčius ir ką nors iš tėvų pasakojimų prisimenančius senolius, kurių taip pat vis mažiau ir mažiau... Prie „prarastųjų“ kategorijos kaip išmoktą pamoką turėtume priskirti ir Radviliškyje vykdytus projektus. Į juos buvo įdėta tikrai daug darbo, lėšų, paaukota marios laiko ir ne tik, o išliekamosios vertės nesukūrėme...

Netruks prabėgti penkeri metai, ir jau minėsime Radviliškio mūšio šimtmetį. Kaip būsime pasirengę tam jubiliejui, kurio tarsi savotiška „repeticija“ – šiemetė 95-erių mūšio metinių sukaktis? Ar kas parašys knygą? Pastatys filmą? Reikalingos sutelktos pastangos, efektyvus kolektyvinis darbas, detalus planas, išdėstytas tiksloje laiko ašyje. Prireiks ir visokeriopos paramos. Gal ir radviliškėnai išeiviai galėtų prisidėti, per įvairias akcijas surinkdami aukų? Tuomet reikėtų įsteigti atitinkamą fondą. Gal šis žurnalas galėtų tapti savotiška visų geranoriškai tam reikalui nusiteikusių padėti kraštiečių savotiška jungtimi – per jo redakciją susižinotume vieni apie kitus, bendrus siekius, ketinimus, problemas, ir taip visi kartu kur kas daugiau nuveiktume. Nepalikime tokio prasmingo renginio organizavimo keliems entuziastams.

Į klausimą ko tame kelyje tebeieškome, galima atsakyti taip: pagarbos mūsų krašto istorijai, žmonėms, kritusiems prie mūsų miestelio, istorikų ir politikų dėmesio bei pasiryžimo tinkamai įamžinti tuos reikšmingus istorinius įvykius šalies mastu, ypač siekiant dabartiniam jaunimui perteikti 1919 metais vyravusį visuomenės susitelkimą, ryžtą kovoti už savo Tėvynę. Juk dar yra aibė neatskleistų arba mažai kam nežinomų dalykų: kodėl Antantės komisija kovoje su bermontininkais latviams padėjo, o lietuviams trukdė? Kur palaidoti prie Radviliškio žuvę bermontininkai?

Rašinio autorius puoselėjo idėją Gracijono Sakalausko apdovanojimą nunešti prie didvyrio kapo. Tą ir padarė 2013 m.

Koks abiejų pusių patirtų nuostolių skaičius? Kiek tiksliai ir kokio atimta grobio? Kur pagaliau stovėjo įžymusis Radviliškio malūnas? Ir t. t.

Tokių istorinių datų akivaizdoje – proga susimąstyti. Retoriškai paklauskime kiekvienas savęs: ar pasiekiau savo pergalę prie savo Radviliškio malūno? Ar radau savyje savą Radviliškio malūną ir ką padariau, kad jį rasčiau? Atsakius neigiamai, dar yra laiko kažką pakeisti, padaryti. Buvo Žalgirio mūšis, buvo ir Radviliškio kautynės. Man asmeniškai mano Žalgiris ir yra Radviliškio mūšis...

NAUDOTI ŠALTINIAI:

Karys, nr. 8 (456), 1928 m. vasario 16.

Šukys, Antanas. *Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai: atsiminimai iš Lietuvos nepriklausomybės kovų 1919–1921 metais*. Londonas, spaustuvė „Nida“, 1964.

Zabulionis, ats. mjr. *1 pėst. pulko 7 kuopos veiksmai prieš bermontininkus*. Karo archyvas, Kaunas, Kariuomenės štabo spaud. ir šv. skyriaus leidinys MCMXXXVIII. Akc. „Spindulio“ b-vės spaustuvė, 1935–1940.

ISTORIKO „MIŠRAINĖ“

Jau kelinti metai, kai iš archyvo bylų, senos spaudos puslapių, kitų šaltinių renku medžiagą apie Radviliškį ir jo apylinkes. Kartais ji gražiai sugula į konkrečią temą, o kartais prie jos nelimpa, bet vis tiek kaupi, nes tai atrodo įdomu ir vertinga. Kai tokių „vienišų“ dokumentų susidaro daugiau, kaip sakoma, kritinė masė, jie irgi pasiprašo būti viešai paskelbti. Taip gimsta istoriko „mišrainė“. Pirmosios jos ir kviečiu „paragauti“.

ZENONAS VASILIAUSKAS,
istorikas

PIRMASIS RADVILIŠKIO MIESTO GATVIŲ PLANAS

Sakoma, kad pagal miesto pagrindinės gatvės pavadinimą galima nustatyti, kokia ir kieno ten buvo valdžia – sava ar svetima. Manau, nesuklysiu primindamas, kad Radviliškio gatvių pavadinimai carinės Rusijos imperijos laikais buvo rusiški, Pirmojo pasaulinio karo metais, užėmus miestą kaizerinei kariuomenei, vokiški. Laikas išsiaiškinti, kiek šiame mieste gatvių buvo ir kaip jos vadinosi, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Tokią ekskursiją į praeitį mums padės surengti Centriniam archyve esanti byla (b. 628, t. 379, ap. 2), kurioje išlikęs Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento susirašinėjimas su Šiaulių apskrities valdyba. Byloje yra 10 lapų ir miesto planas.

1921 m. spalio 22 d. Šiaulių apskrities valdyba nušuntė minėtam departamentui patvirtinti Radviliškio miesto gatvių pavadinimų projektą (gaila, byloje šio gatvių pavadinimų sąrašo nėra). Departamentas pagal ano meto ryšių sąlygas operatyviai atsakė į šį raštą. Tų pačių metų lapkričio 3 d. šio departamento Miestų skyriaus vadovas parašė, kad gautą projektą grąžina apskrities valdybai, nes ne visi gatvių pavadinimai tinkami, kaip antai Šiaudinės, Kojalės, Kaulinių, Anglių, Kiaurosios, Trumposios, Prūdelio ir Siaurosios, todėl patvirtinti negali. Pasiūlyta išvardytuosius pavadinimus pakeisti istoriniais, susijusiais su žymesniais žmonėmis ar kitais tinkamais. Departamentas nebuvo labai kategoriškas. Atsakyme pastebėta: jeigu jau įprasta gatves taip vadinti, tada

prašoma su jų pavadinimų projektu atsiųsti ir paaiškinimą dėl trijų Kapų gatvių pavadinimų, o tokius netaisyklingus pavadinimus, kaip Bažnytinė, taisyti į Bažnyčios, Vaistinė – į Vaistinės.

Po mėnesio, 1921 m. gruodžio 6 d., departamentas paragino apskrities valdybą kiek galima skubiau atsakyti į lapkričio 3-osios raštą ir atsiųsti naują Radviliškio gatvių pavadinimų projektą.

Į paraginimą atsakyta greitai – gruodžio 12 d. Rašte apskrities valdyba teisinosi, kad Radviliškio gatvių pavadinimų projekto iki tol nebuvo galima pakeisti, nes dar nesudarytas miesto planas (pabraukta autoriaus). Sudaryti tokį planą tikimasi artimiausiu laiku, tada ir bus sutvarkyti gatvių pavadinimų reikalai.

Praėjo trys mėnesiai, o miesto plano vis dar nebuvo. Matyt, tuo laiku neturėta specialistų, kurie galėtų greitai ir gerai tokį planą padaryti. 1922 m. kovo 29 d. departamentas vėl paragino apskrities valdybą, klausdamas to paties – ar jau paruoštas Radviliškio miesto planas ir kaip yra su gatvių pavadinimų projektu. Galų gale apskrities valdyba tų metų balandžio 14-ąją išsiuntė raštą, kurį departamentas gavo balandžio 21 d. Pranešta, kad Radviliškio miesto gatvių plano kopija siunčiama Savivaldybių departamento nuožiūrai. Gatvių sąrašo nėra, tik gatvių planas.

Galima sąlyginė išvada, kad 1922 m. pradžioje buvo nubraižytas Radviliškio miesto planas su gatvių pavadinimais, kuris (tiksliau – perbraižyta jo kopija) pateikiamas prie šio rašinio.

Toliau rašte paprašyta: jeigu plano kopijoje pažy-

Tai nėra miesto planas tikrąja šio žodžio prasme; tai – 1922 m. Radviliškio gatvių planas-schema, bet svarbiausia – pirmutinis lietuviškas šio miesto gatvių planas, taigi istorinis dokumentas.

RADVILIŠKIO MUZIEJUS

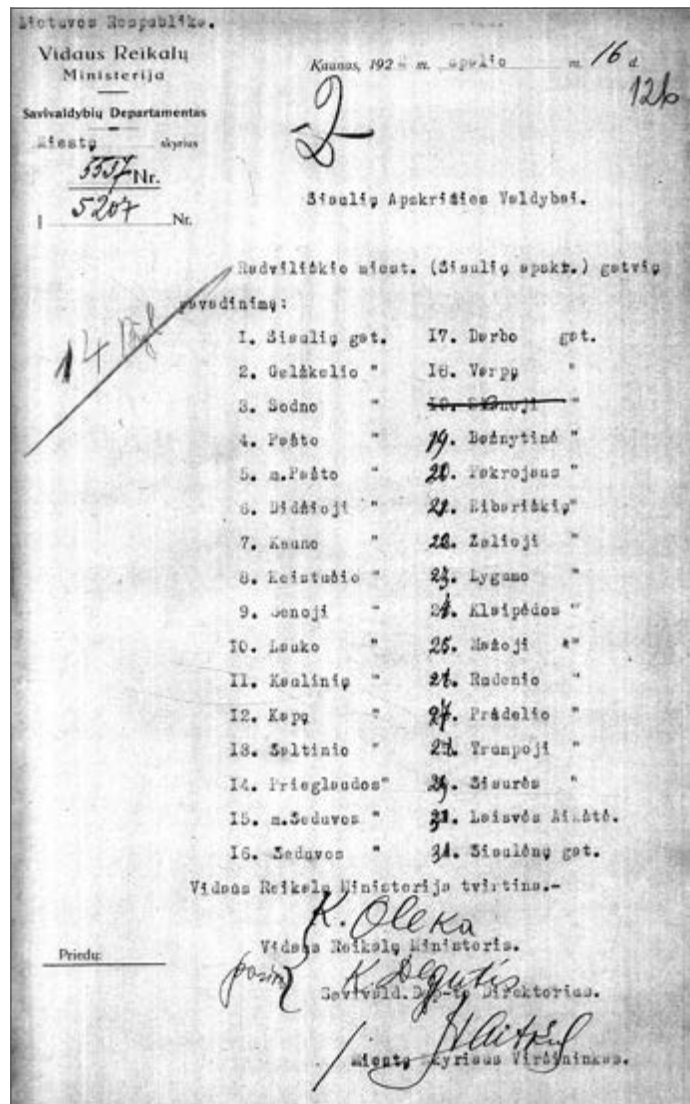
Prieškarinėje Šiaulių krašto spaudos panoramoje ilgiausiai, apie 12 m., išsilaikė tik vienas savaitraštis. Iš pradžių jis vadinosi „Momentas“, vėliau – „Mūsų momentas“, galiausiai – „Įdomus mūsų momentas“. Tai buvo visuomeninis, iliustruotas, liberalios krypties leidinys.

Besklaidydamas jo 1933 m. komplektą, užtikau nedidelį straipsnelį, iš karto patraukusį dėmesį („Įdomus mūsų momentas“, 1933 m., birželio 4 d., nr. 22 (167), p. 4). Jis vadinosi „Susirūpinkime senienomis. (Iš Radviliškio padangės)“. Tai – savotiškas probleminis pasisakymas. Tik keista, kad autorius pasirašė slapyvardžiu – Kaunietis. Mėginau išsiaiškinti tikrąjį jo pavardę, bet nelabai sekėsi. Kapitaliniame leidinyje „Lietuviškieji slapyvardžiai“ nurodyta, kad slapyvardį Kaunietis turėjo net devyni asmenys, bet, mano nuomone, nė vienas jų netinka aprašomu atveju.

Taigi Kaunietis savo pamąstymus pradeda teigdamas, kad visada, kai tik būna Radviliškyje, užėina į K. Stravinsko muziejų, kuris esąs plačiai žinomas Šiaulių apskrityje ir kuris turįs senienų, gal nerandamų net Šiaulių „Aušros“ ar Panevėžio miesto muziejuose. Informuojama, kad šio muziejaus savininkas yra buvęs mokytojas, nepaprasto kuklumo žmogus, visas savo lėšas ir daug energijos atidavęs šiam prasingam kultūros darbui. Kartu apgailestaujama, kad krizės metais dėl lėšų stokos jis bus priverstas savo muziejų uždaryti.

Toliau publikacijoje Kaunietis pasakoja, kad neseniai vėl aplankė Radviliškio muziejų ir domėjosi, kas čia yra naujo. Ilgai patylėjęs, K. Stravinskas jam atsakęs, kad paskutinio eksponato parodyti negalįs, nes jis neparodomas ir nusinešamas... į kapus, tai – širdies skausmas... Pasak K. Stravinsko, eksponatus šiam muziejui jis rinko keliolika metų, daug ko atsisakė, kad tik sutaupytų centų ir praturtintų savo muziejų. Visą savo laisvą laiką skyrė muziejui tvarkyti, eksponatams studijuoti, o dabar yra prislėgtas bėdų – krizės pasekmės, be to, susižalojo ranką.

Iš publikacijos aiškėja, kad K. Stravinskas kreipėsi į Radviliškio miesto valdybą, prašydamas perimti į savo nuosavybę muziejų arba apmokėti už pastarojo patalpas ir taip išgelbėti sunkiai iš įvairių Lietuvos kampečių surinktus eksponatus. Miesto valdyba muziejinin-

Radviliškio gatvių sąrašas

ko prašymą priėmė, bet nieko konkretaus nutarė. Todėl, kaip laikraštyje perpasakojo K. Stravinsko žodžius Kaunietis, kitą kartą atvykęs į Radviliškį, vargu ar berasi šį muziejų. Nebegalėdamas išlaikyti brangių patalpų, savininkas bus priverstas keltis į kitą butą, o eksponatus teks sukrauti į kampą; vieni jų – vabzdžių kolekcija, iškamšos – žus, kiti labai nukentės. Sujaudintas tokių liūdnujų perspektyvų, straipsnelio autorius retoriškai klausia: negi galima leisti, kad toks svarbus kultūros židinys šiame mieste užgestų? Šiuo įdomiu privačiu muziejumi, jo nuomone, turėtų susirūpinti Vytauto Didžiojo muziejus ir Radviliškio visuomenė. Panašu į šauksmą tyruose...

Taigi, pasirodo, prieškariniame Radviliškyje buvo muziejus! Ne valdiškas ar visuomeninis, bet privatus mokytojo, entuziasto, fanatiko gerąją prasmę K. Stravinsko.

Deja, negaliu nieko pasakyti apie tolesnį to muziejaus likimą. Tik žinau, kad tada spaudoje iškelta muziejaus poreikio Radviliškyje problema ir šiandien dar tebėra opi.

Rankose laikau 1982 m. Kraštotyros draugijos nedidelį leidinuką, kuriame buvo suregistruoti tada veikę visuomeniniai muziejai. Radviliškio rajone nurodyti 6, tarp jų – memorialinis Jono Marcinkevičiaus muziejus. 2011 m. telefonų knygoje užfiksuoti 5 muziejai Radviliškio rajone, iš jų 2 – mieste: Vaizganto bei Lizdeikos gimnazijose. Bet gero, didelio muziejaus Radviliškis vis dar neturi.

INTELIGENTŲ TEISMAS

Šiaulių kraštui skirtas leidinys „Šiaurės Lietuva“, kuris skelbėsi esąs tautiškos minties laikraštis, 1933 m. pateikė įdomios informacijos apie Radviliškio inteligentiją. Ji vadinosi „Teis Radviliškio inteligentus“. Kovo 12 d. numerio pirmajame puslapyje pranešta, kad dr. V. Kudirkos pradžios mokyklos salėje 14 val. miesto jaunalietai (veikė tokia jaunimui skirta organizacija „Jaunoji Lietuva“) rengia Radviliškio inteligentams moralinį teismą. Tam jaunalietaivius esą paskatinęs daugelio miesto inteligentų kasdienis gyvenimo būdas. Toliau tikslinama, kad bus iškeltos visos inteligentų ydos, tokiu būdu jie teisme bus patraukti moralinėn atsakomybėn, todėl tai turi pamatyti kiekvienas, kam nors truputį rūpi šios Radviliškio visuomenės dalies būklė.

Čia privalu stabtelėti ir skaitytojui paaiškinti, kas anuometinėje Lietuvoje buvo moralinis inteligentų teismas. Tai – joks pokštas, o tradicija, kuri, pasikeitus santvarkoms, išnyko. Jaunimas, ypač vyresnių klasių gimnazistai, mėgdavo rengti vadinamuosius literatūrinius teismus: pasirinkdavo jiems gerai žinomą kūrinių ir viešai išnagrinėdavo pagrindinio veikėjo būdą. Pavyzdžiui, literatūrinis teismas – Liudo Vasario veiklos nagrinėjimas pagal V. Mykolaičio-Putino romaną „Altorių šešėly“. Ne paslaptis, kad jaunuomenė visais laikais buvo maksimalistinė, kėlė sau, ypač vyresniems už save, net savo tėvams, didelius reikalavimus. Sulig metais, geriau suvokiant gyvenimo sudėtingumus, toks maksimalizmas dingsta.

Taigi 1933 m. kovo 12 d., sekmadienį, teismas įvyko, ir „Šiaurės Lietuva“ paskelbė jo aprašymą – „Stok, teismas eina!“ (kovo 19 d., nr. 12 (162), p. 1). Iš jo matyti, kad susidomėjimas teismu buvo didžiulis. Radviliškis sulaukė svečių iš Kauno, Šiaulių. Atvyko Finansų ministerijos generalinis sekretorius Julius Indriūnas, kuris vėliau Vlodo Mirono vyriausybėje (1938 03 24–1939 03 28) buvo finansų ministras, Lietuvių tautiško

jaunimo sąjungos „Jaunoji Lietuva“ pirmininkas B. Grebliauskas, Šiaulių apskrities viršininkas A. Kubilius, Tautininkų sąjungos Šiaulių apskrities komiteto pirmininkas Vl. Kaveckas. Jau vien tokių aukštų pareigūnų apsilankymas Radviliškiui buvo neeilinis įvykis. Miesto visuomenės dėmesys teismui taip pat buvo išskirtinis. Kaip teigia spauda, gana erdvi pradžios mokyklos salė nebegalėjo sutalpinti visų norinčiųjų patekti.

Teismas užtruko beveik 5 valandas. Jam pirmininkavo svečias iš Kauno J. Indriūnas, teismo nariais buvo kitas kaunietis B. Grebliauskas, Radviliškio taikos teisėjas, atsargos pulkininkas leitenantas Br. Ivanauskas, Tautininkų sąjungos Radviliškio skyriaus pirmininkas Ig. Zubkus ir miesto burmistras Vl. Brazauskas. Miesto inteligentus kaltino jaunalietaivis, studentas K. Gyls, „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos Šiaulių rajono vadas, mokytojas K. Žukas ir V. Urbonas. Inteligentus gynė prisiekusiojo advokato padėjėjas T. Vaitekūnas.

Kaip paprastai pradžioje teismo sekretorius perskaitė gana ilgą kaltinamąjį aktą, kuriame Radviliškio inteligentai buvo kaltinami pagal keturis nusikaltimo punktus: už tautiškumo, valstybingumo, visuomeniškumo ir kultūringumo stoką. Kaltintojai pateikė dar ir papildomos medžiagos. Apklausta daug liudininkų. Po to, po gynėjo kalbos, trumpų replikų tarp kaltintojų ir gynėjo, teismas išėjo pasitarti.

Visą valandą susirinkusieji salėje kantriai laukė teismo sprendimo. Pagaliau paaiškėjo: teismas nutarė pripažinti, kad Radviliškio, kaip ir visos Lietuvos, inteligentai tautinės kultūros kėlimu ir bendrais tautos reikalais mažai susirūpinę. Pagal kitus kaltinimo punktus Radviliškio inteligentai išteisinti.

Kaip iš teismo salės rašė reporteris, matėsi, kad po tokio sprendimo visi salėje lengviau atsiduso. Mat teismo metu atsiskleidė, kad ir pagal kitus kaltinamojo akto punktus radviliškiečiai inteligentai nėra visai nekalti.

Teismo pirmininkas baigiamuoju žodžiu akcentavo, kad priimtas sprendimas nebus vykdomas policijai padedant, bet visi inteligentai privalo perkratyti savo sąžinę ir pasitaisyti; įstatymais nenustatyta, kas yra inteligentas, tačiau tas, kas šalinasi visuomeninio darbo, nėra inteligentas. Galutinė išvada buvo tokia: Radviliškio inteligentai nėra smerktini, bet taisytinų ydų turi.

Ypatingų komentarų tam gal nėra nereikia. Galima nebent pastebėti, kad jau tada Radviliškio jaunimo vietos inteligentams iškeltos problemos neprarado aktualumo ir dabar.

Isorinių dokumentų kopijas pateikė autorius

KEISTI IR NEKEISTI KLAUSIMAI APIE PAMINKLĄ GRINKIŠKYJE

Šio straipsnio autorė skaitytojus kviečia savotiškam tyrimui – drauge paieškoti teisingų atsakymų, susijusių su Grinkiškyje (Radviliškio r.) stovinčiu paminklu „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“.

LAIMA PETRAUSKIENĖ,
biomedicinos mokslų daktarė, mokslo istorikė

Savaime suprantama, kad, nagrinėjant bet kokias istorijas, gali kilti įvairiausių klausimų: paprastų ir keistų, neįprastų ir protingų, net kvailių. Kol kas susitarkime tik dėl keistų klausimų apibrėžimo; visi kiti, manau, savaime paaiškės, kalbant apie tyrinėjimus. Šiame straipsnyje keistais klausimais laikysime tuos, kurie lyg ir neturėtų iškilti, kurie, atrodytų, turi tokius aiškius, suprantamus atsakymus, kad jų tiesiog nereikėtų užduoti.

Štai, pavyzdžiui, du labai svarbūs, galima sakyti, patys svarbiausi klausimai: kada Grinkiškyje buvo pastatytas paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ ir kas jį pastatė? Kas per klausimai, nustebtų kiekvienas blaiviai mąstantis ir matantis, tai yra dar gerai įžiūrintis, pilietis, perskaitęs to paminklo nugaroje paskaitamą ryškų užrašą: „1933–1936 GRINKIŠKIO J. Ū. RATELIS“. Juk nurodyta – pastatytas 1936 m., pastatė Grinkiškio jaunųjų ūkininkų ratelis ir dar išlipdė gražų šios sąjungos ženklelį – dobilo lapą su raidėmis JŪR (jaunųjų ūkininkų ratelis).

Užbėgant už akių visoms šio tyrinėjimo peripetijoms, galima pasakyti, kad blaiviai mąstantis pilietis būtų visiškai teisingas. Bet kodėl čia dar yra 1933 metai, galima būtų paklausti to paties eilinio blaiviai mąstančio piliečio. Na, tikriausiai statė trejus metus, atsakytų jis. O ar neatrodo, kad tokį nedidelį paminklą statyti trejus metus yra ganėtinai keista – tokiu klausimu būtų nesunku sujaukti jo blaivų mąstymą. Tačiau labai peikti šio piliečio gal nereiktų, nes net ir tie, kurie privalėtų turėti daugiau istorinių žinių, o ne vien blaivų mąstymą, padarė lygiai tokią pačią klaidą: knygoje „Grinkiškio kraš-

tas“ (2011 m., p. 376) randame žinią, kad paminklas buvo statomas 1933–1936 m.

Taigi pradėkime nuo nekeisto klausimo – kodėl 1933 m.? Todėl, kad tais metais Grinkiškyje susikūrė JŪR, jį įkūrė ir gana ilgai jam vadovavo Grinkiškio agronominio rajono agronomas, Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas Domas Vasarevičius (kai kuriuose dokumentuose vadinamas Dominyku). Tad visai natūralu, kad JŪR sugalvojo paminkle įamžinti ir savo ratelio gimimo datą. Tačiau, be abejo, klaidinga galvoti, kad paminklą jaunesni ūkininkai pasistatė savo ratelio įkūrimui įamžinti, nors tokią išvadą randame Ritos Aleknaitės-Bieliauskienės knygoje „Teatro uždangą praskleidus: Jonas Alekna“ (2011 m.). Juk užrašas priekinėje paminklo dalyje labai aiškiai byloja apie jo paskirtį: „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“.

Nekukliai prisipažinsiu, kad iš pradžių mažiau kaip blaiviai mąstantis pilietis, turintis šiek tiek istorinių žinių. Net ne mažiau, o buvau tvirtai įsitikinusi, kad paminklas pastatytas 1936 m., kad jį pastatė Grinkiškio JŪR, kad paminkle, be pastatymo datos, įamžino ir savo ratelio įkūrimo datą. Jau kas kas, bet paminklo pastatymo data, atrodytų, neturėjo kelti jokių abejonių: juk ji – 1936 m. – ir ant paminklo užrašyta, ir Viktoro Bartkaus knygoje „Nuo parapiinės mokyklos iki gimnazijos“ (2004 m.), ir jau minėtame „Grinkiškio krašte“ nurodyta.

Tačiau mokslininkai nuo seno juokauja, kad nereikia per daug į ką nors gilintis, nes tuomet viskas pasidaro nebeaišku, netgi tai, kas atrodė nepajudinama, nepažeidžiama jokiais abejonėmis. Bet, prieš

Šventinami paminklo „Žvusiems už Lietuvos laisvę“ pamatai. Kairėje, pirmas veidu pasisukęs, stovi Grinkiškio rajono agronomas, Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos mokytojas Antanas Šidlauskas, trečias Grinkiškio rajono agronomas, Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas Domas Vasarevičius, penktas – Kėdainių apskr. agronomas Antanas Barzda-Bradauskas, iš kitos stalelio pusės – Grinkiškio pradžios mokyklos vedėjas Jonas Poderys. 1936 m. pavasaris. Nuotrauka iš autorės archyvo

iškylant esminiam klausimui apie paminklo pastatymo datą, paklausiau savęs ir to, kas, logiškai galvojant, taip pat turėjo būti aišku, nes irgi užrašyta ant paminklo. Man besidomint JŪR istorija ir bežiūrinėjant įvairias nuotraukas „Jaunajame ūkininke“ bei privačiuose albumuose, tekdavo matyti daugybę JŪR fotografijų. Jos liudijo: ratelius dažniausiai sudarė keliolika, kartais daugiau nei dvidešimt narių, tik labai retais atvejais – keliasdešimt. Tokie reti atvejai paprastai būdavo tuomet, kai JŪR įsisteigdavo prie didžiųjų žemės ūkio mokyklų. Kadangi Grinkiškis buvo nedidelis miestelis, o Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokykla tuo metu (1933–1936 m.) – taip pat nedidelė, nemaniau, kad jis turėjo labai daug JŪR narių. Tad visai natūralu, jog gana keistas klausimas kilo ir man.

Ar galėjo paminklą pastatyti tik vieni Grinkiškio jaunieji ūkininkai? Juk tai gana brangiai kainuoja. Ar ne per didelė finansinė našta jauniems, dar labai nedaug savarankiškai užsidirbantiems ūkininkaičių pečiams? Tačiau, kiek daugiau patyrinėjusi senąją spaudą, apstulbau, sužinojusi pradinį Grinkiškio JŪR narių skaičių – per pirmąjį susirinkimą, jei tikėti tuo, ką jie paskelbė „Jaunajame ūkininke“ (1933 m., nr. 3), užsirašė 100 narių! Nepaisant, kad tai, kaip sakoma, perskaičiau juodu ant balto (na, ne visai ant balto – ant gerokai pageltusio nuo laiko laikraščio puslapio), šiuo skaičiumi iškart suabejojau ir teabejoju iki šiol. Ne vien dėl to, kad jis per daug apvalus (o tai retai būna vadinamose biologinėse bei socialinėse sistemose), bet ir dėl to, kad tuomet tai turėjo būti Lietuvos rekordų rekordas, tik kažkodėl niekieno daugiau nepastebėtas, neatžymėtas, neaptartas. Tad kyla abejonių, ar toks iš tikrųjų buvo? O gal tik pradinis burbulas, kuris greitai

susprogo? Kažkodėl prie korespondencijos nepridėta jokia nuotrauka, akivaizdžiai patvirtinanti šį rekordą, nors, rekordus fiksuojant, vaizdinė medžiaga būtina. Tai dar labiau įtartina, nes aptikau jau po kelerių metų (1937 m.) Grinkiškio JŪR atspindinčią nuotrauką su keliolika asmenų...

Įtarimų kilo ir dėl to, kad Grinkiškio JŪR veikla gana silpnai būdavo atspindima „Jaunojo ūkininko“ puslapiuose – neaišku, ar jie neturėjo savo gero korespondento (bet iš tokio rekordinio skaičiaus juk jau galima išsirinkti net ne vieną, o kelis gerus korespondentus), ar buvo kitos priežastys. Apie tas kitas priežastis – atskira kalba, o dabar grįžkime prie paminklo.

Jeigu rekordinio 100 narių ir nebuvo, vis tiek tikėtina, jog ratelis egzistavimo pradžioje narių turėjo nemažai, tad jie galėjo svariai prisidėti tiek asmeniškoms aukomis, tiek rinkdami iš kitų piniginius įnašus būsimam paminklui. Galutinai mano abejonės tuo klausimu išsisklaidė, kai aptikau įdomią publikaciją „Jaunajame ūkininke“ (1937 m., nr. 2), kuri vadinosi gana skambiai: „JŪR Nr. 1 vėl nori būti pirmas“ (priminsime, kad Grinkiškio vlsč. Kubiliūnų k. JŪR įsisteigė pats pirmas Lietuvoje, todėl ir turėjo garbingą ratelio Nr. 1 vardą). Skambų straipsnelį parašė tuometinis Kubiliūnų JŪR pirmininkas Vaclovas Blėdis – buvęs šio ratelio sekretorius ir būsimasis garsus aktorius, LTSR nusipelnęs artistas, LTSR nusipelnęs meno veikėjas, LTSR liaudies artistas. Išvardijęs daugelį darbų, kuriuos jie padarė, V. Blėdis galop pasigiria, kad per paskutinį 1936 metų viešą vakarą su vaidinimais, tai yra šv. Kalėdų antrąją dieną, ratelis Nr. 1 surinko net 95 Lt. Tų laikų valiuta

tai buvo nemaža suma. Jei bent kiek panašias sumas surinkdavo ir Grinkiškio JŪR, tai per kelerius metus nesunkiai galėjo sukaupti pinigų paminklui.

Taigi į keistąjį klausimą, kas pastatė paminklą Grinkiškyje, galėtume kategoriškai atsakyti: pastatė Grinkiškio JŪR, ir baigta, daugiau neabejokite.

Nekeistas klausimas, kuris domina ne tik mane, bet, manau, ir daugelį grinkiškietų, būtų toks: kas yra šio paminklo autorius? Duomenų nepavyko aptikti jokių, tad apsišarvuojau kantrybe ir neriu į senosios periodikos pageltusius puslapius – gal ten kas nors bus pasakyta apie tai? Juk apie tokį nekasdienį Grinkiškio įvykį, kaip paminklo atidengimas, turėtų tikrai būti parašyta kokio nors JŪR korespondento, nesvarbu, blogai ar gerai rašančio.

Šiek tiek žinių turinti mano intuicija sako, kad reiktų šių svarbių įvykių ieškoti Sekminėms skirtuose „Jaunojo ūkininko“ puslapiuose. Jei jau paminklas buvo atidengtas, tai būtina per Sekmines. Tarpukaryje Sekmines švėsdavo net dvi dienas, o antroji jų diena buvo oficialiai pripažinta Jaunųjų ūkininkų švente ir švėsta labai gražiai, iškilmingai, dažnai netgi pompastiškai. Tagi išblusinėju Sekminėms skirtus puslapius, po to gerokai tolimesnius nei Sekminių, po to pagalvoju, gal per Žolines, bet niekur nieko, jokios žinutės. Tada atidžiai išnagrinėju visus iki vieno 1936 m. „Jaunojo ūkininko“ numerius. Ir ką gi? Ir nieko, ničnieko! Paminklas, kuris TIKRAI turėjo būti pastatytas, blaiviai mąstant, 1936 m., kažkur prapuolė! Na, nelabai geri tie Grinkiškio JŪR korespondentai, bet kad sugebėtų prasnausti paminklo atidengimą – neįtikėtina, niekaip neįtikėtina!

Tuomet blaivus mąstymas susijaukia, ir iškyla dar vienas keistas klausimas, kurio net nenumačiau, į kurį buvau labai aiškiai atsakiusi pati sau ir, tarkime, buvo labai teisingai atsakęs hipotetinis blaiviai mąstantis pilietis, stovintis prie šio paminklo. Vis dėlto po nevaisingos ekskursijos per „Jaunojo ūkininko“ puslapius tenka jį užduoti: tai kada pagaliau Grinkiškyje buvo pastatytas paminklas? Ir kiek čia gali būti keistų klausimų tokioje paprastoje istorijoje, kalbant apie tokį nediduką paminklą?

Dabar neriu į dar labiau sujauktą erdvę – į internetą (sujauktą todėl, kad niekada nežinau, kokią informaciją iš ten išsitrauksi – patikimą ar melagingą). Kai ką atrandu ir apsidžiaugiu (vis dėlto paminklas aptartas, ir šaltinis apie jį yra solidus), bet kartu labai nustembu. Pasirodo, paminklas pastatytas 1937 m., taip skelbia Radviliškio viešosios bibliotekos inter-

Grinkiškio JŪR pastatytas paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. 1937 m. Nuotrauka iš autorės archyvo

netiniai puslapiai, be to, 2007 m. jau buvo siūloma minėti jo pastatymo 70-ąsias, o 2012 m. – 75-ąsias metines. Šias paminėtinas datas randu ir tų pačių metų „Radviliškio krašto“ puslapiuose.

Bet blaiviai mąstantis protas su tuo nenori sutikti – negi pats paminklas pamelavo sau pačiam, užsirašydamas klaidingą datą?

Ekskursiją per pageltusius „Jaunojo ūkininko“ puslapius pradedu iš naujo, tik šįkart – per 1937 m. numerius. Vėl imu ieškoti nuo vasaros pradžios, kuomet būna Sekminės, ir gan greitai aptinku tai, ko man reikia. Birželio 3 d. nr., p. 11 (171) skaitau užrašą stambiomis raidėmis: „Grinkiškietė pastatė paminklą.“ Atrodytų, pavadinimas pakankamai iškalbingas – parašyta, kad grinkiškietė pastatė paminklą, vadinasi, tuo laiku ir pastatė, juk taip? Gal koks nors istorikas, greitai darantis išvadas, toliau ir nebeskaitytų, jam viskas jau būtų aišku. Bet yra ir lėtai dirbančių (ačiū Dievui). Tad pagaiškime, paskaitykime kai kurias įdomias vietas iš šio straipsnelio, eilutes, susijusias ne vien su paminklo pastatymu.

„...Grinkiškio šventėje dalyvavo 20 ratelių su 452 jaunaisiais ūkininkais, šventės metu buvo pašventintas Grinkiškio jaunųjų ūkininkų pastatytas žuvusiems

dėl Lietuvos laisvės paminklas. Paminklą, dideliu narių talkininkavimu ir vadovaujant agr. D. Vasarevičiui, patatė be ypatingų išlaidų. (...) Šventėje, be vietos visuomenės ir žemės ūkio specialistų, dalyvavo Tautos atstovas A. Jučas, „Jaunojo ūkininko“ Redaktorius agr. B. Gaidžiūnas, apskrities agronomas Barzda-Bradauskas, Kėdainių apskrities įstaigų ir organizacijų atstovai ir kt. Prie paminklo padėjo vainikus Grinkiškio, Šašių, Kėdainių, Vaitekūnų ir Kubiliūnų rateliai. Šventės metu jaunieji ūkininkai buvo skaniai pavaišinti. Vaisės iškėlė Grinkiškio pieno perdirbimo bendrovė. Šventę rėmė ir Grinkiškio valsčiaus savivaldybė. Šventėje gražiai pasirodė paskiri rateliai su dainomis, plastika, senovės šokiais, gimnastika ir t. t. (...) Čia reiktų pridurti paaiškinimą, kad tuomet senovės šokiais būdavo vadinami tautiniai šokiai.

Kažkodėl straipsnis anoniminis, autoriaus nėra, nors autoriai „Jaunajame ūkininke“ būdavo nurodomi ir prie kur kas trumpesnių straipsnelių. Didžiausias priekaištas, žvelgiant dabartinių tyrėjų akimis, – nė žodelio apie paminklo autorių. Išvardinti visi, rašančiojo nuomone, svarbūs asmenys, bet skulptorius, pasirodo, prie jų nepriklauso... Ne ką mažesnis kitas priekaištas – publikacija yra be jokios nuotraukos. Tuo metu ir netgi keleriais metais anksčiau jau daugybė ratelių skelbdavo publikacijas su gražiomis fotografijomis, ypač šventines, skirtas Sekminėms. Abu šie priekaištai, žinoma, krenta į JŪR vadovo daržą. Neabejotina, kad tokias svarbias publikacijas, prieš išsiunčiant į redakciją, jis tikrindavo. O ruošiantis šiam, išskirtiniam, įvykiui, ir būsima nuotrauka galima buvo pasirūpinti. Jeigu antrasis Grinkiškio agronominio rajono agronomas Antanas Šidlauskas sugebėjo nufotografuoti paminklo pamatų šventinimo momentus, vadinasi, fotoaparatas jau nebuvo retenybė Grinkiškyje.

Jei atidžiai skaitėte, be abejo, atkreipėte dėmesį, kad paminklas buvo pašventintas per Sekmines. Pašventintas, bet ne pastatytas. Bėlieka išsiaiškinti, kada 1937 m. buvo Sekminės. Pasirodo, gegužės 16–17 d. Tad paminklas buvo pašventintas 1937 m. gegužės 17 d.

O dabar laikas atsakyti į patį pagrindinį keistą-nekeistą klausimą – kada pastatytas paminklas? Vėl atidžiai blusinėju daugybę 1937 m. „Jaunojo ūkininko“ numerių – gal atrasiu ką nors apie tą datą? Jau šiek tiek žinau, kad Grinkiškio JŪR korespondentai buvo truputį apsileidę, tad gal jie vėliau ką nors, kur nors parašė? Gal nespėjo, šventei besiruošdami? Išsiaiškinu, kad vėliau jie nieko neparašė, tad ieškau, gal parašė prieš tai? Pagaliau galiu sušukti: eureka! Pačiame

pirmame 1937 m. numeryje, pasirodžiusiame sausio 14 d., randu mažučiuoką straipsniuką su pavadinimu „Pastatėme gražų paminklą“, parašytą Grinkiškio JŪR pirmininko B. Ančerio. Jis trumpai papasakoja, ką ratelis nuveikė per ketverius savo veiklos metus, ir nurodo: „Savo lėšomis, talkos būdu, pastatėme Grinkiškio miest. gražų gelžbetoninį, žuvusiems dėl Lietuvos laisvės, paminklą.“ Taigi savaime supranta, kad paminklas jau buvo pastatytas 1936 m., nes korespondencijos per vieną ar dvi dienas tuomet į laikraštį nepakliūdavo; laiškas į redakciją turėjo būti išsiųstas 1936 m. pabaigoje, norint pasigirti visais praeitų metų darbais. Be to, ir gelžbetoninių paminklų niekas per žiemos šalčius nestato; tikėtina, kad jis buvo pabaigtas rudenį. O šventinimą, be abejonės, buvo nuspręsta atidėti didžiajai Jaunųjų ūkininkų šventei – Sekminėms. Šventei, per kurią visi Lietuvos JŪR mėgdavo pasididžiuoti ir pasigarsinti savo nuveiktais darbais.

Jei pamenate, kiek anksčiau pasakiau: „Na, nelabai geri tie Grinkiškio JŪR korespondentai, bet kad sugebėtų prasnausti paminklo atidengimą – neįtikėtina, niekaip neįtikėtina!“ Atidengimo nepražiopsojo, bet pastatymą – beveik, jau gerokai vėluodami, vienu sakiniu tepaminėjo. O juk 1936 m. pavasarį vyko ir paminklo pamatų šventinimo ceremonija, kuri, kaip matyti iš šiame straipsnyje publikuojamos nuotraukos, taip pat buvo labai iškilminga, su daugeliu svečių, su daugybe žmonių – kodėl gi ji neaprašyta laikraštyje?

Tad galima patvirtinti: paminklas nemeluoja – jis pastatytas 1936 m. Grinkiškio JŪR, o pašventintas 1937 m. gegužės 17 d.

Ganėtinai keistas klausimas – kodėl tokiaime solidiame šaltinyje kaip Radviliškio bibliotekos internetiniai puslapiai radau šią klaidą, kad paminklas pastatytas 1937 m.? Tiksliau – kokia klaidos istorija? Dar prieš galutinai išsiaiškindama, klaidžiodama tarp neatitikimų datose, savo abejones išdėščiau elektroniniame laiške gerbiamajai Virginijai Urbonavičienei, Grinkiškio bibliotekos vyresniajai bibliotekinkei, žinodama, kad ši darbuotoja renka viską, kas susiję su Grinkiškio istorija. Ji maloniai atsiuntė viską, ką turi sukaupusi apie tą paminklą. Iš gautos medžiagos tapo aišku, kad biblioteka rėmėsi labai rimtu leidiniu „Nukentėję paminklai“, išleistu 1994 m. Mokslo ir enciklopedijų leidykloje.

Tad dabar užduokime patį keisčiausią ir netgi, atrodytų, gana kvailą klausimą: ar galima pasitikėti enciklopedijomis?

Labai daug istorikų atsakytų neabejodami – toli gražu ne visada galima jomis pasitikėti; manau, kad jiems pritartų ir Grinkiškio paminklas, jei mokėtų kalbėti. Dievulėli, o kuo tada galima tikėti, kokiais šaltiniais, jei ne enciklopedijomis?! Taip desperatiškai sušuktų bet koks žmogus, ieškantis patikimos informacijos, taip nustebtų ir daugybė bibliotekininkų, labai gerbiančių knygas, ypač enciklopedijas.

Į tai atsakyčiau kaip sena bobutė, idealizuojanti praėjusį laiką. Mielieji, enciklopedijomis galima buvo visiškai pasitikėti gal kokiam XVIII a., kai jas rašė aristokratai ar pusiau aristokratai, niekur neskuobdami, viską gerai apgalvodami, patikrindami ir pertikrindami. Dabar, patys suprantate: laikas – pinigai... Aristokratai nemadingi, jų darbo stilius – taip pat. Nūnai, deja, galima visai pasitikėti tikrai pirmniais šaltiniais.

Patyrinėkime Juozo Banionio straipsnelį apie Grinkiškio paminklą enciklopedijoje „Nukentėję paminklai“. Paminklo nuotraukos šioje enciklopedijoje nėra. Manychiau, autorius paminklą aprašė nė akyse jo neregėjęs, nes pernelyg daug klaidų pridarė. Rašoma: „Priekinėje obelisko plokštumoje yra kalavijo, kryžiaus, dobilo šakelės (jaunųjų ūkininkų emblema), Gedimino stulpų reljefai ir įrašas Žuvusiems už Lietuvos laisvę.“ Akivaizdu, kad priekyje liko nepastebėtas Vytis ir priekyje atsidūrė netgi tai, kas yra paminklo nugaroje (JŪR ženklelis), bei nutylėta, kad nugaroje dar yra įrašas su metais. Be to, dar dvi klaidos, susijusios su datomis: rašoma, kad paminklas pastatytas 1937 m., o pašventintas 1938 m. Straipsnelio autorius pacitavo tik vieną vienintelį šaltinį, kuriuo rėmėsi, o būtent: Ančerys, J. Atgaitinti istorinę atmintį. *Komunizmo aušra*. 1989, vasario 7 d. Taigi J. Banionis rėmėsi ne pirminiais šaltiniais, o prisiminimais, tai yra ėjo pačiu lengviausiu, mažiausiai laiko sąnaudų reikalaujančiu keliu. Deja, prisiminimai ne visuomet būna be klaidų...

Na, o dabar galime paklausti, kodėl suklydo J. Ančerys, sakydamas, kad paminklas pastatytas 1937 m.? Kaip matyti iš jo įdomių prisiminimų, jis pats buvo Grinkiškio JŪR narys tarpukario laikotarpiu ir dalyvavo, šventinant paminklą 1937 m. Matyt, todėl, kad paminklo šventinimas buvo labai iškilmingas ir ši data jam labai įsiminė, o pastatymo – nelabai; gal jis pats nedalyvavo paminklo pamatų šventinime ir šią datą pamiršo, o gal 1936 m. jis dar nebuvo JŪR narys, buvo per jaunas? Galiu tik spėlioti. Būtų labai gražu, kad kas nors, žinančių šią istoriją, atsilieptų ir aprašytų. Turbūt klydo dar ir todėl, kad panašūs paminklai Lietuvoje buvo statomi apvalioms Nepri-

klausomybės metinėms paminėti, tad gal manė, kad paminklas buvo skirtas būtent Nepriklausomybės 20-mečiui. Galbūt panašiai galvojo ir J. Banionis, nes rašė, kad paminklas pašventintas 1938 m. Visiškai neaišku, iš kokio šaltinio paimta pastaroji data, nes J. Ančerys nurodo, kad 1937 m. paminklas buvo ir pastatytas, ir pašventintas.

Dabartinis paminklo vaizdas iš priekio. 2011 m. Birutės Panumienės nuotrauka

J. Ančerio prisiminimai – be galo gražūs. Paminėsiu tik vieną faktą: „Klebonas pašventino paminklą, o mes, statytojai, jį pabučiavome.“ Savo straipsnį jis iliustruoja to laikmečio nuotrauka ir ragina paminklą atstatyti. Tada, 1989 m. vasarį, tai buvo pats pirmasis raginimas atstatyti paminklą ir, žinant tuometinę nestabilią situaciją, gana drąsus. J. Ančerys taip pat papasakoja liūdną paminklo naikinimo istoriją: keturi vyrukai pokariu paminklą daužė kūjais, bet pavyko nuskelti tik viršutinę jo dalį; tuomet viską nuvertė į čia pat, prie paminklo, iškastą duobę ir paminklą palaidojo.

Minėtasis Radviliškio rajono laikraštis „Komunizmo aušra“ nuo 1989 m. balandžio 1 d. tapo laikraščiu „Mūsų kraštas“. Šio laikraščio balandžio 25 d. numeryje aptinku nuotrauką, kuri išspaudžia ašaras. Paminklas

jau prikeltas iš kapo duobės, stovi stačias, meiliai apjuostas garbės juosta, šalia padėta nuskeltoji jo viršutinė dalis, prie abiejų paminklo dalių – daugybė gėlių. Atskiro teksto šiai nuotraukai nėra, yra tik jos aprašymas, tai yra tik keletas eilučių po nuotrauka. Iš jų sužinau, kad paminklą vasario mėn. atkasė keturi šaunūs vyrai (spėju, kad atkasė Vasario 16-ajai, bet duomenų neturiu), Grinkiškio tarybinio ūkio darbuotojai: P. Liutkus, A. Milašius, V. Pilionis, V. Kanišauskas, kad, atšilus orams, paminklą numatyta restauruoti. Čia neiškentusi paklausiu – kodėl nuotrauka publikuota tik balandžio 25 d., kai paminklas atkastas vasarį? Aš pati sau šį faktą jau patyliukais pasiaiškinau, bet, manyčiau, būtų daug įdomiau, jei patys drąsūs vyrai apie tai parašytų. Juk tai – mūsų istorija, jau ketvirtis amžiaus praėjo. Ir padūsavusi pridurčiau – mes labai greitai tampame istorija...

Nugarinė paminklo dalis su užrašu bei JŪR ženkleliu (apskritime). 2011 m. Birutės Panumienės nuotrauka

O nusišypsojusi dar pasakyčiau: kokį nuostabų istorijos tarpsnį mes pergyvenome, tiesiog fantastinį! Laikotarpį, kai vyko tai, kas, atrodo, niekada nebeįvyks, kai galėjome daryti tai, ko, atrodo, niekada neišdrįsime padaryti, kai kiekvienas viešai pasakytas tiesos žodis būdavo sugeriamas kaip svaigiaušiai narkotikai, kai darėme ir padarėme, kai... Dar labai daug ką galima būtų suminėti. Ir todėl kviesčiau visus prisidėti prie šio nuostabaus laikmečio dokumentavimo. Štai, pavyzdžiui, „Mūsų krašto“ 1989 m. rugpjūčio 31 d. nr., straipsnyje „Laisvės simboliai Grinkiškyje“, rašoma, kad rugpjūčio 20 d. restauruotas Grinkiškio paminklas buvo atšventintas, ši diena sutapo su Žolinių atlaidais, žmonių buvo daugiau

kaip 3000 – tiek, kiek miestelis nebuvo matęs per visą savo istoriją, mitinge kalbėjo daug garbingų žmonių. Bet nuotraukos prie straipsnio nėra jokios, tokio istorinio momento vaizdas liko neįamžintas. Neabejoju, kad daugelis grinkiškiškių ir jų draugų tos dienos nuotraukų turi ir gal nemažai. Tačiau tai, kas yra asmeniniuose archyvuose, ne visuomet tampa istorine visos tautos atmintimi, dažnokai taip ir lieka siaurame šeimos rate. Tad kviesčiau gražuose, labai geros kokybės „Radviliškio krašto“ puslapiuose publikuoti ir mūsų Atgimimo laikotarpio nuotraukas. Be galo laukčiau žurnale ir tos minėtosios, už širdies griebiančios nuotraukos su ką tik atkastu, išpuoštu Grinkiškio paminklu. Nors ši fotografija ir buvo „Mūsų krašte“, bet to meto laikraščiuose iliustracijų kokybė niekada nebuvo gera, o žurnale jau liktų gražus indėlis istorijai.

Mūsų istorija rašoma ne vien žodžiais, bet ir vaizdais, daiktais, meno kūriniais. Be to, yra savarankiška istorijos atšaka – fotografijos istorija, tad, prirašant porą sakinių apie tai, ką vaizduoja nuotrauka, būtų pravartu užrašyti ir fotografą, tą nuotrauką padariusį, ir jo atelję pavadinimą, jei toks būtų.

Tarpukariu Grinkiškio paminklas buvo natūralios cemento spalvos, dabar jis – dvispalvis. Gal taip ir gražiau, bet istorikai mano, kad teisingiau būtų atkurti pirminę išvaizdą. Visiškai suprantama, kad tuomet, 1989-aisiais, kai jis buvo restauruojamas, viską daryti reikėjo labai greitai – tai, kas buvo leidžiama, galėjo tuoj pat vėl būti uždrausta: juk Nepriklausomybės dar neturėjome, dar tebebuvo Sovietų Sąjungos „glėbyje“. Suskaldytam paminklui gražiai sudurti reikėjo kažką sugalvoti, ir sugalvota buvo tikrai išmoningai. Bet ateis laikas, kai reikės remontuoti ir šį paminklą – štai tuomet turbūt ir būtų galima pagalvoti apie pirminės jo išvaizdos grąžinimą, restauruoti ramiai, neskubant, kokybiškai.

Radviliškio viešosios bibliotekos ir jos žurnalo „Radviliškio kraštas“ redakcijos prierašas.

Esame labai dėkingi šio tyrimo autorei ir visiems, geranoriškai padedantiems paaiškinti, patikslinti, nustatyti įvairias datas, įvykius, asmenis, susijusius su mūsų regiono istorija, atitaisyti klaidas, galimas pasirėmus turimais, bet ne visada ir ne iki galo teisingais šaltiniais. Vertiname kiekvieną tokios pagalbos apraišką, nes tik bendromis pastangomis įstengsime paskleisti neiškreiptas istorines žinias ir perduoti jas ateičiai.

VLADISLOVAS KOMARAS ŠIANDIENINĖS EPOCHOS ŠVIESOJE: GYVENIMAS, ATIDUOTAS LIETUVAI

INA STUOGĖ,

biomedicinos mokslų daktarė, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto
Gyvulininkystės instituto vyresnioji mokslo darbuotoja

Komarų pavardė neatsiejama nuo Baisogalos miestelio istorijos, kuri šiais metais jau pasiekia garbingą 475 metų slenkstį. Ši sąsaja ryški ir visoje istorinėje Radviliškio krašto erdvėje, juolab kad paskutinysis Baisogalos dvaro savininkas VLADISLOVAS KOMARAS šių metų rudenį švęstų 135-ąjį savo gimtadienį.

Vladislovas Komaras su žmona kunigaikštyte Rože Komariene Baisogalos miestelio šventėje. Iš anūko Vladislovo Sobanskio (Lenkija) archyvo

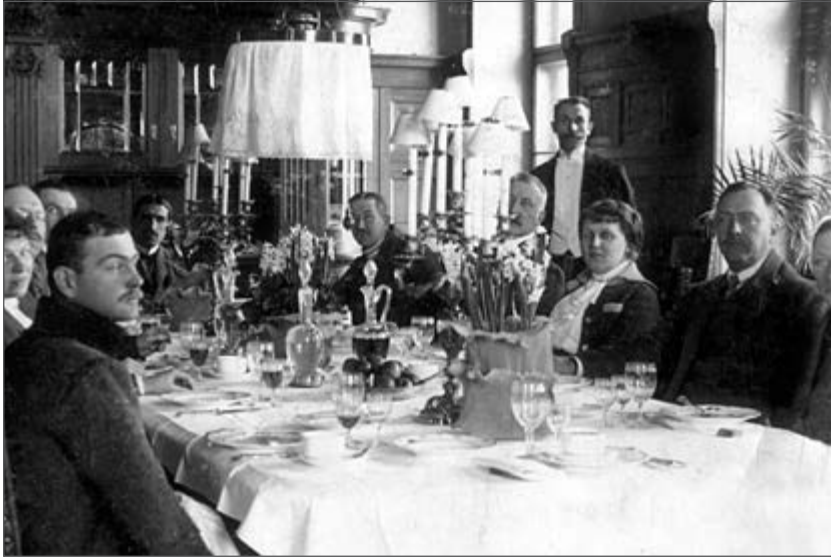
GARSI GIMINĖ, IŠSKIRTINĖ ASMENYBĖ

Komarai – bene viena garsiausių ir garbingiausių Šiaurės Lietuvos bajorų giminių, dariusių įtaką ne tik savo krašte, bet ir visoje Lietuvoje. Žvilgsnis į šios kilnios bajoriškosios giminės istoriją padės geriau suvokti jos pasaulėžiūros, gyvenimo ir darbų prasmę.

Bajorai Komarai turėjo savo herbą: raudona-me fone išpausta balta lelija viršūne žemyn, o ant jos – kryžius. Ant šalmo, virš karūnos – trys stručio plunksnos. Apačioje – juosta su užrašu „Komar“. Žinoma ir kita Komarų giminės atšaka, turėjusi herbą „Korczak“. Bene pirmasis bajorų Komarų giminės paminėjimas datuojamas 1481 metais. Giminės pra-

dininku laikomas Komaras, vadintas Zabožinskiu. Dabartinėje Ukrainoje, netoli Užgorodo, jis buvo įkūręs Komargrado miestą (Palevenės dvare kabo paveikslas, kuriame nutapyti pilies griuvėsiai). Jo palikuonys įsikūrė paveldėtose žemėse Padnestrėje. Iš ten Komarai atkeliavo į Lietuvą.

Komarų giminėje – karaliaus dvariškis, Lucko išdininkas, karaliaus rotmistras, Ašmenos žemės teisėjas, Vilniaus pilies raštininkas, karaliaus vaiksikas (savo lėšomis įkūręs šarvuotą vėliavą – pulką), Volkovysko kardininkas, Vilniaus vyriausiojo teismo departamento prezidentas, Lietuvos kariuomenės pulkininkas imperatoriaus Napoleono Bonaparto armijoje, Panevėžio apskrities bajorų maršalka, Ukmergės ba-

Pietūs po medžioklės Baisogalos dvare. Iš dešinės – Romanas Kognievickis, grafas Karolis Zabiela, Rožė Komarienė (Vladislovo Komaro žmona), Zygmuntas Venslavičius (Noriūnų dvaro savininkas), Aleksandras Balcevičius, Bogdanas Komaras (Palėvenės dvaro savininkas), Medardas Komaras (Gelgaudiškio dvaro savininkas, Baisogalos Komaro sūnus), Vladislovas Komaras (Baisogalos dvaro savininkas), Katerina Komarienė, eigulys, stovi tarnas

jų maršalka, Rusijos gvardijos poručikas, Kauno gubernijos žemės ūkio draugijos pirmininkas ir net olimpinis čempionas Miunchene 1972 metais (rutulio stūmikas)! Visais laikais Komarų giminės vyrai Lietuvoje ėjo garbingas ir atsakingas pareigas, tarnavo kilniai ir pasiaukojamai.

Toks buvo ir A. Komaro sūnus Juozapas – buvęs 1812 metais Lietuvos kariuomenės pulkininkas Napoleono armijoje, apie 1830 metus nupirkęs karališkąjį Baisogalos dvarą ir paskyręs jį vienam iš savo trijų sūnų – Vladislovui Komarui. Kaip rašo kunigas Bronislovas Vaišnoras, su šiuo dvarininku prasidėjo Baisogalos dvaro ir miestelio klestėjimo era. Komarai kūrė unikalų dvaro ansamblį: užbaigė dvaro rūmų pastatą, sutvarkė parką. 1875–1876 metais proporcingus ir dailius rūmus nupiešė garsus dailininkas ir keliautojas Napoleonas Orda.

Vladislovas Komaras – paskutinis Baisogalos dvaro savininkas. Jis buvo nepaprastų gabumų, tragiško likimo žmogus, atidavęs už Lietuvą savo gyvenimą Sibiro platybėse.

Gimė jis Baisogaloje 1879 metų spalio mėnesio 26 dieną. Jau po mėnesio buvo pakrikštytas tėvo statytoje Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčioje (tai pažymėta bažnyčios Krikšto knygoje). Vladislovas buvo vyriausias tėvo, taip pat Vladislovo Komaro (1810–1896 m.), sūnus iš antrosios santuokos. Vladislovo Komaro – sūnaus – mama buvo Ona Končiūtė-Komarienė (1947–1900 m.) iš Lukinės dvaro, Siesikų parapijos.

Jaunasis Vladislovas augo kilnioje, garbingoje ir senos giminės dvasioje. Mokėjo penkias kalbas: lie-

tuvių, lenkų, vokiečių ir prancūzų, kuriomis kalbėjo visiškai laisvai. Buvo aktyvus visuomenininkas, religingas ir dosnus. Žmonės jį labai mylėjo. Vladislovas Komaras Romoje susituokė su kunigaikštyte Rožė Marija Juozapa Voronickaite ir susilaukė dviejų dukterų – Marijos ir Rožės.

Vladislovas Komaras, po tėvo mirties paveldėjęs dvarą, visą ūkį tvarkė pavyzdinai ir ypatingai – ne feodaliniiais, kaip buvo įprasta Rusijos ir Lietuvos dvaruose, o vakarietiškos merkantilizmo teorijos principais. Dvarininkas buvo įgijęs aukštąjį agronomo-ekonomisto išsilavinimą Halės universitete, Vokietijoje, ir su vokiečiais bei lenkais visada palaikė glaudžius kultūrinius bei ekonominius santykius. Jo dvaras, ūkis stebino ne tik baisogaliečius, bet ir kaimynus dvarininkus, valdžios pareigūnus, nes visus ūkinius reikalus savininkas tvarkė asmeniškai, pats vienas.

Toks dvaras atkreipė ir Lietuvos žemės ūkio ministro M. Krupavičiaus dėmesį. Ministras šiam dvarui suteikė ypatingą pavyzdinio ūkio statusą. Žemės ūkio ministerija paliko V. Komarui pagal bendrą juridinę normą 150 ha nuosavos žemės ir išnuomojo jam dar beveik 900 ha už simbolinį 1 Lt/ ha mokesčių. Savo ruožtu V. Komaras išsipareigojo Lietuvos ūkininkams pateikti aukštos klasės augalų sėklų ir veislinių gyvulių. Komercinius santykius su Baisogalos dvaru kontroliavo Žemės ūkio rūmai. Šiame dvare savo gamybinę praktiką atlikdavo Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentai, kurie, baigę studijas, čia įgytas europinio lygio žinias galėjo platinti visoje Lietuvoje. Dar ir dabar teko girdėti Kėdainių krašte tokį posakį: „Drūts kaip Komaro paršai!“

Į pavyzdinai tvarkomą dvarą atvažiuodavo ekskursijos net iš Vakarų Europos kraštų. Jos ypač vertino šio ūkio akivaizdžius laimėjimus. Socialiniai bei darbiniai santykiai su darbininkais, tarnautojais buvo visada korektiški, civilizuoti, dorovingi, apmokėjimo tvarka paprasta ir visiems suprantama, tad konfliktų nekildavo.

Baisogalos dvarininkas Vladislovas Komaras vadovavo Kauno gubernijos žemės ūkio draugijai (įkurta 1900 metais). Draugijos tikslai buvo veisti veislinius gyvulius, plėtoti namų pramonę, atlikti žemės ūkio bandymus ir kita. Ši draugija įsteigė ir išlaikė Baisogalos bandymo stotį, kuri pradėjo veikti 1910 metais Jadvimpolio palivarke. V. Komaras jai išnuomojo 20 dešimtinių (1 dešimtinė lygi 1,1 ha) žemės. Kurį laiką buvo jos vadovu. Šioje Bandymo stotyje buvo atliekami žemės dirbimo (agrotechnikos), augalų ligų tyrinėjimai, pradėta vykdyti augalų selekcija moksliniais pagrindais. Taigi Baisogalą pelnytai galima vadinti Lietuvos žemdirbystės mokslinių tyrimų lopšiu, pradėjusiu jau antrąjį savo istorijos šimtmetį.

nas, gausias ekskursijas. 1931 metais čia apsilankė ir Lietuvos prezidentas Antanas Smetona. Bet šviesus, gražus laikotarpis dvarininko V. Komaro bei jo šeimos gyvenime tetrūko dvidešimt metų.

1940-aisiais, į Lietuvą įžengus bolševikams, išaušo lemtingos valandos, nulėmusios daugelio žmonių likimus... Vladislovas Komaras su šeima turėjo visas galimybes pasitraukti per Lenkiją į Vokietiją, tačiau sąmoningai to nepadarė. Tikėjo, jog jis, gabus, protingas, doras, geras specialistas, bus reikalingas ir sovietiniam režimui, kad galės dirbti ūkvedžiu, agronomu, ekonomistu. Deja, laukė visai kitokia lemtis. 1940 metų liepos 19 dieną dvarininkas suimamas ir apkaltinamas šnipinėjimu. Keturios apklausos, trunkančios visą parą, Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas, lageris ir mirtis gulage...

Areštavus vyrą, Rožė Komarienė su dukromis pasitraukė į Kauną, kurį laiką ten gyveno. Vėliau ūkvedžio Krivicko lydimos išvyko į Lenkiją, kur ji 1962 metais mirė. Baisogalos Komarų dinastiją Lenkijoje dabar tęsia anūkas Vladislovas Sobanskis – dukters Marijos sūnus.

Komaraitė (Rulia), Rožė Komarienė, Vladislovas Komaras, duktė Marija Komaraitė

Vaisingą Vladislovo Komaro veiklą nutraukė Pirmasis pasaulinis karas. Dvaro savininkas kartu su šeima 1915 metais pasitraukė į Smolenską, kur gyveno vienerius metus, po to penkis mėnesius praleido Carskoje Sielo, netoli Leningrado (dabar Sankt Peterburgas). Vėliau dvejiems su puse metų išvyko ūkininkauti į Kislovodską. 1919 metų kovą su šeima du mėnesius išbuvo Novorosijske. Iš čia Komarai per Konstantinopolį, Bukareštą, Vieną, Varšuvą bei Vilnių liepos 19 dieną grįžo į savo dvarą Baisogaloje. Jame vėl prasidėjo sėkmingi darbai, vėl pavyzdinis ūkis traukė Lietuvos ūkininkus ir studentus į daž-

Vladislovas Komaras Baisogaloje prisimenamas gana šiltai, tarp žmonių dar sklinda įvairios su juo susijusios legendos, dvarą lanko ekskursijos, čia vyksta koncertai. Dvaro pastatų ansamblis vis gražėja, traukia menininkus, lankytojus.

Komarų giminė aplanko Baisogalos dvarą, kuriame dabar įsikūręs Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės institutas, Baisogalos bažnyčią, uždega protėviams atminimo žvakelės ten esančiame šeimos laidojimo rūsyje. Čia vaikaičio dėka įmontuota balta marmuro plokštė tarsi sugrąžina šviesios atminties dvarininką Vladislovą Komarą

*Baisogalos dvarininkas
Vladislovas Komaras
su šeima savo dvare. Iš
kairės – duktė Rožė*

į savo tėvoniją ir dar kartą primena visiems Lietuvos bajorų šūkį – TIESA, GARBĖ IR ORUMAS. Tą savotišką mums paliktą priesaką, kuris, kaip sako šios garsios giminės palikuonis Egidijus Matulevičius, dabartinis Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos maršalka, kiekvieną įpareigoja: „Visada prieš ištardami žodį ar pradėdami darbą pagalvokime: ar tai bus teisinga, ar tai bus garbinga, ar tai bus oru? Bajoriška kilmė nesuteikia privilegijų, o tik labai įpareigoja.“

NEPAMIRŠTAMA PAŽINTIS

...Pavasaris rodo tik pirmuosius savo ženklus. Nors aplinkui dar pilkuma, bet jau skamba paukščių balsai, upėse kitaip šniokščia vanduo, kur ne kur kalasi pirmosios žolės daigai. Ore tvyro atgimimo pradžios nuojauta. Važiuoju su jauduliu širdyje. Kelias tiesus. Šiaurės Lietuva graži savo neapbrėpiamomis lygumomis, tankiomis giriomis – smagu. Galvoju apie susitikimą su Palėvenės dvaro savininke Nijole Marija Milakniene. Ilgas mudviejų susirašinėjimas laiškais buvo kupinas šviesaus šio susitikimo laukimo.

Ir štai jau matyti kelio ženklas su nuoroda kairėn, Palėvenės dvaro link. Mano automobilis leidžiasi nuo stataus kalniuko į Lėvens slėnį asfaltuotu keliu, apšodintu dideliais senais medžiais (kiek vėliau tą patį kelią su ką tik pasodintais mažais beržiukais pamatysiu senutėlėje dvaro nuotraukoje).

Pravažiavus nedidelį Stirninių kaimą, paskambinu – manęs jau laukia. Netrukus prieš save išvystu kelias gražiai sutvarkytas sodybas pakalnėje, nuorodas ir garsųjį, mane dominantį Palėvenės dvarą su įspūdingais griuvėsiais. Kerintis vaizdas: didžiulė dvaro aikštė,

apsupta parko, toluoje, prie pat Lėvens, boluojantis grakštus dvaro pastatas, įrėmintas kilniais medžių siluetais... Tarsi atvirutė, tik čia – gyvas paveikslas!

Manęs pasitikti išeina graži, aukšta, elegantiška moteris, pasidabruotais plaukais ir ištiestomis rankomis. Apkabina, šiltai pasisveikindama. Tai – ponija Nijolė Marija Milaknienė – paskutiniojo Palėvenės dvarininko Bogdano Komaro (1884–1962 m.) anūkė ir Komarų giminės šaknų Lietuvoje saugotoja. Susigrąžinusi tėviškę, kartu su savo vyru Algimantu apsigyveno buvusioje dvaro pieninėje. Laiptais pamažu kylame į butą.

Kaip nuostabu prisiliesti prie kadaise garsios, dabar kiek primirštos dvarininkų Komarų giminės istorijos... Ponia Nijolė Marija pirmiausia pasidžiaugia savo mažąja proanūke, anūkais, vaikais Egidijumi, Ineta ir Andriumi. Tada labai atsargiai atneša stebinančio dydžio mėlynos spalvos prabangų senovinį albumą su kruopščiai sudėliotomis nuotraukomis.

Lapas po lapo, pasakojimas po pasakojimo, ir prieš mane iš praeities rūko iškyla įdomi, tragizmo kupina lietuviška dvarininkų Komarų istorija. Iš juodai baltų senovinių nuotraukų žvelgia kilnios, kerinčio grožio bajoraitės ir grafitės, išdidūs ponai, grakščiai pasirėmę į senoviškų automobilių dureles. Žvelgia ir rūstūs, bet orūs veidai jau po Sibiro lagerių kančių, besišypsantys dabartiniai dvaro šeimnininkai griuvėsių fone. Labai kontraversiška...

Ponia Nijolė Marija švelniai žvilgsniu glosto kiekvieną savo protėvių nuotrauką. Rodo išlikusią tų metų Europos gražuolių nuotraukų kolekciją, pasakoja apie giminių likimus, nuveiktus darbus, smagias istorijas. Išgirstu ir apie pirmojo Nepriklausomos Lietuvos presiden-

to Antano Smetonos vizitą, apie tremtis, gyvenimą pokario metais, sudėtingus dvaro atstatymo darbus, gražias ateities vizijas.

Pagaliau ji paima cilindrą ir ištraukia iš jo ritinį. Atsargiai atskleidžia. Septyniolika Komarų giminės kartų! Jie čia visi – ir Baisogalos Komarai, ir Palėvenės, ir Raguvelės, ir Gelgaudiškio, ir daugelio kitų dvarų gyventojai. Neįtikėtina kruopščiai sudėliota informacija. Randu ir visus mane dominančius Baisogalos dvaro Komarus. Iš tiesų nenusakomas jausmas, kai prieš save matai šitiek kartų gyvenimą, trijų šimtų metų senumo vienos giminės istoriją... Galvoje tik šmėsteli retorinis klausimas: kodėl mes visi nesaugom savo giminės praeities? Dažnas juk net nežino savo šaknų. O juk tai – mūsų gyvenimo, tiksliau dvasinio, pamatas, ant kurio statome savo namus, ant kurio stovime ir nuo kurio galime atsispirti skrydžiui. Prie tų pamatų galime priglusti, kai apima sunkumai, neviltis, kad galėtume sušilti ir vėl pakilti...

Nuotraukose regiu dar nesugriautą puikųjį dvarą su visais pastatais, nuostabaus grožio mediniais nėriniais padabintą tiltą per Lėvens upę. Architektūros šedevras, deja, pranykęs amžiams.

Su ponija einame apžiūrėti šiandieninio dvaro, restauruojamo jos lėšomis. Savininkė vis pasakoja, pasakoja... Stovime aikštelėje, šalia griuvėsių – buvusios rūmų salės vietoje. Mintyse skamba muzikos garsai – kažkodėl Šopenas... Apžiūrime sales, įrenginėjamus kambarius, pirtį, daržą, sukame prie upės. Nijolė Marija prisimena: bevalant Lėvens pakrantę, iš dumblo pasirodė giminės arbatos servizo šukė... „Jūs neįsivaizduojat, ką tuomet aš pajutau“; – moters akyse kaupiasi ašaros. Pamėginau įsivaizduoti šią kilnią, besiaukojančią dvaro savininę, laikančią virpančioje rankoje tą balto, mėlynai ištapyto puodelio, iš kurio gėrė jos senelė, gal prosenelė, šukę, dabar gulinčią garbingoje vietoje, šalia giminės indų, papuoštų „Komar“ herbu. Tarsi protėvių atsiųstas ženklas, kad jie didžiuojasi, jog giminės dvaras yra patikimose rankose...

Kairiajame Lėvens krante pamatau sodybą, kurioje pavyko išsaugoti Bogdano Komaro archyvą. Ponia Nijolė Marija pasakoja, kad 1992 metais, atgavus Palėvenės dvarą, šalia gyvenę Monika ir Adolfas Vapšiai (iki karo dirbė dvare) gražino mamai išsaugotus dokumentus. Tai buvo nedidelis fanerinis, labai suiręs lagaminas, pilnas dokumentų. Jame tikrų tikriausias lobis: septyniolikos kartų Komarų giminės medis, 1915 metų dvaro inventorizacijos dokumentai, dienoraštis, bajorystę patvirtinantys dokumentai, daug nuotraukų, net dvaro šunų kurtų pasai. Iš ten sužinojo, kad Komarų giminė Lietuvoje valdė apie 40

Ponia Nijolė Marija Milaknienė Palėvenės dvare

dvarų, kad giminiavosi su Rostropovičių, Kerbedžių, Riomerių, grafu Mohliu ir kitomis giminėmis.

Vaišinuosi kava, pačios ponios Nijolės Marijos padarytu nepaprastai skaniu tortu, grožiuosi visur iškabintais paveikslais. Juos šeimininkė siuvinėja beveik nematomu kryželiu tyliais rudens ir žiemos vakarais. Valgomajame nėra užuolaidų, pro langą visuomet matosi Komarų dvaro rūmai...

Ir sunku net patikėti, kad šie puikūs garbaus amžiaus žmonės – ponija Nijolė Marija ir jos vyras Algimantas – patys parke pjauna žolę, patys tvarko, prižiūri visą aplinką. O kur dar ekskursijos, renginiai! Komarų giminės atstovai saugo savo rankose giminės dvarą Palėvenėje, kur mielai priima svečius ir visus, besidominčius dvarų istorijomis Lietuvoje. Turi pasigaminę ir giminės vėliavą, kurią iškelia valstybinių bei šeimos švenčių metu. Įšventina bajoraičiais savo jaunąsias atžalas. Kiekvienos šeimos namus puošia Komarų giminės herbas „Komar“, bajorystės pripažinimo aktas, protėvių nuotraukos.

Stebinanti pagarba visai senajai savo giminei, šviesus pasididžiavimas ja ir pavydėtinos pastangos išsaugoti jos atminimą.

Nijolės Marytės Milaknienės ir autorės archyvo nuotraukos

PARODĖS PASAULIO VANDENŲ GROŽĮ

Šiometį sausį sukako 75 metai, kai Radviliškyje gimė FELIKSAS RIMKEVIČIUS. Deja, prieš ketverius metus jis jau iškeliaavo amžinybėn. Tačiau gimtinėje tebegyvena šviesus atminimas jo asmenybės, veiklos ir ilgai puoselėto pomėgio, atrodytų, tokio nebūdingo lygumų krašto atstovui.

GRAŽINA DUNAUSKIENĖ,
Radviliškio tėviškėnų klubo sekretorė

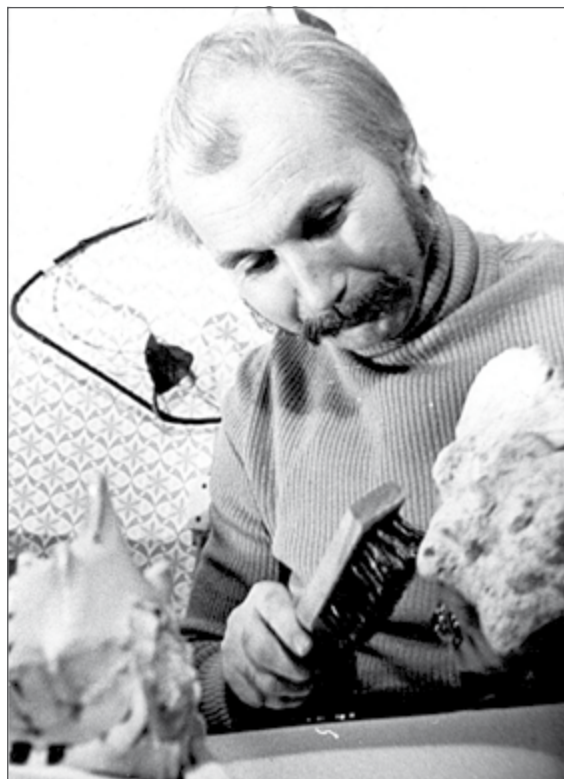
GYVENIMAS – KELIOMIS EILUTĖMIS

Feliksas Rimkevičius gimė 1939 metų sausio 14 dieną Radviliškyje. Tėvas buvo geležinkelininkas – garvežio mašinistas, mama – namų šeimininkė. Abu linkę į muziką: tėvas – muzikantas, grojo miesto pučiamųjų orkestre, mama dainavo moterų chore. Šie tėvų polinkiai persidavė ir sūnui Feliksui, kuris išmoko groti ne vienu instrumentu, dalyvavo tuometinėje meno saviveikloje. Be jo, vyriausiosios atžalos, šeimoje augo dukros Gražina ir Dalia.

Gimtajame mieste baigęs pradžios mokyklą, Feliksas mokėsi Radviliškio Valerijos Valsiūnienės vidurinėje mokykloje. Buvo geras lengvaatletis, krepšininkas, pelnęs įvairių apdovanojimų, tarp kurių – Kūno kultūros ir sporto komiteto prie šalies Ministrų tarybos. Mėgo keliauti, pasižymėjo tvirta valia, atsakomybės jausmu. Būdamas 17 metų, pats vienas iš Radviliškio nukeliavo į Sibirą aplankyti ten gyvenusios tetos tremtinės.

1957-aisiais Feliksas pasirinko Klaipėdos jūreivystės mokyklą ir šturmano specialybę joje. Čia laisvalaikiu taip pat aktyviai sportavo, grojo pianinu bei akordeonu. Už gerą mokymąsi, sportinius pasiekimus buvo ne kartą apdovanotas. Per gamybines praktikas plaukiojo burlaiviu „Meridianas“, vidutinio dydžio žvejybiniais laivais.

1960-aisiais jis įgijo tolimojo plaukiojimo šturmano specialybę. Karinę tarnybą atliko kariniuose laivuose. Žvejybiniuose laivuose dirbo pirmuoju arba antruoju kapitono padėjėju.

Feliksas Rimkevičius

Vedė, apsigyveno Klaipėdoje. Užaugino sūnų Renaldą ir dukrą Editą. Ir jie, ir anūakai – visi baigė aukštuosius mokslus.

Feliksas Rimkevičius nuo 1968 metų iki 1988-ųjų dirbo vyresniuoju locmanu Mozambiko valstybėje, Beiros uoste, sulaukė išskirtinio tenykštės administracijos dėkingumo už stropiai atliktą darbą. Ilgiau-

siai jis darbavosi Klaipėdos jūrų prekybos uoste vyresniuoju locmanu. Būdamas 65-erių metų, išėjo į užtarnautą poilsį.

Jūreivis aistringai kolekcionavo jūrinės kriauklės ir domėjosi viskuo, kas su jomis susiję. Be to, rinko ir pašto ženklus, senovinius atvirukus, ekslibrisus, įdomių ir retų laivų antspaudus, monetas jūros tematika. Buvo puikus specialistas, rūpestingas šeimos galva, patikimas draugas, labai apsiskaitęs, plataus akiračio, įdomus pašnekovas, mokėjęs rusų, anglų, vokiečių ir ispanų kalbas.

2000 metais jam, įrodžiusiam savo kilmę iš bajoriškos Rimkevičių giminės, turinčios herbą „Pobogas“ („Pobog“), pagal tėvo Vladislavo liniją pripažinta bajorystė – buvo priimtas į Lietuvos bajorų karališkąją sąjungą (LBKS) ir įrašytas į Lietuvos bajorų knygą.

Kraštietis mirė 2010 metų birželio 27 dieną. Palaidotas Klaipėdoje, Lėbartų kapinėse. Po mirties už pagarbą Lietuvos istorijai, bajoriškų tradicijų puoselėjimą apdovanotas LBKS medaliu.

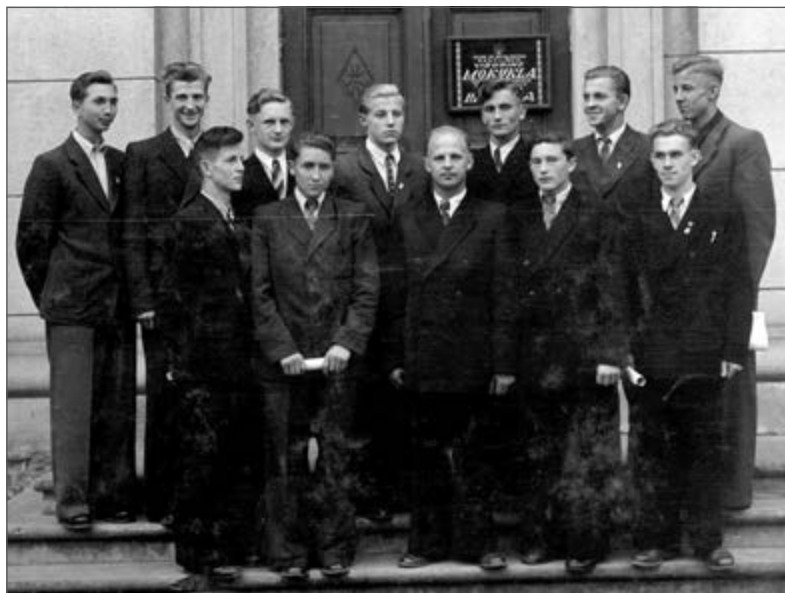
Feliksio Rimkevičiaus sukaupta retą, didžiulę kriauklių, koralų kolekciją po tėvo mirties prižiūri, ją saugo sūnus Renaldas.

KELIAS ĮKANDIN SVAJONĖS

Kaip pasakoja Radviliškyje gyvenanti Feliksio sesuo Gražina Gvildienė, brolio svajonė tapti jūrininku visai Rimkevičių šeimai buvo netikėta: „Rodos, iš kur tai, gyvenant ne taip jau ir arti jūros, lygumų krašte. Ale va...“

Iš tikrųjų tai buvo netikėtas, bet ne staiga toptelėjęs, o pamažėle, tarsi išbandydamas jaunatviško proto nuoseklumą, subrendęs apsisprendimas. Jo tvirtumą vėliau įrodė ilgi ir nelengvi Feliksio Rimkevičiaus darbo metai, plati visuomeninė veikla, didžioji dalis laisvalaikio – visa, kas vienaip ar kitaip ištikimai siejosi su jūrininko profesija, su pasaulio jūromis bei vandenynais.

Jį vadindavo vienu iš saugios laivybos virtuozų, Klaipėdos jūrų uosto farvaterio-laivybos kanalo, vandens srovių ir permainingų Baltijos vėjų žinovu. Ne vienas klaipėdietis, to miesto svečias specialiai ateidavo į krantinę pažiūrėti, kaip šis jūrų vilkas pro uosto vartus išlydėdavo arba atlydėdavo didžiulius laivus. Sudėtingiausiais atvejais tik jam ir būdavo patikima palydėti tokius vandens milžinus. Ypač audros metu, kai versdavosi didžiulės bangos, keleriopai apsunkindamos ir taip jau sudėtingą, atsakinę locmano darbą.

Radviliškietis (antroje eilėje pirmas iš kairės) prie savo mokyklos gimtajame mieste

1997-aisiais Feliksas Rimkevičius klaipėdiečių buvo tituluotas Savaitės vyru ir Meilės dienos išvakarėse pelnė visų uostamiesčio gražiosios lyties atstovių simpatijas. O tai nutiko štai dėl ko. Tąkart šiam pamainos vyresniajam locmanui buvo patikėta dėl kilusios smarkios audros iš Klaipėdos uosto skubiai išvesti su Panamos vėliava plaukiojantį 181 metro ilgio tanklaivį „Sea Swift“. Nors ir labai sudėtingomis sąlygomis profesionalas meistriškai atliko užduotį, priversdamas aikčioti kiekvieną, kuris stebėjo šias grumtynes su gamtos stichija. Bet į krantą drąsuolis locmanas tada negrįžo. Sėkmingai pro uosto vartus išlydėjęs galiūną laivą, dėl įsismarkavusios audros ir

Su žmona Danute Klaipėdoje. 1981 m.

vis labiau įsisiautėjančio vėjo jis nebegalėjo iš to laivo nusileisti į savo locmaninį kateriuką ir jam teko plaukti į Švedijos uostą. Tik po kelių dienų jūrininką iš ten parplukdė keltas...

Arba nuotykis, iš uosto išleidžiant 186 metrų ilgio laivą „African Express“, prikraudą vos ne 40 tūkstančių tonų metalo. „Iššvedant tą milžiną su radiolokatoriaus pagalba, staigiai kilo rūkas. O po to pakrauto laivo kiliu buvo likę ne daugiau kaip 30 centimetrų... Iki šiol negaliu to ramiai prisiminti – kojos dar vis tebevirpa...“ – išlikusios užrašytos šio vyresniojo locmano jaudulio eilutės.

Kiek panašių ir kitokių atvejų, atsitikimų, istorijų būta, kiek drąsos, sumanumo, patirties, žinių prirėkė per visus tuos locmano dešimtmečius! Jo į uostą įvesti ir pro jūros vartus išvesti užsienio šalių laivai skaičiuoti nebe šimtais – tūkstančiais. O kaip patvirtina tuometinės spaudos publikacijos, pats Feliksas Rimkevičius apie savo darbą, jo sudėtingumą ir dažną riziką paprastai tik kukliai patylėdavo arba pajaukraudavo: girdi, kas čia ypatinga, stovi ant kapitono tiltelio ir vadovauji pro uosto vartus įplaukiančiam arba išplaukiančiam laivui...

Nuo jūreivystės mokyklos auklėtinio, eilinio jūreivio iki vyresniojo kapitono padėjėjo, ne tik saviškių, bet ir užsieniečių kolegų pripažinto, vertinto saugios laivavedybos specialisto. Nuo jaunatviškų fantazijų apie jūreivystę iki išvogotų daugelio jūrų ir vandenynų, įvairiausių pasaulio platumų. Toks ilgas ir ištikimas buvo kraštiečio kelias paskui savo svajonę.

KOLEKCIININKAS IR KONCHIOLOGAS

Dar besimokydamas gimtajame Radviliškyje, Feliksas Rimkevičius žavėjosi gamta, mėgo iškylas, su mokyklos turistais, bendraklasiais gana daug keliavo po rajoną, šalį ir tolesnius kraštus. Iš vienos tokios kelionės Juodosios jūros pakrantėmis moksleivis parsivežė kriauklę. Nei pats, nei kas iš namiškių nebūtų net pagalvojęs, kad šis kuklus suvenyras – lemtingas jo būsimo užsiėmimo, truksiančio visą gyvenimą, pranašas.

Dirbdamas Okeaninio žvejybos laivyno bazės laivuose, jis pastebėjo, kad tralais traukiant žuvų valksmus, nuo vandenų dugno pagriebiama ir labai gražių, įvairių formų bei spalvų kriauklių. Jos vis labiau traukė jūreivio dėmesį ir jų vis dažniau parsiveždavo namo. Tie povandeniniai lobiai jam ėmė atrodyti gražiausiais iš visų neįprastų, pačių egzotiškiausių daiktų, kurių jis išvysdavo įvairiuose kraštuose. O

Kraštiečio sukauptos pasaulio vandenų grožybės

svečių šalių, ypač dirbdamas Klaipėdos jūrų prekybos uoste vyresniuoju locmanu, pamatė tikrai daug. Ir jūrinių kriauklių, koralų jo namuose sparčiai daugėjo. Kaip prisimena Felikso žmona Danutė, vyras tai gabendavosi tiesiog glėbiais, su tokiu džiaugsmu ir azartu, kad nebežinojai kuo daugiau stebėtis – ar šia jo aistra, ar tomis parsivežamomis grožybėmis.

Nemažai kriauklių jam padovanodavo pažįstami jūreiviai, kiti bičiuliai. Kai kurių pats surasdavo, kai kurių nusipirkdavo, į ką nors iškeisdavo. Kartą, dirbdamas viename Prancūzijos laive, locmanas atviriau sušneko su tenykščiu kapitonu. Užsiminė ir apie savo hobį. Tąkart į krantą Feliksas išlipo nešinas dviem

Parodoje Olandijoje 1998 m.

ypač retomis kriauklėmis – to kapitono dovana. Galbūt nuo tada kalbos apie anuomet dar nedažną lietuvių pomėgį pasklido ir po užsienio laivus. Ne vienas kapitonas savo kolegiška pareiga laikė padovanoti šiam entuziastui vertingą kriauklę.

Visgi iki 1967 metų kriauklių rinkimas Feliksui Rimkevičiui daugiausia buvo tik mėgėjiškas, tada gana retas ir jau vien dėl to traukęs užsiėmimas. Sykį, kai jūrininkas jau buvo sukaukęs apie 300 įvairių kriauklių, sumanė jas parodyti pažįstamam ichtiologui. Išvydęs tai, žinovas neslėpė nuostabos ir patarė kolekcininkui rimtai pasinerti į konchiologiją – mokslą apie moliuskų kriaukles. Nuo tada Felikso pomėgis kolekcionuoti įgavo jau mokslinį pagrindą.

Atitinkamos literatūros paieška, jos studijavimas, kantrus tobulinimasis jas tinkamai apdoroti, gilinimasis į užsienio kolekcininkų patirtį, susirašinėjimas su jais, bendradarbiavimas su muziejais, tarp kurių – Mauricijaus salos, Kamčiatkos ir kiti. Savo kolekcijai eksponatus jis jau rinko, klasifikavo pagal tam tikras rūšis, profesionaliai, remdamasis mokslinėmis rekomendacijomis, metodikos reikalavimais. Susistemines, sutvarkęs savo vis didėjančią kolekciją, pradėjo rengti parodas. Buvo tokią atvežęs ir į gimtąjį Radviliškį, Baisogalą. Nebekalbant apie tai,

kad ir Rimkevičių namai panėšėjo į nuolat turtinamą savotiškos ekspozicijos vietą.

Sukaukęs atitinkamų žinių, kolekcininkas pasirėngė skaityti paskaitas konchiologijos temomis, važinėjo po mokyklas, vykdavo pas jūreivius, žvejus, kitur, rodydamas jūrų grožybes, aiškindamas apie jas, visur palikdamas nuoširdaus susižavėjimo bei savo pasekėjų. Paskaitų yra skaitęs net Maskvos „Kapitonų klubo“ nariams. Daug kas Lietuvoje ir svetur prisiminimais spaudoje, laiškais, kurie saugomi Rimkevičių šeimos archyve, yra paliudiję, kad būtent Feliksas paskatino susidomėti kriauklėmis, tapti kolekcininku ar net konchiologu.

Teigiama, kad nuo Felikso Rimkevičiaus prasidėjo ir... Klaipėdos jūrų muziejus. Jį įkurti, ekspozicijas parengti padėjęs, jam vadovavęs mūsų kraštiečiai Aloyzas Každailis savo knygoje „Smagios sunkios dienos“ (Vilnius, 2009) prisipažįsta: nežinodamas ką eksponuoti vadintoje jūrų gamtos ekspozicijos salėje, iš nevlities pagalbos kreipėsi į Feliksą Rimkevičių. Apsilankęs pas jį namuose, liko sužavėtas kriauklėmis, kuriomis ir sutarta užpildyti minėtą ekspozicijos salę. Tiesa, tai pavyko su gerokai nerimo sukėlusiais nenumatytais nuotykiiais. Mat pačiose parodos atidarymo išvakarėse nuo eksponatų svorio sugriuvo juos išlaikyti turėjusios konstrukcijos, visos kriauklės tškėsi ant žemės... „Įpuolu į vadinamąją salę, žiūriu, grindys nuklotos kriauklėmis ir lentynėlėmis, o mano gelbėtojas kolekcininkas stovi be žado it porceliano pardavėjas po dramblio apsilankymo... Laimė sudužo tik viena, tiesa, pati didžiausia kriauklė – didysis australietiškas trimitininkas... Ekspoziciją atidarėme laiku – 1971-ųjų liepos 11 dieną 11 valandą... ir Jūrų muziejus išplaukė į aštuonerių metų trukmės ekspediciją aplink pasaulį ieškoti savo ateities“, – eilutės iš tos knygos.

Iš pradžių ketinus čia tik pademonstruoti Felikso Rimkevičiaus kriaukles, vėliau jos tapo pamatiniu šio muziejaus „akmeniu“ – netrukus buvo įrengtas Lietuvos laivybos istorijos skyrius, muziejui kolekcininkas ilgainiui perdavė vis naujų savo sukauptų povandeninių lobių rinkinių, iki šiol traukiančių ir stebinančių gausius lankytojus. Daugybė išsaugotų įrašų muziejaus knygoje, laiškų liudija, kiek malonių ir prasmingų akimirų išgyveno įvairiausių šalių žmonės, grožėdamiesi šiais ypatingais eksponatais.

PASAULIO VANDENŲ SUVENYRAI

Kaip pasakoja buvusio locmano žmona Danutė Rimkevičienė, vyras buvo įpratęs šeimą gyven-

ti aplinkoje, primenančioje jūrų gelmes. Įstiklintos spintos, stelažai, lentynos, prikrauti įvairiausių kriauklių, pajvairinti įdomiais dekoratyviniais augalais, neišvardijama gausybė spalvų ir atspalvių, formų ir dydžių – tokiais kolekcininkas pavertė savo namus.

Felikso Rimkevičiaus kolekcijoje buvo sukaupta daugiau kaip 4000 kriauklių. Tarp jų – mažesnė už kavos grūdėlį ir tokios, kurios sveria po keliasdešimt kilogramų. Purpurinės, citrininės, violetinės, pavo plunksnų atspalvių, panašios į drugelius, ežius, paslaptingos būtybes, atkeliavusios iš įvairiausių pasaulio vandenų ir čia, profesionalo rankų išmanančiai paruoštos, sušvitusios visu savo grožiu... Kolekcininko namiškių tvirtinimu, jis sukaupė kriauklių iš daugumos pasaulio jūrų ir visų vandenynų, išskyrus Arkties. Dar 1979-aisiais konchiologas žurnalistams viešai pasakojosi, kad betruksta maždaug tūkstančio kriauklių (daugiausia Ramiojo vandenyno faunos), kad kolekciją būtų galima laikyti visiškai užbaigtu kūriniu, galimu rodyti net priekabiausiam mokslininkui.

Beveik kiekvienas iš tų gausių eksponatų turi savą istoriją, kurią Feliksas Rimkevičius atmintinai žinodavo ir noriai visiems pasakodavo. Pavyzdžiui, jau minėtą australiškąją trimitininką padovanojo mokslininkai, atplaukę į Klaipėdą moksliniu tiriamuoju laivu ir susidomėję lietuviu konchiologine veikla. Šie moliuskai gyvena tarp tankiausiai susipynusių koralų, norint pasiekti, reikia per juos tiesiog išsikirsti kelią į pačias gelmes. „Mureks palmarosea“ – gana retos kriauklės,

Felikso Rimkevičiaus amžinojo poilsio vieta
Klaipėdos Lėbartų kapinėse

Jūrininkas, kolekcininkas, konchiologas. 1998 m.,
Klaipėda

kurios laikomos kolekcijos perlais. Jas, kaip tikras vertybės, lietuvis parsivežė iš vienos turistinės kelionės. Vadinamuosius jūros vorus – kriaukles tarsi su kojomis – kolekcininkas rinko prie Kenijos, Rytų Australijos krantų, Tongo salos. Rožinė kriauklė buvo nuimta nuo paskendusio prancūzų laivo „Žaneta“ borto. Teigiama, kad tokia kriauklė Čilėje įteikiama pasitinkant garbingiausią svečių, panašiai kaip pas mus sutinkama su duona ir druska. Kelios vertingos kriauklės gautos mainais iš dviejų lėles renkančių Austrijos kolekcininkų: joms lietuvis padovanojo liaudiškais kostiumais papuoštų lėlių, jos atsiuntė šių retenybų. Egzotiškus kraštus pristato kriauklių „Jūros ausis“ rinkinys – Naujosios Zelandijos laivo kapitono dovana locmanui. Įspūdingą tridaknos kriauklę, sverianti 40 kilogramų, specialioje dėžėje iš Vladivostoko atsiųsta vieno pažįstamo jūrininko. Šie milžiniški moliuskai paplitę tropiniuose Indijos ir Ramiojo vandenyno koraliniuose rifuose. Tenyksių pakrančių gyventojai tokiose geldose mudo savo vaikus. Tų kiaukutų skersmuo kartais siekia iki dviejų metrų, jie sveria net iki pustrėčio šimto kilogramų. „Karališkoji“ kriauklė atstovauja vienintelei rūšiai, kuriose randama rožinių perlų. Retą mažąją „Kavos pupelę“, taip pavadintą dėl savo dydžio, locmanas atsivežė iš Kubos. O štai vadinamieji konusai – nuodingiausi moliuskai. Jeigu tokios gražuolės kriauklės mažasis gyventojas vandenyne įkąstų žmogui, niekas pastarojo nebeišgelbėtų (bent jau tada atitinkamų priešnuodžių dar nebuvo išrasta)...

Ir dar daug ką gali papasakoti tie entuziasto konchiologo sukaupti, rūpestingai saugoti, dosniai kitiems parodyti pasaulio vandenų lobiai. Iki šiol jais grožėdamiesi, galime didžiulis, turėję kraštietį, padovanojusį žmonėms tokį vertingą, įdomų palikimą.

SUNYKĘS IR VĖL ATGYJANTIS RADVILONIŲ DVARAS

Siūlome susipažinti su Radviliškio rajone esančiu Radvilonių dvaru. Jo praeities apžvalga pateikiama pagal Alksniupių pagrindinės mokyklos kraštotyros būrelio surinktą medžiagą.

DVARAS PRAEITYJE

Pasakojama, kad kadaise, medžiodamas tos apylinkės miškuose, į bevardį sodžių pirmasis įjojo Radvila. Kaimas ir pavadintas jo vardu – Radviloniais. Vėliau kaimo ribose įsikūrė dvaras.

XVIII a. apylinkės kaimai priklausė Šeduvos seniūnijai, kurios savininkas buvo Kazimieras Poniatovskis, paskutiniojo Lietuvos-Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio brolis, vėliau Kazimiero Poniatovskio sūnus, generolas leitenantas Stanislovas Poniatovskis. 1798 m. jau susmulkėjusią Šeduvos seniūniją nupirko vokiečių kilmės dvarininkas Teodoras fon Ropas, kildinęs save iš vyskupo Alberto, Kalavijuočių ordino ir Rygos miesto įkūrėjo, brolio šeimos. Įpėdiniams pasidalijus dvarus, XIX a. pr. Radviloniai tapo vienos iš Ropų giminės atžalų šeimos atskira rezidencija. XIX a. viduryje Radvilonius valdė Adolfas fon Ropas, vėliau – Fridrichas fon Ropas, o nuo 1906 m. – jo sūnus Alfredas Fridrichas, kuris mirė 1919 m. Po jo mirties Radvilonių dvaras, kurį sudarė daugiau kaip 1000 ha žemės, buvo padalytas žmonai ir vaikams. Po 1921 m. turto padalijimo šis dvaras turėjo 766,216 ha žemės. 1923 m. žemės reformos metu dalis žemių buvo paimta į žemės fondą naujakuriams aprūpinti. Radvilonių dvarui liko 185,55 ha. 1941 m. Radvilonių dvaro sodyba buvo nacionalizuota. Ropai repatriavo į Vokietiją.

Pasitraukus dvaro savininkams į užsienį, Radvilonių dvaro centre 1945 m. įsikūrė Radvilonių tarybinio ūkio centrinis skyrius. Sodyboje buvo pieninė (nuo 1936 m.), pradinė mokykla ir pašto agentūra. Rūmų pastate kurį laiką gyveno žmonės. Ilgainiui nenaudojami pastatai ėmė nykti, irti.

Kaip nurodoma rašytiniuose šaltiniuose, Radvilonių dvaras – klasicistinio stiliaus, dviaukštis su cokoliniu aukštu, prilygstantis triaukščiams rūmams. Pats pastatas – taisyklingo stačiakampio, su iškyša centre. Ant prieangio lubų buvo įtaisyta tarsi apžvalgos aikštelė, kurios langai įstiklinti, o langų ir perdengimų rėmų detalės dekoruotos. Palei visas aikštelės sienas stovėjo suolai, grindys buvo iš betoninių plytelių. Baronai fon Ropai mėgdavo atidaryti aikštelės – balkono – duris ir grožėtis gamta, bei klausytis paukščių čiulbėjimo.

Antrame pastato aukšte buvo įrengti kambariai dvarininkams ir jų svečiams. Šiame aukšte, tiesiai prieš balkoną, buvo įrengta gana didelė šokių salė, kurios sienos ir lubos dekoruotos freskiniais papuošimais. Visuose aukšto kambariuose kabėjo sietynai. Pirmo aukšto patalpos buvo gerokai kuklesnės, su skliautuotomis lubomis. Čia, manoma,

Taip prieš aštuonerius metus atrodė Radvilonių dvaro rūmai...

... ir dvaro aplinka

gyveno tarnai. Iš pirmo į antrą aukštą vedė mediniai, platūs laiptai. Cokolinis aukštas taip pat buvo gyvenamas. Pastato sienas skaidė stačiakampiai langai. Specialistai pabrėžia, kad rūmai pasižymėjo meninių formų saikingumu, kuklia pastato išorės ir vidaus puošyba, pilietiškumu ir demokratiškesniu raiškos pobūdžiu. Pastato fasaduose vyravo lygios plokštumos, pajvairintos tik horizontaliais karnizais. Šie rūmai priskiriami kraštutinio racionalizmo pakraipai.

Iš šiaurinės pastato pusės stovėjo oficina, kurioje buvo įrengta skalbykla; čia galėjo būti ir pieninės patalpos. Po rūmais, iš šiaurės pusės, buvo platūs vartai su viršuje išmūryta pusapvale arka. Pačios durys vedė į erdvų rūšį, kuriame laikyti maisto produktai. Iš tos pačios pusės į rūmų pirmą aukštą buvo akmeniniai laipteliai. Per juos – susisiekimas tarp oficinės ir rūmų. Manoma, kad rūmų pastatą su oficina jungė oranžerija.

Dvaro kompleksas susiformavo apie XIX a. vidurį. Rūmai buvo pastatyti iš taisyklingų, gerai išdegtų molinių plytų. Pastatas iš vidaus ir iš išorės tinkuotas. Patalpos šildytos krosnimis, oficinoje – krosnimis bei sienose įrengta dūmtraukių sistema.

Kumetyno pastatas buvo stačiakampio formos, vienaaukštis, su mansarda. Fasadinėje pusėje turėtas nedidelis priėngis. Pastate buvo keletas krosnių patalpoms šildyti ir gaminti valgį. Visose miegamosiose patalpose stovėjo lovos su odiniais diržais, ant kurių būdavo dedami maišai, prikimšti šiaudų.

Radvilonių dvaro sodyboje, skirtingai nuo kitų

klasicizmo laikotarpio sodybų, nebuvo taip ryškiai išskirtos gyvenamoji-reprezentacinė ir ūkinė zonos. Rūmai su oficina buvo atskiri, tačiau juos jungė plati pertvara. Kumetyno pastatas stovėjo tiesiai prieš rūmus – juos jungė platus takas, ejęs pro balto mūro vartus. Tuoj pat už oficinės buvo ledainė, karvidė, svirnas ir kiaulidė, žemiau – kalvė ir mėsos rūkymo patalpa su sargo nameliu. Tik klojimo pastatas stovėjo toliau nuo rūmų, tačiau tai tenkino ūkinius poreikius. Netoli ledainės, prie upelio, buvo vienaaukštis, stačiakampio formos svirno pastatas, kurio sienų plokštumas pajvairino plyšiniai langai.

Buvusių karvidžių pastatas tarybiniais metais buvo gerokai paaukštintas, pritaikant patalpas sandėliuoti javus. Jo sienos suręstos jau romantizmo dvasia, prisilaikant vietinių tradicijų. Pastatas „n“ formos, dengtas stiegėmis, virš stogų – ventiliacijos kanalėliai. Karvidėje atskirai buvo laikomos karvės, buliai, telyčaitės ir veršeliai. Tokios formos ir paskirties tvartų neturėjo nei Pakruojo, nei Raudondvario Ropai. Nors tvarto statybos pagrindinius darbus atlikdavo baudžiauninkai, Radvilonių savininkas samdė ir privačius meistrus. Tokio pastato pastatymas kainavo gana daug: gal iki 6 tūkstančių rublių, neskaitant vietinių žaliavų.

Jau minėta dvaro kalvė. Tarybiniais metais čia veikė ūkio kalvė. Pastatas buvo statytas iš skaldytų akmenų, langų angokraščiai ir sienų kampai sutvirtinti plytomis. Pastato viduje stovėjo žaizdras ir dumplės, padarytos iš jaučio odos. Kalvėje buvo gaminami ir remontuojami įvairūs įrankiai bei padargai. Manoma, kad XX a. pradžioje toje kalvėje nukaltos ir dvaro kapinaičių tvorelės tuo metu mirusiems dvarininkams.

Dvarui priklausė ir maisto produktų džiovavimo bei rūkymo pastatas iš skaldytų akmenų (tik langų angokraščiai mūryti iš plytų). Prie jo buvo pristatytas rąstų namas, kuriame gyveno rūkyklos darbininko ir sargo šeima. Buvo ir rūkykla, priskirtina dekoratyvinei parkų smulkiajai architektūrai, „T“ raidės plano daržinė. Kluono sienos sumūrytos taip pat nestandartiškai: iš akmenų – kampai ir tarpiniai stulpai, tarpai tarp jų išdėti horizontaliais rąstais. Tai buvo daroma dviem tikslais: kad pagreitėtų ir atpigėtų pastato statyba ir kad geriau išsilaikytų pašarai.

Kiaulidės pastatas buvo iš lauko riedulių, angokraščiai ir durų arkos apmūrytos iš plytų. Plytos naudotos ir sienų mūre. Pastatui parinkta ištęsto stačiakampio forma, jis neaukštas. Nežinia, kokia

buvo pirminė statinio paskirtis, nes dvaro ansamblio kūrimo metu kiaulininkystė, kaip atskira žemės ūkio šaka, dar nebuvo išvystyta.

Ledainė dvare statyta vienoje ašyje su oficina ir pagrindiniais rūmais. Ji – nedidelio tūrio, kvadratinė, vieno aukšto. Fasadas – visiškai be dekorų. Čia buvo saugomi pieno produktai.

Aplink Radvilonių rūmus driekėsi didelis parkas. Jo kūrėjai imitavo natūralią gamtą su jos pievomis, įvairiausių medžių grupėmis, krūmokšniais. Tiesi, ilga alėja vedė į kelią. Ji buvo apsodinta aukštyn smailėjančios lajos medžiais – mažalapėmis liepomis, kėniais, tuopomis. Parke, be ąžuolų, klevų, buvo pasodinta ir egzotiškų medžių rūšių bei krūmų, kuriuos dvaro baudžiauninkai prieš žiemą dengdavo eglišakėmis. Tyrinėtojai nurodo, kad parkas pasižymėjo geru ryšiu su kraštovaizdžiu, darnia pastatų ir želdinių jungtimi, geometrinio planavimo reliktais, mažesniu masteliu ir neperkrautas puošyba.

Parke buvo tvenkinys, apžvalgos aikštelė. Vienas parko takas vedė į dvaro kapines. Jose stovėjo didelė koplyčia. Dabar takas ten užžėlęs, privažiavimo iš jokios pusės nėra, nežinant vietos, kapinaičių rasti neįmanoma. Jos visiškai apleistos, seniai apvogtos ir nuniokotos. Pietinėje pusėje išliko tik keli metaliniai tvoros strypai. Nebėra ir gražiosios koplyčios. Architektė I. Staniūnienė iš likusių griuvėsių atkūrė, kad koplyčia buvusi stačiakampio plano, kampuota, vienanavė, su dviem bokšteliais pagrindiniame fasade. Pastarasis buvo raudonų plytų, šoniniai, galiniai – skeltų lauko riedulių bei raudonų ir geltonų plytų. Durų anga plati, arkos formos. Sienos viduje buvo tinkuotos, grindys išklotos betoninėmis, tamsiai pilkos ir šviesios spalvos šlifuotiems plokštėms.

Kapinėse palaidoti Radvilonių ir Maldžiūnų dvarininkai. Ditrichas Ropas, įsikūręs Berlyne, yra nurodęs, kad Radvilonių kapinėse yra palaidoti: jo močiutė Sophie (1852–1935), prosenelis Vilhelm (1815–1901), teta (jo tėvo sesuo) Asta (1893–1919). 1991 m. parašytame laiške Ditrichas Ropas pateikė papildomų duomenų: kad šiose kapinėse palaidoti ir Caroline Freiinvon Dorotheresen (1821–1904), Carl Friedrich Theodor Alexander (1848–1904), Luise Julie Elizabeth baronesse von Stomberg (1846–1905), Johann Leo Georg Ferdinand Baron von der Ropp (1850–1929).

Kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, kai

nebeliko „Draugo“ kolūkio, Radvilonių dvaro sodybos pastatai ir jų grupės atiteko atskiriems pajininkams.

DVARAS ŠIANDIEN

2006 metais Radvilonių dvaro rūmai ir parkas pradėjo keltis naujam gyvenimui.

Spausdiname pokalbį su savininke IRENA RAINČE.

Pirmiausia prašytume prisistatyti mūsų žurnalo skaitytojams.

Baigiau Šiaulių pedagoginį institutą (dabar – universitetas). Pagal specialybę – vaikų pedagogė, psichologė. Dabar esu UAB „Radvilonių dvaro amatinė“ direktorė. Panevėžietė, bet jau 8 metai gyvenu Radviliškio rajone. Turiu tris dukras: Milda baigusi ekonomikos, Aistė – verslo vadybos ir administravimo, Kristina – verslo administravimo studijas (ji šiuo metu dirba pagal specialybę Graikijoje).

Kas Jus iki tol, kol tapote Radvilonių dvaro savininke, siejo su šiuo dvaru ir apskritai Radviliškio rajonu?

Ničniekas nesiejo nei su dvaru, nei su šiuo rajonu. Tik šiaip, važiuojant pro šalį į Šiaulius ar kur, vis atklysdavo mintis, kad čia dar niekada nebuvau. Aš netgi gyventi kaime niekada neplanavau, nesiveržiau. Bet man gyvenime taip jau atsitinka: apie ką ne negalvoju, žiūrėk, kada nors būtent taip

atsitinka. Prieš aštuonerius metus atsiradau ir Radviliškio rajone, ir Radvilonių dvare...

Bet juk iš anksčiau turbūt apie tą dvarą žinojote, juo domėjotės?

Mane visada traukė ir traukia paveldas. Patikdavo apeiti, apžiūrėti senus pastatus, būti juose. Labai teigiamai veikdavo ir tebeveikia tų pastatų dvasia, man juose kažkaip lengva, išskirtinai gera. Daug tokių objektų esu aplankiusi, nemažai skaičiusi apie dvarų istoriją, kultūrą. Žinodama tokių mano potraukį, draugė sykį pasiūlė apžiūrėti ir seną Radvilonių dvarą Radviliškio rajone. Atvažiavome, apvaikščiojome. Patiko pastatas, nors ir labai apleistas. Tačiau jokių toliau siekiančių minčių tada nekilo.

O kada kilo?

Tas apsisprendimas buvo toks netikėtas, kad ir man pačiai, ir dukroms sukėlė šoką.

Viskas prasidėjo iš reikalo. Taip jau susiklostė, kad, likusi be vyro, trimis dukromis turėjau rūpintis viena pati. O jos paeiliui mokėsi universitetuose, reikėjo jas kažkur apgyvendinti. Nusprendžiau parduoti savo butą Panevėžyje, pati išsinuomoti, o dukroms nupirkti Vilniuje. Taip ir padariau. Labai taupiai gyvenant, dar truputėlis pinigų liko. O draugė ir sako: „Kaip nors rimčiau juos panaudok – nusipirk, pavyzdžiui, dvarą.“ Prisiminiau matytąjį Radvilonių dvarą. Kaip tyčia jį įgijęs buvusio „Draugo“ kolūkio pajininkas ieškojo pirkėjo. Kaina man tiko, negąsdino nė anksčiau regėtas labai apleisto pastato vaizdas. Ir apsisprendžiau. Kai pasakiau dukroms, kad nusipirkau dvarą, kai ir pati susivokiau, ką padariau, visos keturios tiesiog apstulbome... O paskui kibome darbuotis.

Nuo ko pradėjote ir ką jau pavyko dvare padaryti, sutvarkyti?

Aš įsigijau tik pagrindinį dvaro pastatą su oficinios likučiais. Pirmiausia rūpėjo įsirengti patalpas, tinkančias gyventi. O juk čia tebuvo kiauras stogas, pirmame aukšte – vos vienerios durys, viskas išlaužyta, išdaužyta, užkalta. Su dukromis, žentais, dar draugų padedami, viską ėmėmės kuopti, šluoti, valyti... Po žingsnelį, po kampą, po kambarį. Labai pravertė, kad artimoje aplinkoje yra žmonių, turinčių mums kaip tik pritekusias specialybes, patirties,

Atkuriamo dvaro fragmentai

todėl daug ką galėjome padaryti patys: dažyti, tinkuoti, klijuoti, dekoruoti, tvarkyti juridinius reikalus ir kita.

Jau įrengtas darbo kambarys, svetainė, virtuvė, vonios kambarys, salė, beveik baigti penki miegamieji, iš kurių du – svečiams. Sutvarkytas šildymas, vandens tiekimas, stogas, langai, durys, laiptai ir kita. Savo eilės dar laukia ten esantis senasis liftas, veranda, palėpė. Interjerą papuošėme žinomų Lietuvos dailininkų kūriniais, fotografijos specialistų darbais. Įsigijome baldų, tarp jų kai kurių autentiškų XIX amžiaus pabaigos. Išskirtinumo teikia išlikę gražūs židiniai, įdomus senasis padalijimas – moterų pusė, vyrų pusė. Darbų pradžioje buvo atlikti archeologiniai kasinėjimai. Jų metu, pavyzdžiui,

rastos raudonų plytų nuogrindų liekanos. Centrinio dvaro pastate rastos istorines raudonų plytų grindis nuvalėme ir palikome eksponuoti. Tvarkome ir aplinką. Parkas – šeši hektarai, bet jie prie pastato man nepriklausė. Dalį jau išsinuomojau, dalį dar noriu išsinuomoti. Čia taip pat gana gražu, yra senų ąžuolų, kitų medžių. Tik viskas buvo užžėlę krūmais, kiečiais. Jau aptvarkėme, išvalėme tvenkinį, pasodinome ir jau grožimės ūgtelėjusiais įvairiais augalais, kurių pati užsiauginau, draugai padovanojo, pirkau.

Aišku, dar yra daug ką veikti. Tačiau su dukromis džiaugiamės ir tuo, ką jau pavyko padaryti. Ir man, ir joms čia patinka, atliepia mūsų sielas. Taip sako ir tie, kas pas mus atvyksta į dvarą pasisvečiuoti ar su reikalais, pasibūti.

Ar atkuriant dvarą nesikerta Jūsų norai, planai su specifiniais paveldosaugos reikalavimais?

Iš pradžių esu girdėjusi paveldosaugininkų skeptiškų pasakymų: girdi, nusipirko boba dvarą, dabar kelerius metus dėl to visi vargsime...

Aš juk žinojau, ką perku. Ir, kaip minėjau, dvarai, jų specifiška man nebuvo kažkas nesuvokiama: esu apvažiavusi daugelį dvarų Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje, skaitau pasaulinius žurnalus tomis temomis, seku aktualijas, nuolat domiuosi tuo. Reikalingų patarimų duoda dukros, tai išmanantys draugai, giminaičiai.

Man priimtina konservatyvi tokio objekto priežiūra, išsaugojimas, kurios iš savininko ir reikalaujama – kad dvaras nebūtų iš esmės perdarytas, kad atitiktų savo pobūdį ir funkcijas. Nieko tokio jame

keisti ir nesiruošiu – tik išvalyti, atkurti ir išsaugoti. Vieną kartą per metus patikrinti atvažiuoja paveldosaugos specialistai. Jokių neatitikimų iki šiol nenustatė, jokių konfliktų dar nebuvo.

Užsiminėte apie dvaro funkcijas. Kokios jos priskirtinos šiandieniniam dvarui ir kokias jas parinkote savajam?

Noriu, kad dvaras gyventų. Gyventų ne tik man, mano dukroms, jų šeimoms, bet ir kitiems žmonėms, ypač vaikams. Jo šiandieninę paskirtį sieju su savo profesiniu pasirengimu. Todėl dvaro funkcijas suvokiu gyvenimo kokybės kontekste – kad čia būtų galima padėti žmogui sveikai gyventi, kuo mažiau sirgti, geriau jaustis, sukaupti atitinkamų žinių, įgūdžių. Ta linkme teigiamai veikia jau ir pati dvaro aplinka. Be to, organizuoju ir vedu psichologinio pobūdžio seminarus tarpusavio bendravimo, verslo sėkmės klausimais. UAB „Radvilonių dvaro amatinėje“ planuojame gaminti netradicinius, liaudies receptais paremtus gydomuosius tepalus, mokomės gaminti muilus, gaminame žvakes. Dvare norime įsirengti patalpas, kuriose būtų galima organizuoti, pavyzdžiui, stovyklas probleminiams vaikams, kad jie čia pasibūtų, susišnekėtų su savimi, turėtų tam tinkančius kambarius. Vaikų dailės plenerai, parodos, tradicinės apeiginės šventės, paskaitos – planų visuomeninei dvaro veiklai, tam, kad jis tarnautų žmonėms, – aibė. Beje, nemažai kas iš to jau ir vyksta.

Jūsų klausantis, nelieka abejonių – ilgalaikio entuziazmo tikrai nestokojate. O ko dar reikia,

savonoriškai užsikrovus tokią beveik titanišką našta? Ir ar niekada nepasigailėjote, kad jos ėmėtės?

Dvarui nuolat reikia noro, laiko, pinigų ir pagalbos. Noro nestokuju. Tiesa, kartais iš tikrųjų pagaltvodavau: ir kam aš visa tai pradėjau... Bet dukros vis sako: „Mama, jeigu tau patinka, nesigailėk. Mes – su tavimi.“ Ir dabar jau nebesigailiu, ypač kai viskas įsibėgėjo. Priešingai – pajaučiau kažkokią pilnatvę, gilesnę savo gyvenimo, profesinės patirties prasmę. Kaip sakiau, man daug padeda dukros, kai kurie draugai. Gavau paskolą iš banko. Dabar visi uždirbti pinigai – pirmiausia jai, mokesčiams, o kas lieka – dvaro darbams. Pastariesiems – ir beveik visas laikas, kurio nuolat trūksta.

Esate dirbusi parapsichologijos akademijos dėstytoja, išmanote tuos dalykus. Ką manote apie pasakojimus, kad senuose pastatuose, juolab tokiaime kaip Jūsų, turinčiame net 26 kambarius, būna vaiduoklių, bildukų, dvasių?

Gal iš prigimties esu imli tokiems dalykams, gal tai išsiugdžiau profesinėje veikloje, gal tiesiog labiau sugebu tai matyti, jausti, bet tai, apie ką kalbate, man yra ne svetimas, o visai suprantamas dalykas. Tiesa, savo atveju aš tas kitų mistinėmis vadinamas būtybes priimu kaip šiame dvare kada nors gyvenusių žmonių vėles. Iš pradžių jų būdavo daug ir dažnai. Gal tos patalpos niekada nebuvo šventinamos? Pavyzdžiui, tik atsiguldavau nakčiai, ir vėlės jau ateidavo, ko nors prašydavo. Kartais tie prašymai būdavo labai keisti: pavyzdžiui, kieme pasodinti žemyn augantį augalą. Prisipažinsiu – ne iš karto suvokiau, ko norima. O paskui toptelėjo: turiu pasodinti tokį augalą, kuris svirtų link žemės, o ne stiebtųsi aukštyn. Pasodinau, ir toji vėlė nebesirodė. Taip ir daugeliu kitų atvejų – padarai, ko jos nori, ar pasimeldi, ir nebeateina. Jos net pačios man yra leidusios suprasti, kad aš čia jau daug gero padariusi, kaip ir už jų būtas visokias kaltes, padarytą blogį atlyginusi, todėl jos man nebetrukdyšiančios. Taigi sugyvenom gerai. Tiesa, viena tebesirodo iki šiol ir yra pareiškusi, kad iš čia nesitrauks. Bet man nieko blogo ji nedaro.

Taigi dvare niekada nesijaučiu viena. Ir dėl to dar įdomiau.

Pagalvojus, kiek senųjų dvarų šiame krašte ir kitur tebemerdi, jūsiškiam galima pavydėti – jis prisikėlė naujam gyvenimui. O ką,

be nuosavo stogo virš galvos ir nesibaigiančių rūpesčių bei darbų, jau įgijo pati dvarininkė?

Naujos patirties, galimybių įgyvendinti įvairius profesinius sumanymus, nesibaigiančių atgavimą. Negaliu apsaityti, koks malonus jausmas nuolat būti tokioje senoje aplinkoje, vaikščioti po tokias patalpas, kurios matė kelių kartų gyvenimus, jausti ypatingą čionykštę dvasią... Kai su dukromis, žentais arba su draugais susėdame rūmų svetainėje pietauti, kai vaikštinėjame po jau aptvarkytą didžiulį parką, toks gerumas širdyje, toks jaukumas... Taip todėl, kad viskas sava, pačių rankomis prikelta.

Radvilonių dvaro savininkė Irena Rainčė (dešinėje) su dukra Aiste

Dvare atradau ir savotišką nišą savo sugebėjimams atskleisti, padėti žmonėms, įrodyti, kad dvaras ir šiais laikais gali sėkmingai pritapti visuomenėje, tarnauti jos kokybiškesniam gyvenimui, dvasinei kultūrai. Prie to prisidėti – labai geras jausmas, didesnio atpildo nė nebereikia.

Kalbėjosi Gražina Dunauskienė

Irenos Rainčės ir jos dukrų nuotraukos

PASIVAIKŠČIOJIMAS PO RADVILIŠKĮ

Su niekuo nepalyginamos valandėlės ir jų atgaiva, kai nostalgijos prišaukti prisiminimai vedžioja po gimtinę, kaip toli nuo jos bebūtum...

NIJOLĖ PLUNGAITĖ-ŠIDLAUSKIENĖ,
Kauno radviliškėnų bendrijos narė

Metams bėgant, vis rečiau apsilankau Radviliškyje. O buvo laikai, kai dažnai čia sugrįždavau. Važiuodavau traukiniu iš Vilniaus, vėliau – iš Kauno. Privažiavusi Linkaičių stotelę, atsistodavau prie vagono lango, akimis sekdamą prabėgančius vaizdus, ir mintyse vis kartodavau: „Greičiau, greičiau!“ Dabar daug kas pasikeitė: nebėra tų, kas laukdavo, pasitikdavo, išlydėdavo. Taigi nebėra pas ką skubėti...

Kai atvykstu, visada pavaikštau Maironio gatve. Ji – mano. Tebestovi namas, kuriame išvydau pasaulį, žengiau pirmuosius žingsnius. Kiek toliau – kitas, prie kurio stabtelėjus suvirpa širdis. Čia augau, čia prabėgo gražiausi metai, kai turėjau mamą ir tėtį, daug draugų, nuoširdžių kaimynų. Dabar, eidama savo gatve, pasijuntu vieniša, sutikti žmonės manęs nepažįsta, o ir aš jų. Mediniai namai tie patys, tik labiau sukrypę, kai kurių nebėra. Maironio gatvė – jau Radviliškio senamiestis.

Mano vaikystės, jaunystės metais ji buvo viena iš pagrindinių. Joje stovėjo senoji medinė Švenčiausiosios Panos Marijos Užgimimo bažnyčia. Šiandien ją primena tik išlikusi senoji varpinė. Nepamirštu 1944 metų nakties, kai, nutilus bombų ir patrankų sprogamams, išlindusios iš kaimynų Dumšių darže įrengtos slėptuvės, pamačiusios danguje raudoną pašvaistę, su kaimyne bėgome gaisro link. Degė bažnyčia ir šimtamečiai šventoriaus medžiai. Vėjo nešami skriejo nuodėguliai, tolumoje, laukuose, kurių pusėn pūtė vėjas, užsiliepsnojo kažkieno daržinė. Gatvėje mėtėsi sprogmėnų skeveldros. Buvo taip baisu...

Prieš karą klebonijos pastate, parapijos salėje, susirinkę vaikai žaisdavo, vykdavo angelaičių vaidinimai. Karo metu, vokiečiams užėmus mokyklą, šioje salėje būdavo mūsų pamokos. Dabar toje vietoje stovi naujoji Švenčiausiosios Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia.

Praėjus dabartinius miesto Kultūros rūmus, toliau nuo važiuojamosios gatvės dalies stovi senas namas, kuriame prieš karą buvo įsikūręs vaikų darželis. Aš jį lankiau. Likimas lėmė po daugelio metų aplankyti buusias tremtines, gyvenusias šiame name, deja, jau amžinojo poilsio atgulusias tetules Agotą ir Oną Plungaites. Kiekvienas kampelis čia priminė darželyje praleistas dienas. Jaudinausi, ne-

Pirmosios klasės gimnazistės su savo auklėtoju kunigu Klemensu Razminu Radviliškyje, prie klebonijos, 1944 m. pavasarį

Gimnazistė Genovaitė Lukšaitė

galėjau užmigti... Kitoje gatvės pusėje buvo policijos nuovada, kurioje dirbo mano tėtis.

Eidama toliau, visuomet pažvelgiu į namą, pažymėtą 30 numeriu. Jame gyveno paskutinis prieškario Lietuvos Radviliškio burmistras Vladas Brazauskas. Gyvenome kaimynystėje, kieme matydavau jo sūnus.

Kitoje gatvės pusėje, akligatvyje, stovėjo Steponaičių gyvenamasis namas ir ūkiniai trobesiai. Tai buvo prieškario Lietuvos įžymaus operos dirigento Vytauto Marijošiaus uošvija. Kotryna Steponaitytė-Marijošienė, kūno kultūros mokytoja, buvo žinoma radijo laidos „Mankšta“ vedėja. Maironio gatvės senieji gyventojai ne kartą matė garsųjį dirigentą Vytautą, jo brolius dainininkus Romaną ir Bronių bei jų tėvus. Senasis chorvedys, muzikos mokytojas Antanas Marijošius pokario metais atėdavo iš čia parsinešti pieno. Benjamina Steponaitytė, artimųjų, draugų ir kaimynų vadinta Benute, buvusi partizanų ryšininkė, skaudžiai nukentėjo nuo sovietų: buvo suimta, kalinta, ištremta. Šiuo metu ramiai leidžia dienas senelių globos namuose Marijampolėje.

Steponaičių ir greta stovėję Lukšų gyvenamieji namai bei ūkiniai pastatai priminė kaimo sodybas. Beje, jų šeimininkus siejo ir giminystės ryšiai. Emilijos ir Rapolo Lukšų dideliame kieme buvo kalvė, kuri matydavosi, einant pagrindine gatve. Kalvėje darbuodavosi pats šeimininkas ir trys jo sūnūs, kurių vieną anksti pakirto džiova. Tėvas Rapolas Lukšas

jaunystėje net du kartus buvo išvykęs uždarbiauti į Ameriką. Ten uždirbti pinigai vėliau padėjo įsikurti mieste. Vienintelę dukrą Genovaitę, gimusią 1917 metais, tėvai norėjo matyti išsimokslinusią. Ją, baigusią Radviliškyje progimnaziją, toliau leido mokytis į Šiaulių gimnaziją. Pastarąją baigusi 1937 metais, Genovaitė įstojo į Klaipėdos mokytojų institutą. Po to, kai jį baigė, trumpai mokytojavo ir pagaliau įgyvendino savo svajonę – 1940 metais studijas tęsė Vilniaus universitete, įgijusi diplomą, savo tolesnį gyvenimą taip pat susiejo su šia aukštąja mokykla: daugiau kaip 30 metų dirbo dėstytoja Fizikos-matematikos fakultete. Mirė Vilniuje 1985 metais.

Genovaitė Lukšaitė-Eimaitienė užaugino du vaikus. Sūnus Bernardas Eimaitis, plastinės chirurgijos profesorius, gyvena ir dirba Vilniuje. Dukra Rūta Butkuvienė – gydytoja pediatrė, taip pat vilnietė. Jie abu puikiai prisimena senelių sodybą Maironio gatvėje, dažnai vaikystėje tenai viešėdavo su mama. Dabar ant kalnelio, kur buvo Emilijos ir Rapolo Lukšų sodyba, stovi kitų šeimininkų namas.

Lukšų namas. Vandos Kavolėlienės nuotr.

Priėjus senąsias kapines, kitoje gatvės pusėje, pasigendu didelio Bartkų namo. Vaikystėje dažnai jame lankydavausi. Ona Pabilionytė, gimusi Radviliškyje, 1929-aisiais ištekėjo už Stepono Bartkaus, kilusio nuo Pasvalio. Įdomu, kad Stepono vestuvinė dovana mylimajai buvo pianinas. Jis žinojo, kad Onutė mėgsta muziką. Besimokydama Šiaulių mokytojų seminarijoje, taip pat privačiose pamokose išmoko skambinti pianinu ir labai troško jį turėti. Po vestuvių jauna šeima kurį laiką gyveno pas Onutės motiną Feliciją Pabilionienę. Čia gimė dvi dukros. Beje, mano tėvai, sukūrę šeimą, nuo-

*Moksleivių ir mokytojų eisena
Maironio gatve į bažnyčią,
atgavus Vilnių. 1939 m.*

mojosi butą tame pačiame F. Pabilionienės name, Maironio g. 26. Čia ir aš gimiau. Onos ir Stepo Bartkų bei mano tėvų draugystė truko, kol jie buvo gyvi.

Steponas Bartkus, baigęs Jonišio žemesniąją žemės ūkio mokyklą, tobulinosi įvairiuose kursuose, dirbo matininku, išlaikė šeimą. 1932 metais Lietuvos Respublikos Prezidento aktu už nuopelnus Lietuvai buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Jauniaus garbės ženklų. Po kelerių metų šeima nusipirko Maironio gatvėje dar neįrengtą namą, stengėsi, kad jis būtų gražus ir patogus. Toks jis ir tapo: su vandentiekium, erdviais kambariais. Čia gimė dar dvi dukros. Stepono žmona Ona rūpinosi namais, šeima. Siuvo, gražiai mezgė, giedojo, dainavo choruose. Retkarčiais sėdavo prie pianino. Mane, pamenu, tiesiog užburdavo jos atliekama Šuberto „Serenada“. Motina ir dukras skatino mokytis muzikos.

1941-ųjų birželio 22-osios naktį Bartkų name gimė būsiamasis dailininkas, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas Linas Katinas. Išsvysti pasaulį jam padėjo Radviliškio felčeris Simanavičius, eidavęs dieną ir naktį pas tuos, kurie šaukėsi pagalbos. Apie sūnaus Lino gimimą sudėtingu laikotarpiu, kai daugelis radviliškiečių nebenakvojo namuose, mokytoją Stefaniją Rosenienę, užleidusią gimdyvei savo erdvę butą, Bronė Katinienė papasakojo ir savo knygoje „Ilga kelionė“. Sovietams nacionalizavus namą, Bartkų šeima 1946 metais persikėlė gyventi į Klaipėdą. Jų name įsikūrė įvairios įstaigos: poliklinika, karinis komisariatas ir kitos. Kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, namas grąžintas savininkams. Deja, Steponas Bartkus to nebesulaukė – mirė 1972

metais, jo žmona Ona – 1998 metais. Amžinojo poilsio abu atgulė Klaipėdoje.

Trys O. ir S. Bartkų dukros – Zulelė, Elona ir Kristina – tapo profesionaliomis muzikėmis, dirbo muzikos mokyklose, grojo profesionaliuose orkestruose. Vyriausioji Nijolė pasirinko vaikų darželio auklėtojos specialybę. Nelengvu muziko keliu eina ir kitos Bartkų atžalos: anūkė Vaida Paukštinė – smuikininkė, groja Valstybinės filharmonijos kameriniame orkestre. Du proanūčiai M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje taip pat ruošiasi tapti profesionaliais muzikos atlikėjais. Dabar O. ir S. Bartkų namo vietoje – prekybos centras.

Prieš karą ir kurį laiką po jo Maironio gatvėje buvo kelios parduotuvės. Didžiausia iš jų – Jonaičio. Jos šeimininkas su seserimi, kurią pirkėjai vadino Valyte, prekiaavo maisto produktais bei įvairiomis ūkinėmis prekėmis. Vaikai čia ateidavo nusipirkti šokoladinių „bombų“, kurių viduryje rasdavo po mažytį siurprizą. Sovietai Jonaitį su seserimi ištrėmė, jų name greitai įsikūrė komjaunimo komitetas.

Kitoje gatvės pusėje buvo Onos Bartkienės motinos Felicijos Pabilionienės krautuvėlė. Aš su jos anūkiu ateidavau padėti babytei (taip ir aš vadinau Pabilionienę), kai jai reikėdavo trumpam išeiti. Už tai, kad pasaugodavome krautuvėlę, iš babytės gaudavome „guminių“ saldainių.

Panašią krautuvėlę netoliese turėjo ir Liova Vainer, per žydų Velykas ateidavęs pas mano tėvus su macais ir vyno buteliu. Vieną dieną mano mamai pro langą teko matyti, kaip naciai iš namų išvarė Vainerių šeimą. Ji ilgai negalėjo pamiršti to kraupaus vaizdo.

Tėvų senuose albumuose daug fotografijų, kurių kampečiuose ar kitoje pusėje išpausti fotoateljė pavadinimai: „Menas“, „Modern“, jų savininkų pavardės ir adresai. Vienoje fotografijoje, darytoje 1930 metais A. S. Buršteino fotoateljė „Modern“, nurodytas ir jos tuometinis adresas: Šeduvos gatvė Nr. 3 (taip tuomet vadinosi Maironio gatvė). Dar dviejų fotoateljė savininkai buvo Libermanas ir Špicas (pastarojo ateljė vadinosi „Menas“). Šie žydai buvo puikūs fotografijos meistrai.

Po karo fotografo Spico name apsigyveno žydė Berkienė su dukra Nahamke, pasivadinusia Nataša. Joms išsigelbėti nuo žūties padėjo radviliškietė Darata Rimkienė. Berkienė gerai pažinojo vietinius gyventojus, žinojo miestelio naujienas, kai kuriems viengungiams, našliams papiršliaudavo (žinoma, ne už dyką). Nataša merginas pagražindavo.

Prisimenu buvusias dvi siuivyklas. Viena jų – Pipinaitės – siuvo moteriškus ir vaikiškus drabužius, kitoje – Ačo – vyriškus. Kelios mano draugių mamos siuvo namuose ne tik savo šeimoms, bet ir kitiems, kurie į jas kreipdavosi. Pokario metais mes, paauglės, dėvėjome šių siuvėjų persiūtus, pataisytus mūsų mamų, tetų, močiūčių drabužius. Naujų nebuvo kur nusipirkti.

Kaimynas Stanislovas Garnys bei kiek toliau gyvenęs Vincevičius mokėjo pasiūti stiprius batus, pataisyti susidėvėjusius. Pastarasis meistras – tai neseniai mirusio dailininko Vytauto Vincevičiaus tėvas.

Maironio gatvėje gyveno daug mokytojų: Antanas Mikalkėnas, Bronė Katinienė, Ona Lapinskienė, Stefanija Rosenienė, Teodora Plungienė, Razmienė, Zukas, Balys Serevičius. Šioje gatvėje užaugo ir vėliau tapo mokytojomis Jakubėnaitė-Vileikienė, Stasė Garnytė-Masandukienė, Liuda Garnytė-Vencloviene ir kitos.

Mano buvusi bendrklasė Laima Šlamaitė, tapusi gydytoja ginekologe, grįžusi iš Vilniaus į tėvų namus Maironio gatvėje, pradėjo dirbti miesto ligoninėje. Buvau maloniai nustebinta, kai sužinojau, kad ji 1957 metais padėjo į šį pasaulį ateiti kitai Laimai – būsimai Vytauto Didžiojo universiteto profesorei, Kaune gyvenančių radviliškėnų bendrijos vadovei Laimai Sajienei. Vėliau Laima Šlamaitė-Keniauskiene persikėlė gyventi ir dirbti į Panevėžį. Ten ji baigė savo žemišką kelionę.

Vaikystės namų Maironio gatvėje nepamiršo ir aktorius Vytautas Tomkus, dailininkas marinistas Edvardas Malinauskas. Apie tai jie yra rašę „Radviliškio krašte“.

Radviliškietėms niekada negalėjo pasigirti juos supančia gražia gamta, grynu oru. Mano vaikystės, paauglystės bei vėlesniais metais senosios Maironio gatvės kapinės buvo ne tik amžinojo poilsio vieta, bet ir populiari pasivaikščiojimų, pasimatymų, net ruošimosi egzaminams vieta. Kartą, karo metu, lydint į kapines mirusįjį, pasigirdo sirenos gausmas, skelbiantis oro pavojų, o netrukus ir bombonešių užsesys. Staiga pamačiau viduryje gatvės paliktą karstą, o po mano langu tupinti kuniga. Kitų žmonių nesimatė. Praskridus bombonešiams, sirena atšaukė pavojų, susirinko lydėtojai, vyrų ant pečių užsikėlė karstą, kunigas atsistojo priekyje, procesija vėl pajudėjo kapinių link.

Maironio gatvė šiandien

Ne vieną naktį, paskelbus oro pavojų, girdėdavau lekiančius gatvę žmones. Vieni, pribėgę Žemaitės gatvelę, sukdamo į ją, kad pasislėptų balikėje (taip vadino pelkę, apaugusią krūmais), kiti skubėdavo į kapines slėptis už paminklų.

Tais laikais toliau už kapinių retai lankydavausi. Tik kartais, pavasarį, už stačiatikių kapinių, kuriomis ir baigėsi Maironio gatvė, su draugėmis eidavome į pievas prisiskinti gražių ašarėlių, purienų...

Štai po daugelio metų mintimis ir pasivaikščiojau po Maironio gatvę. Aišku, liko dar daug kas neaplankyta, nepapasakota, bet atmintyje gyva. Manau, ne man vienai.

Autorės ir Viešosios bibliotekos archyvų nuotraukos

KŪRYBAI ATIDUODAMI METAI

Pasakojimas apie Baisogalos krašto dainininką, muzikantą, tautodailininką, medžio drožėją, kalėją, pasakorių, eiliuotoją EDVARDĄ BIELOKOPITOVĄ ir jo kūrybą.

KRISTINA KACEVIČIENĖ,
Radviliškio rajono savivaldybės administracijos
Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė

Kai girdi vardijant šio baisogaliečio sugebėjimus, pomėgius, iš karto pagalvoji, kad kalbama ne apie vieną, o apie kelis žmones. Juk tikrai ne kiekvienam tiek likimo dovanota. Edvardas Bielokopitovas yra vienas iš jų – įvairiapusių asmenybių.

Gimė jis 1955 metų kovo 3 dieną Radviliškio rajone, Baisogaloje. Šeimai buvo būdingas potraukis prie grožio, persiduodavęs iš kartos į kartą. Edvardą nuo mažens patraukė liaudiškos dainos, girdėtos iš tėvų, skambėdavusios jo gimtajame Berlyne (taip vadinamas Baisogalos pakraštyje buvęs dvaro kumetynas). Jų ir pats lengvai, greit išmoko, pasimėgaudamas sau traukdavo. Nuo tada polinkis dainuoti nebeišnyko. Dainavimo pamokų gavo iš mokytojo Vlodo Skujos, taip pat baisogaliečio, mokėsi ir savarankiškai, ir mokyklose. Penkiolika metų dalyvavo Skriaudžių (Prienų r.) „Kanklių“ ansamblyje. Paskui vėl grįžo į gimtąją Baisogalą. Grįžo puošti jos ir visos seniūnijos nebe vien dainomis, bet ir kita savo kūryba.

Jau keli dešimtmečiai Edvardą sieja su garsia baisogaliečių liaudiškos muzikos kapela „Žvangulis“. Jis įsijungė ir į čionykštį folkloro kolektyvą „Dainoriai“, dainavo chore, nuo pat įsikūrimo yra Baisogalos vyrų ansamblio „Dainava“ dalyvis. Iš savo tėvų paveldėjęs muzikalumą, išmoko groti įvairiais instrumentais. Deja, dirbant prie staklių, atsitiko nelaimė: jis neteko kairiosios rankos trijų pirštų. Bet, kaip sugeba pajaukauti pats muzikantas, „kažką praradęs, kažką ir atradau“. O atrado sau lūpinę armonikėlę – instrumentą, nuo tada tapusį jam pagrindiniu ir taip sudominusį, kad nejučia net solidžią šių instrumentų kolekciją sukaupe. Su baisogaliečių armonikininkų grupe, kuriai vadovauja Vilimas Malinauskas, ne kartą dalyvavo respublikinėse varžytuvėse „Grok, Jurgeli“, kituose konkursuose, šventėse. Buvo tituluotas Misteriu armonikieriumi, Muzikantų muzikantu, atstovavo Lietuvai Europos muzikantų festivalyje.

E. Bielokopitovas sugeba ir eiliuoti, turi pasa-

Daina – Edvardo Bielokopitovo (dešinėje) gyvenimo palydovė

Baisogalai 470 metų. Edvardas (kairėje) ruošia patranką šūviui

kotojo gabumų, dalyvauja dramos kolektyve, buvo išrinktas savo seniūnijos Anekdotų karaliumi. Yra Baisogalos atskirojo šaulių būrio narys, turi kitokios visuomeninės veiklos.

Nuo 1978 metų – Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys, jam suteiktas Liaudies meistro, 2002 metų rajono tautodailininko vardai. Matyt, ir gražiadarbys-

Autorius prie skulptūros „Vėžys“

Tautodailininko darbai. Baisogalos miestelio herbas, 1986 m.

Rėmas žuolinis, kaldintas varis, gintaras, 2000 m.

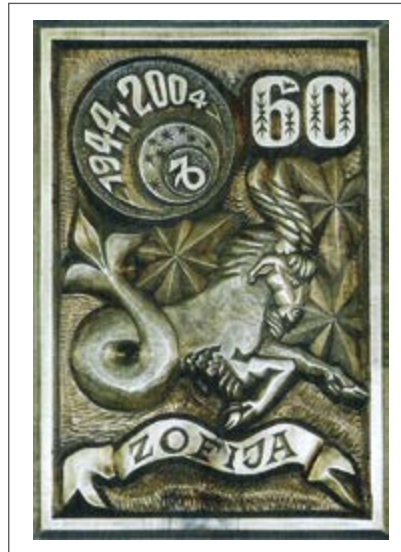
tei jis buvo „užprogramuotas“ nuo pat vaikystės, kai bendraamžiams su malonumu iš medžio pridroždavo šautuvėlių, švilpynių, kai mokykloje buvo vienas iš gabiausių darbščiųjų rankų būrelio mokinių. Edvardas prisimena: jei kuriam kaimynui likdavę molio nuo remontuojamų krosnių, jis tuoj prilipdydavęs visokiausių „balvonų“. Pirmasis jo mokytojas buvo

Zigmas Nainys. Nuo keturiolikos metų Edvardas pradėjo savarankiškai dirbti. Tada būtiniausiai įrankius pasidarė pats, o vėliau reikalingų nusipirko.

Dabar jo drožiniai stebina gausa ir įvairove. Bareljefams sukurti naudoja liepą, monumentams – ąžuolą. Yra padaręs ir kanklytes, kompozicijų iš medžių šaknų, kita. Kaip kalviui jam paklūsta žalvaris, varis

Radviliškio miesto herbas, suvenyras išvežtas į Italiją, 2003 m.

Bareljefas, zodiako ženklas „Ožiaragis“, medis – liepa

Jėzus Nazaretis, tonuota liepa, aukštis 1 m, Vokietijoje Keselio mieste, 2004 m.

„Angelas“, liepa, aukštis 0,80 m, Vokietijoje Keselio mieste, 2004 m.

„Slibinas“, uosis, sparnai qžuolo, ilgis 6 m. 2003 m.

„Miškinukai“, pastatyta poilsiavietėje prie Arimaičių ežero, 2004 m.

– iš jų iškaldina bareljefų, įdomių kompozicijų, kitų dirbinių. Kartais mėgsta viename kūrinyje suderinti medį ir metalą. Iš kaulo (elnio, briedžio, stirnos ragų), iš gintaro daro suvenyrus, papuošalus.

Sakosi, kad labiausiai traukia kurti šalies istorijos temomis. Jos jau persikėlusios į daugybę jo paveikslų, į Baisogaloje stovintį paminklą knygnešiui, į „Tūkstantmečio ženklą“, „Vytį“, kitus istorinėms datoms įamžinti skirtus kūrinius.

Nemažai darbų sukuria pleneruose. Kaip pats tikina, juose nėra paprasta jau vien dėl apriboto laiko, užtat dirbti tenka labai susikaupus. Kad ir respublikinis drožėjų pleneras 2012 metais Pakiršinyje, kai

tema buvo „Vidury dvaro žarna karo“. Neįprasta vandens tematika, lakios vaizduotės ir žinių reikalaujantis sumanymas sukurti senovinio šulinio skulptūrą. „Tai turėtų būti lietuviškose kaimo sodybose stovėdavęs šulinys su stogeliu, apačioje apkaltas medžiu, su volu ir metaline rankena, ant kurios būtų grandinė su pritvirtintu kibiru. Darbo tikrai nemažai“, – sakė tada kalbintas baisogalietis. Paskutinę plenero dieną Pakiršinio dvaro parkas pasipuošė būtent tokiu Edvardo pastatytu šuliniu. Po plenerų Radviliškyje ten liko šio drožėjo sukurti kunigaikščio Gedimino skulptūra, laivas, iškėlęs bures, plaukiantis į antrąjį Lietuvos tūkstantmetį, „Muzikos suolelis“.

„Piemenukas“, pastatytas Kupiškio rajone

Miško deivė „Medeinė“, pastatyta Radviliškio urėdijos kiemelyje, 2002 m.

Naujoji rodyklė Pakiršinyje nepriklausomybės 20-ėčiui pastatyta (2010)

Tarp Edvardo kūrinų – 1990 metais Radviliškio miesto poilsio ir atrakcionų parką papuošusios jo išskaptuotos trys metro dydžio nykštukų medinės skulptūrėlės, kurias labai pamėgo mažieji radviliškiečiai. 2002 metais šiame mieste, Miškų ūkio kiemelyje, pastatyta medinė skulptūra „Medeina“. Pakiršinyje minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną, atidengta jo sukurta originali kaimo rodyklė su čia veikiančių įmonių pavadinimais ir data „2009-2010“, kuri simbolizuoja Lietuvos tūkstantmečio paminėjimo, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-mečio ir Žalgirio mūšio 400-ųjų metinių sukaktis. Baisogalos parke lankytojų dėmesį patraukiantys suoliukai – taip pat Edvardo darbas. Po

Lietuvą pasklidę jo išdrožti kryžiai, kopyltulpiai. Baisogaliečio kryžius stovi ir Lenkijoje (Suvalkų vaivadijoje). Jo darbų yra Vengrijoje, Šiaurės Amerikoje, kitose užsienio šalyse. Nebe visų savo kūrinių kelius bežino ir pats autorius. Su savo kūriniais pabuvo įvairiausiose parodose, dalyvavo menininkų simpoziumuose Lenkijoje, Vengrijoje.

O sumanymų, idėjų – vis dar neišsemiamą gausybę. Toli neša kūrybinės mintys ir laki vaizduotė, brandina nuolatinis domėjimasis literatūra, tautodaile, savaip jaučia vis dar padūkusi siela... Ilgam išliks baisogaliečių atmintyje kad ir trys patrankos šūviai, miestelio 470 metų jubiliejinės šventės metu

Kryžius „Šventoji šeimyna“; medis – qžuolas, aukštis 6,00 m. Pastatytas Panevėžio rajone, Katinų kaime. 2003 m.

Paminklas profesoriui Juozui Šveiščiui atminti, medis – qžuolas, aukštis 4,00 m. Pastatytas Baisogalos miestelio kapinaitėse

paleisti iš patrankos. Ją pagamino Edvardas kartu su klasės draugu Sigitu Nainiu...

Pasak šio gražiadarbio, jis nestokoja kūrybinių užsakyimų, deja, ne savame krašte, o tai jam yra liūdniausia. Viltis – kad kada nors jo sukauptą šio amato 30 metų patirtį, visą įrangą, dirbtuves ir siekį kurti kitiems grožį kada nors perims duktė Aistė. O kol kas to jis moko gimtinės jaunimą.

2007 metais Pakiršinio kultūros namuose įsikūrė Medžio drožybos studija. Jai vadovauti ėmėsi Edvardas Bielokopitovas. Studijoje jaunimas drožinėja, mokosi naujų medžio apdirbimo technologijų, susipažįsta su pagrindinėmis medžio savybėmis, dalyvauja parodose, pleneruose. Jau po vienerių veiklos metų šios studijos auklėtiniai su vadovu surengė penkias medžio drožinių parodas, dalyvavo rajoninėje tautodailininkų

parodoje, Radviliškyje vykusiame pleneru. Po Pakiršinio kaimo kultūros namų rekonstrukcijos ten 2011-ųjų liepos 1-ąją įsikūrė Radviliškio rajono savivaldybės Etninės kultūros ir amatų centras. Jame Edvardas vadovauja Drožybos būreliui. Savo patirtimi, žiniomis jis noriai dalijasi ir seminaruose, jaunimo pleneruose, kituose renginiuose.

Įvertinant šio kūrėjo ilgametę ir įvairiažanrę kūrybą, aktyvias pastangas garsinti bei puošti gimtąjį kraštą, žadinti žmonėse nuolatinį grožio ilgesį, Edvardui Bielokopitovui suteiktas Baisogalos garbės piliečio vardas, jo pavardė įrašyta į miestelio „Pasidžiavimo knyga“; jam skirta įvairių kitų apdovanojimų, įvertinimų, pagarbos ir dėkingumo.

Autorės ir Savivaldybės archyvo nuotraukos

NETIKĖTA PRAEITIES DETALIŲ SAŠAJA

Pernai paminėtos 1863 metų sukilimo 150-osios metinės. Sukaktis, paskatinusi nepamiršti ir kai kurių Šeduvos istorijos eilučių.

EMILIJA BRAJINSKIENĖ,
etnografinio ansamblio „Šeduva“ vadovė, kraštotyrininkė

ONA JANSONIENĖ,
buvusi mokytoja

Džiugu, kad Radviliškio viešosios bibliotekos „Radviliškio krašte“ (2013, nr. 2(19)) buvo rašyta apie daugelį 1863 metų sukilimo vietų, tačiau apgailestaujame, kad apeita Šeduva. O čia irgi yra tų pėdsakų, tik kai ką mes gal dviese bežinome – neliks mūsų, ir niekas nebeprisimins šių dalykų.

Todėl, perskaičius aną straipsnį, norisi, kad ir Šeduva nebūtų pamiršta.

Šeduvoje yra Maniežo gatvė. Miesto svečiui, o ir dažnam šeduviui galvosūkis – iš kur toks pavadinimas? Remiantis girdėtais ir prisimenamais žmonių pasakojimais, paaiškinimas būtų toks.

Maniežo gatvė Šeduvoje yra labai sena. Ji greičiau panaši į kaimo *ulyčią*, o ne į gatvę. Ten daugiausia gyveno ūkininkai. Jų žemės buvo toliau. Prie namų stovėjo klojimai, daržinės, klėtys, tvartai. Caro laikais tos gatvės gale buvo caro kariuomenės maniežas arkliais treniruoti. Iš čia – gatvės pavadinimas. Ten laikėsi ir kariuomenė. Senieji *Maniežiaus* (Maniežo gatvės) žmonės pasakojo, kad į tą kariuomenės poligoną arkliais atveždavo rudo cukraus. Ūkininkai su kareiviais jį keisdavo į lašinius, dešras.

1863 m. kilęs sukilimas prieš caro priespaudą – *metiežius* – neaplenkė ir Šeduvos. Vienus sukilėlius išvarė į Sibirą, kitus sušaudė, o jų kūnus vežė prie kariuomenės poligono *Maniežiaus* gale ir, sumetę į duobę, užkasė. Keitėsi laikai. Caro valdžios Lietuvoje

neliko. Žmonės gyveno kitaip, vyko žemės reforma, o apie užkastus *metiežnikus* (sukilėlius) užmiršo.

Ksavera Plungienė įsigijo apie 9 ha žemės netoli buvusio kariuomenės poligono. Šeima į naują sodybą atsikėlė 1939 metais. Namą, ūkinius pastatus ten statėsi motina. Mat tėvas 1930 metais išvyko į Ameriką, palikdamas žmoną su keturiais mažais vaikais. Vyriausia sesuo gimusi 1920 metais, brolis – 1924, kita sesuo – 1927 ir jauniausioji – 1930-aisiais. Daug vargta, bet visi vaikai užaugo gerais žmonėmis.

Šeima savo žemėje užsiaugindavo įvairių daržovių, kurias žiemai reikėdavo išsaugoti. Jas laikydavo duobėse. Kasdami rūsius už namo ir daržinės galo

Maniežo gatvė 1932 m.

(vieta buvo duobėta, nelygi), iškasė žmonių palaikų: kaukolių, kojų ir rankų kaulų. Jauniausioji duktė Ona, tada maždaug devynerių metų, lankė Šeduvos vidurinę mokyklą. Į klasę nunešė tris kaukoles mokytojai Slavėnienei, kuri panaudojo jas kaip vaizdinę priemonę per gamtos pamokas. Kitus palaikus išnešiojo kaimynų vaikai, jomis nukarstė tvorą. Paskui jų tėvai visus surinko ir palaidojo.

Senų žmonių imta klausinėti, iš kur tie palaikai. Taip sužinota apie Maniežo gatvės gale buvusį caro kariuomenės arklių maniežą, ten dirbusių vietinių nepaklusnumą caro kareiviams, kurį kurstė aplink vykęs sukilimas. Pasakojo, kad tie kariai su darbininkais nesiskaitė, juos mušė ir šaudė. Užmuštus laidėjo netoli Vakoniškio upelio, toliau nuo maniežo. Apie tokias baisybes girdėjome iš Maniežo gatvės senų žmonių Katrynos Savickienės, Teklės Šukienės, Rozalijos Bagdonienės, Mortos Senulytės, Juškos, Savicko, Strylos, Pociulių, Abromaičių ir kitų. Jie ir sakė, kad ten užkasti *metiežnikai*.

Bet tuos pasakojimus gal tik mes abi ir beprisime name. Todėl neramu, kad kai mūsų nebeliks, laikas be pėdsakų ištrins iš žmonių atminties tas Šeduvos istorijos eilutes, kurių iki šiol niekas netyrinėja. Jau ir pernai minint ano sukilimo 150 metų, apie Šeduvos faktus – nė žodžio. Viskas užmarštyje, nors taip negali būti. Juk ten užkasti žmonės, kurie kovojo už Lietuvą, už žmones, prieš caro ir jo koriko Muravjovo savivalę. Turime tai prisiminti ir mes, ir tie, kurie po mūsų gyvens.

Mūsų nuomone, toje vietoje, Maniežo gatvės gale, reikėtų pastatyti paminklinį akmenį su atitinkamu užrašu, paaukoti šv. Mišias, buvusios sukilėlių palaikų duobės vietą pašventinti. Su tokiu prašymu kreipėmės ir į rajono savivaldybę. Jos, kiti atstovai šių metų kovo 12 dieną apsilankė mūsų parodytoje tų aukų užkasimo vietoje. Jie viską apžiūrėjo, nufotografavo. Sako, sudėtingas reikalas šią vietą įamžinti, pirmiau reikia ištyrinėti. Todėl ir nutarėme parašyti „Radviliškio kraštui“ – širdis bus ramesnė, kad mes padarėme, ką galėjome.

***

Su ta istorijos dalimi siejasi dar vienas įdomus dalykas.

Gal prieš dvidešimt ar daugiau metų etnografinis ansamblis „Šeduva“ kartu su kitais kolektyvais buvo pakviestas į Lietuvos valstybinę konservatoriją (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) koncertuoti. Tada kolektyvas uždainavo seną savo krašto dainą „Gaidžiuose kėlio“, kurią išmoko iš šeduvės Veronikos Ruževičienės. Šalia sėdinti senutė paklausė: „Ko-

dėl nedainuojat visos dainos?“ Atsakėme, kad tiek temokame. O ji pasiūlė: „Toliau aš vesiu, o jūs taravokit...“ Ir išdainavo visą tą dainą.

Po koncerto rūpėjo išsiaiškinti, iš kur garbaus amžiaus klausytoja moka šią retą šeduvių dainą. Pasirodė, tai – Ieva Lazutkaitė-Šulienė. Jos tėvai Lazutkos buvo taip pat šeduviai, po 1863 metų sukilimo atsidūrė Sibire. Ten iš jų, iš kaimynų, kitų lietuvių Ieva ir išmoko Šeduvos krašto, kitų senųjų dainų. Tąkart akademijoje atsisveikinant, ji pasisakė labai norinti aplankyti Šeduvą ir padovanoti dainų, kurias dainavo šeduvių tarme ir kuriose paminėtas šis miestas: „Šedvos miestel daug vandenėle, reiks tau braidyti pu purvynėl“, „Kas mum, sesutės, pakels iš suola? – Šedvos broliukė pakels iš suola“ ir kitas.

Buvo labai smagu, kad likimas leido susipažinti su šia dainininke, dainuoti jos dainas. Ypač tas, kurios kažkada skambėdavo Šeduvoje, kurios kartu su žmonėmis iškeliavo tremtin į Sibirą, buvo dainuojamos ten susikūrusiuose Šeduvos, Baisogalos kaimuose, nepamirštos ir vėl grįžusios į Lietuvą, į mūsų Šeduvą...

Kaip nuostabu: senoji daina išėjo iš mūsų krašto, įveikė didžiulį atstumą, apsuiko laiko ratą ir vėl namo sugrįžo! Kas nugincys, kad ji niekada nemiršta?

Emilija Brajinskienė (dešinėje) ir Ona Jansonienė Savivaldybės administracijos Paveldosaugos skyriaus vedėjui Vytautui Simeliui parodė galimą sukilėlių palaikų vietą

***

Emilijos Brajinskienės padedama, „Radviliškio krašto“ redakcija susisieki su vilniete Leonarda

Ieva Šulienė

Šulienė, kuri yra šviesaus atminimo Ievos Lazutkaitės-Šulienės marti. Esame dėkingi jai už padovanotas Ievos Šulienės, jos šeimos nuotraukas, kurių čia spausdiname. Vertingos medžiagos, susijusios su šia dainų atlikėja, atsiuntė ir Vilniuje gyvenanti etnomuzikologė, mūsų žurnalo bičiulė Laima Burkšaitienė. Štai ką ji papasakojo žurnalo skaitytojams.

„Ieva Lazutkaitė-Šulienė (1901–1998) gimė Rusijoje, Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Tėvai buvo kilę iš Šeduvos. Po 1863 metų sukilimo ten atsidūrę šeduviai ir baisogaliai net įkūrė savo kaimus, ne kartą aprašytus spaudoje. Vėliau, tenykštei Šeduvai sunykus, liko tik Baisogala, ir tai gerokai klaidino, nustatant I. Šulienės kilmę, kurią išaiškinti padėjo jos liaudies dainų tarminiai bei muzikiniai ypatumai.

Ieva gimė jau Sibire. Kaip ji prisiminė, ten susikūrusios Šeduvos gyventojai buvo net pasistatę savo bažnyčią, kurioje meldavosi, tuokdavosi, o jai, kol nebuvo savo kunigo, tekdavo net krikštyti naujagimius, nes tarp giminaičių turėjo didelį autoritetą. Tremtiniai ir vėliau iš Lietuvos dėl gerų, derlingų žemių atvažiavusieji anklavoje kalbėjo gryna sava, šeduvių ir baisogalių, tarme, prisilaukė senų savo krašto tradicijų, pagal senovinius papročius švęsdavo vestuves ir kitas šeimos šventes, dainuodavo vestuvines dainas. Tokia aplinka ir lėmė, kad Ieva išmoko labai daug tradicinių dainų, galėjo papasa-

koti apie vestuvių papročius, jų apeigas bei jų metu dainuotas dainas. 1954 m. I. Šulienė, kaip ir kiti jos šeimos nariai, grįžo į Lietuvą ir gyveno Vilniuje pas sūnų.

Apie ją sužinojau iš Kazimiero Kalibato, didelio liaudies dainų mylėtojo ir užrašinėtojo. Pas Šulienę lankiausi ne vieną kartą, vis užrašydama naujų jos dainų. Dainininkė buvo labai savita, originalaus dainavimo būdo ir tauri kaip asmenybė. Kadangi su Šeduvos krašto dainomis jau buvau anksčiau susipažinusi, iš karto pajutau, kad Šulienės dainos turi išbaigtesnį pavidalą, dainų tekstai pilnesni, o melodijos skiriasi savo archajiškesnėmis ypatybėmis. Liaudies dainų tyrinėtojams tai buvo didelis atradimas, nes galima buvo lyginti, kaip tos pačios dainos Lietuvoje metų bėgsmė kito ir net buvo pamirštos, o iš Lietuvos „išvežtos“ ir Šulienės padainuotos net neįgijo jokių slavizmo bruožų. Ji nemokėjo vėlyvesnės kūrybos dainų bei romanų, kurie Lietuvoje kaip tik paplito tarpukaryje ir vėliau, tapo itin populiarūs.

Šiandieninis „Šeduvos“ etnografinis ansamblis, vadovaujamas Emilijos Brajinškieienės, labai žavisi Šulienės dainomis, kurios padėjo prisiminti, kas užmiršta, ir „ pridūrė“ pamirštus tų dainų posmus. Etnomuzikologai tyrinėjo dainų specifiką, taip pat šios specialybės studentai rašė diplominius darbus, naudodamiesi gausiu I. Šulienės repertuaru. Visas užrašytas I. Šulienės tautosakinis turtas, kaip mokslui svarbi ir vertinga medžiaga, saugomas Muzikos ir teatro akademijos folkloro archyve“.

Emilijos Brajinškieienės, Leonardos Šulienės ir Lauros Bagučanskytės nuotraukos

Prie Ievos ir Povilo (jo palaikai parvežti iš Sibiro) Šulų kapo Vilniuje, Karveliškųjų kapinėse

SUGRIŽTAM GIMTINĘ ATRASTI IŠ NAUJO...

Žiupsnelis prisiminimų apie Mikailiškių kaimą (Radviliškio r.).

BRONĖ BLUŽAITĖ-GUSTAITIENĖ,
Vilniuje gyvenanti kraštiečių

Pažvelgus iš dabarties į praėjusius laikus, lyg pro miglas iškyla nespėję pasidengti užmaršties dulkėmis gimtojo krašto kloniai, kalneliai, vieškeliai, kaimai ir sodybos. Kažkada sklidini gyvenimo spalvų bei garų, santvarkų kaitos, pertvarkų ir permainų sumenkinti, o ir visai sunykę, jie iš praeities atsišaukia lyg aidas. Atsišaukia ir kviečia mus, gyvenančius pašėlusiu tempu, belekiančius, beskubančius, belenkyniaujančius, sustoti ir atsigręžti atgal, prisiminti tas vietas, kur, vaikais būdami, bėgiojome, kur mūsų šaknys likusios, nors patys jau kada išsilakstėme kas

sau po platusį pasaulį. Ir jeigu mes nepasivarginame išsaugoti savo protėvių atminimo, tradicijų, papročių, kalbos, pamirštame kur gimę ir augę, už mūsų belieka juoda naktis. Tad kol taip neatsitiko iš tikrųjų, pabandžiau surinkti bent menkas kruopelytes savo gimtojo Mikailiškių kaimo ir jo žmonių nugyvento laiko.

Mikailiškiai – buvęs gatvinis kaimas, įsikūręs toli nuo didesnių miestų ir pagrindinių kelių. Iš rytų ir šiaurės vakarų pusės apjuostas Pašušvio (Balandiškio) ir Karveliškio miškais. Vietovė žema, lygi,

Brazauskų giminės, kilusios iš Mikailiškių, susitikimas 1995 06 10. Centre stovi Lietuvos Respublikos prezidentas švietaus atminimo Algirdas Brazauskas

*Tarpukario mokykla
Mikailiškiuose*

be kalvų, upelių ar ežerėlių, galinčių šiam atsi-
skyrėliškam kampeliui suteikti bent kiek gyvumo
ir žavesio. Žemė gera – derlingas juodžemis, ypač
link Giedraičių kaimo, kur buvo vadinamosios *ko-
lionijos*. Pagrindinis kelias, menku šunkeliu išlindęs
iš Pašušvio miško ir įgavęs sodžiaus *ulyčios* statusą,
per keletą kilometrų nusidriekęs iki pat Daužnagių
kaimo pirmųjų sodybų. Senosios Mikailiškių gry-
čios buvo pastatytos galais į gatvę, naujesnės – fasa-
dine puse. Svirnai, pirtys, tvartai, daržinės, klojimai
– viskas ne per toliausiai nuo gyvenamųjų pastatų,
bet išlaikant reikiamus atstumus.

Rytinėje kaimo dalyje, ties kryžkele – mažos ka-
pinaitės, vietinių vadintos Kapeliais. Jų centre stovi
sena, kaip ir pačios kapinaitės, koplytėlė. Šalia jos
parimęs vienišas kryžius – tarsi ne paminklas amži-
nojo poilsio vietai, o priekaištas visiems, kas šventą
kapinių žemę pavertė sąvartynu. Norėčiau pažiūrėti
į akis tam, kuris savavališkai ar paklusdamas man-
kurtiškam įsakymui čia išvertė pirmąjį sunkvežimį
statybinio ir kitokio šlamšto...

Toje pačioje kaimo pusėje, už Kapelių pasukus
keliuku link Giedraičių, stovėjo senas medinis vė-
jinis malūnas, užsilikęs nuo tarpukario laikų. So-
vietmečiu juo niekas nesirūpino, jo neremontavo,
kol gamta, padedama žmonių, padarė savo – nu-
griovė.

Tai, kad Mikailiškių kaimas iš dviejų pusių ri-
bojamas miškų, turėjo įtakos žmonių gyvenimo
būdui, buičiai, papročiams. Per Pašušvio (Balandiš-

*Mokytojas
Jonas Beržiūnas*

kio) mišką nusidriekusiu keleliu buvo pasiekiamos
valdžios įstaigos, bažnyčia. Už jo – kelias į platųjį
pasaulį. Tačiau labiau mėgtas ir lankytas nedidelis
Karveliškio miškelis, iš trijų pusių apsuptas Mi-
kailiškių, Ginčų bei Daužnagių kaimų. Vasarą jis
džiugindavo uogomis, grybais, riešutais, o žiemą
kirtimuose pasigamintomis malkomis gyventojai
šildydavo trobas.

Išlakių medžių kaime negausu. Daugiau jų ties
kapinaitėmis. Ten auga ne vieną dešimtmetį skai-
čiuojantys gluosniai. Šimtamečiais būtų galima pava-
dinti kažkada Blužų kieme lingavusį klevą, ties Igno

Plūko gryčia ošusią liepą, vakarinėje kaimo dalyje augusį ąžuolą. Bet jie likę tik prisiminimuose. Kaime buvo gausu alyvų. Pavasariais beveik ties kiekviena sodyba išsiskleidę tie balti ir violetiniai žiedai svai-gindavo savo kvepėjimu.

Gyventojai kūrėsi ne tik centrinėje kaimo dalyje, bet ir atokiau: ir Pašušvio miško prieigose, ir link Giedraičių, ir link Daužnagių. Visi jie – žemdirbiai, vienas kitas amatininkas. Karo, pokario metai Mikailiškiams, kaip ir visai Lietuvai, buvo sudėtingi ir sunkūs. Trėmimai, kolektyvizacija, svetimos kultūros bei papročių invazija tarsi išmušė kaimo žmonėms iš po kojų tvirtą pagrindą. Prabėgo ne vieneri ilgi metai, kol kaimas atsipeikėjo.

Mikailiškių, Ginčų ir Paplanskių kaimus apjungė „Pažangos“ kolūkis. Mikailiškiai tapo centrine gyvenvieta. Naujoji valdžia nacionalizavo kolūkio reikmėms reikalingus pastatus – ir gyvenamuosius, ir ūkinius. Pirmiausiai tai palietė išstremtųjų Čekų, Buivių ir kitų sodybas. Taip Čekų namuose viename gale glaudėsi kolūkio kontora, kitame vietoje sudegusios prieškarinės 1947 metais atkurta Mikailiškių pradinė mokykla. Čekų svirnas virto kolūkio grūdų sandėliu, šalia esančiame pastate įsteigta pieninė, Buivių tvartuose atsirado arklidės. Laukai, pievos, arimai „pakrikštyti“ kolūkiniais, žmonės – kolūkiečiais. Ta kolūkinė pradžia sunkiai slėgė kaimiečius. Derliai prasti, už darbdienius atlygis menkas... Ne veltui buvo populiarī daina „Neišėik, neišėik tu iš sodžiaus...“

Bet žmonės, matyt, iš prigimties savyje turėjo labai daug gėrio bei optimizmo. Nežiūrint į pokario negandas, nepriteklus, kad ir pamažu, vėl ėmė šlietis vieni prie kitų. Mikailiškiai priklausė Pašušvio parapijai, nežiūrėdami į laikmetį, šventė parapiinius Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Šv. Baltramiejaus atlaidus, šv. Kalėdas, šv. Vėlykas, kitas bažnytines šventes. Vardadienių išvakarėse varduvininkų namų durų staktas draugai ar kaimynai puošdavo ąžuolų arba tujų (pagal metų laiką) vainikais, pagražintais gėlėmis, kaspinais, džiovintais žolynais. Vaišindavosi dažniausiai naminiu alumi, bet negirtaudavo. Vestuves švėsdavo pagal visus aukštaičių papročius, su ilgesingomis mergvakario dainomis, jaunųjų atsiveikinimu ir išlydėjimu, sutiktuvėmis, stalo išpirkimu, piršlio „korimu“, svočios pietumis. Neretai vestuvės vykdavo ir jaunosios, ir jaunojo pusėse, todėl užsitęsdavo. Apie tai posakis „Krikštynikės – trys dienikės,

veselikė – nedėlikė“. Praėjus savaitei po vestuvių, jaunosios pusėje buvo švenčiamos sugrįžtuvės, vadinamieji *sugrąžtai* arba *atgrąžtai*. Krikštynos trukdavo trumpiau, bet irgi su įsigalėjusiais papročiais, tradicijomis. Laikyta garbe būti pakviestam į krikštatevius ir jokiū būdu nederėjo atsisakyti. Vyravo nuomonė, kad kūdikiui gali persiduoti krikštatevių gyvenimo būdas, charakteris, net nuopelnai. Todėl krikštyti naujagimį stengdavosi kviesti garbingus, nepriekaištingai gyvenančius, turtingus gimines ar kaimynus. Krikštyti kūdikį į bažnyčią veždavo tik krikšto tėvai. Gimdytojai likdavo namuose laukti ir pagal papročius pasitėkdavo sugrįžusiuosius. Mirusiuosius kaimas apraudodavo kiekvieno jų namuose, o laidoti giedodami lydėdavo į Pašušvį.

Justina ir Agota Plūkaitės apie 1929 m.

Kaimo negarsina tautai ypatingai nusipelnę mokslo ar kultūros veikėjai, tačiau tie, apie kuriuos pavyko surinkti bent menkų prisiminimų atgarsių, verti didžiausios pagarbos. Kiekvienos šeimos gyvenimas – tai nepabaigiamų darbų, nuolatinio triūso, kilimų ir nuopolių, kartu ir begalinės meilės savo žemei, šviesios vilties bei gerumo istorijos. O dažnoje šeimoje rasdavosi ir iškilesnių asmenybių, kurioms rūpėjo ne tik duona kasdieninė. Vienas jų – mokytojas Jonas Beržiūnas. Sudėtingo likimo žmogus, mėginęs

*Liudvikas
ir Melanija
Plūikai apie
1955 m.*

derinti mokytojo ir žemdirbio dalią. Kurį laiką mokėsis kunigų seminarijoje, jau tapęs klieriku, kunigystės atsisakė ir ėmė mokytojauti Grinkiškio vidurinėje mokykloje. Dėstė biologiją, rusų kalbą ir kita. Gyveno Mikailiškiuose, ūkininkavo. Vėliau išsikėlė į Kėdainius, kur buvo apsistojusi jo šeima.

Kitas šviesuolis – Povilas Brazauskas. Labai apskaitęs, plačios erudicijos, įdomių pamastymų žmogus. Žemės ūkio darbais bodėjosi, tačiau, išpraustas į atokaus kaimo gyvenimo rėmus, kitos išeities, matyt, neturėjo ir savo neeilinių gabumų iki galo panaudoti neįstengė. Dirbo „Pažangos“, vėliau „Giedros“ kolūkių kontorose įvairius buhalterinės apskaitos darbus. Vedęs Daratą Morkytę iš Ginčų kaimo, su šeima ir sena motina gyveno savo tėvų sodyboje. Namuose buvo sukaupęs gana gausią įvairiausių knygų biblioteką. Minint Brazauskų pavardę, pažymėtina, kad pirmojo atkurtos Lietuvos Respublikos prezidento Algirdo Brazausko giminės šaknys Mikailiškių žemėje siekia XVIII amžių. Apie tai užsiminė pats prezidentas, tai liudijo 1995 metų birželio 10 dieną surengtas Brazauskų giminės susitikimas Pašušvyje, dalyvaujant Algirdui ir Gerardui Brazauskams bei jų tėvui jau garbaus amžiaus Kazimierui Brazauskui. Jų iniciatyva ant giminės kapų Pašušvio kapinėse atidengta atminimo lenta su kukliu dėkingumo protėviams užrašu.

Mikailiškiuose gimė ir tautodailininkas, medžio drožėjas Petras Brazauskas. Deja, apie jo gyvenimą ir likimą surasti duomenų nepavyko.

Mikailiškių žemė išaugino gausią, darbščią Monikos ir Petro Mirončikų šeimą. Tarpukaryje buvę nemažo ūkio šeimininkai, vieną savo gyvenamojo namo pusę atidavė mokyklai. Tik gaila, kad šis nesavanaudiškas poelgis skaudžiai atsiliepė šeimai. Mirončikai augino devynias dukras. Visos jos savo mokslus pradėjo čia pat, už sienos buvusioje mokykloje. Deja, mokytoja Nauburaitė susirgo pikčiausia tų laikų liga – tuberkulioze. Liga išplito tarp vaikų, daugelis jų anksčiau ar vėliau išmirė. Mirončikai neteko penkių dukterų. Pirmoji numirė trylikametė Staselė, kitas keturias liga pakirto jau suaugusias. Likusios keturios Mirončikaitės nugyveno ilgus gyvenimus, bet likimas ir joms nepašykštėjo įvairiausių išbandymų. Elena ištekėjo už tėvų ūkyje dirbusio Jono Vėžio. Kaip stambaus ūkininko palikuonei, jai grėsė tremtis. Senoji sodyba 1948 metais nuo kuliamosios mašinos įžiebtos kibirkšties sudegė iki pamatų. Jaunai šeimai teko kurtis iš naujo. Išgyvenęs tik 38 metus, nuo sunkios ligos pasimirė Jonas. Našlės vargai prislėgė Elenos Vėžienės pečius, kol paaugę vaikai Rimantas ir Eugenija šią naštą palengvino. Eugenija sukūrė gražią šeimą ir gyvena Skėmiuose, Rimantas ūkininkauja Giedraičiuose. Marcelė Mirončikaitė-Buivydienė nutekėjo į Levikainius. Monika Mirončikaitė-Stulgienė buvo ilgametė Baisogalos vidurinės mokyklos mokytoja, nugyveno garbingą ir ilgą 103 metų gyvenimą. Viktorija Mirončikaitė ištekėjo už Adomo Čiplio, iš kurio parašytų vadovėlių ne vienas mokėmės. Jų vaikaitis Andrius Mamontovas džiugina Lietuvą ir pasaulį savo išraiškina muzika.

Mokytoja Valerija Simaitytė (dešinėje) su I–IV kl. mokiniais prie Mikailiškių mokyklos 1958 m.

Kaimo vidury, prie pat *ulyčios*, augo šimtametė liepa. Tuoj už jos stovėjo didelė dviejų galų pirkia, toliau – tvartai, klojimas. Tai Igno Plūko sodyba. Pats Ignas, kaimiečių vadintas Ignacu, buvo neeilinė asmenybė, laikėsi lyg ir atokiau nuo visų. Tiesi ir iškili jo povyza sakyte sakė, kad vyras svieta matęs daugiau, todėl ir apie gyvenimą išmano labiau. Ir iš tikrųjų jaunystėje jis, kaip ir daugelis lietuvių, geresnio gyvenimo ieškoti išvyko už Atlanto. Kurį laiką gyveno ir dirbo išsvajotoje Amerikoje. Ten vedė, ten susilaukė trijų dukterų. Tačiau tėvynės ilgesys parginė namo, į tuos pačius Mikailiškius. Čia Ignui ir Joanai gimė ketvirtas vaikas – sūnus Liudvikas. Vyriausioji Plūkų dukra nepritapo tėvo gimtinėje, todėl, vos sulaukusi pilnametystės, grįžo atgal į Valstijas. Anksti atsisveikino su šiuo pasauliu Joana. Likęs našlys, Ignas Plūkas vienas ūkininkavo savo žemėje, vaikams buvo ir tėvas, ir motina, kol 1971 metais, sulaukęs garbingo amžiaus, atgulė šalia žmonos Pašušvio kapinėse. Jo dukros Agota ir Justina ištekėjo, liko gyventi Mikailiškiuose. Agota sukūrė šeimą su Stasiu Radišausku, užaugino bei išleido į gyvenimą penkis vaikus. Justina sujungė savo gyvenimą su auksinių rankų meistru Marcelinu Jasaičiu, užaugino du vaikus. Jų troboje, pastatytoje nagingojo Marcelino, dabar įsikūręs Agotos vaikaitis Gediminas Šambaris. Ir nors pats su šeima gyvena Šiauliuose, jo sodyba Mikailiškiuose sutvarkyta ir prižiūrima. Igno Plūko sūnus Liudvikas vedė Melaniją Bliznikaitę, kuri buvo pirmoji pokario metais atkurtos Mikailiškių pradinės mokyklos mokytoja. Vėliau, susiklosčius aplinkybėms, išsikėlė gyventi į Radviliškį. Jų vaikai Rimantas ir Meilutė, sukūrė šeimas, gyvena Šiauliuose ir Vilniuje.

Šalia Igno Plūko gyveno Blužų šeima. Vincas Blužas prieš Pirmąjį pasaulinį karą emigravo į Škotiją ir netoli Glazgo miesto dirbo anglių kasykloje. Netrukus paskui vyrą, nelegaliai perėjusi Rusijos–Vokietijos sieną, išvyko ir jo žmona Salomėja su mažamete dukra Brone. Škotijoje jiems gimė du sūnūs: Boleslovas ir Vaclovas. Jau po karo Blužai grįžo į Mikailiškius, nusipirko žemės ir ūkininkavo. Dukra ištekėjo už Jono Petkaus iš Rudžių kaimo, Boleslovas ir Vaclovas dirbo tėvų ūkyje. Antrasis pasaulinis karas išblaškė šeimą. Kadangi Vaclovas vokiečių mokytojas apie pusantrų metų tarnavo policijoje, tėvas su pamote (mama mirė 1931 m.) ir savo mažamete dukra Onute buvo ištremti į Komijos respubliką. Vincas Blužas mirė bevežamas, palaidotas ant Pečioros upės kranto. Apie tai rašo liudininkai knygoje „Amžino

išalo žemėje“. Boleslovas nuo ateinančių rusų bėgo į Vokietiją, bet karo pabaigoje tų, nuo kurių bėgo, buvo sugautas ir išsiųstas į drausmės batalioną. Gyvas liko tik todėl, kad karas netrukus baigėsi. Vaclovas buvo įskustas ir suimtas. Pabėgo, iš Šiaulėnų žiemą basas parsigavo į Mikailiškius. Justinos Plūkaitės sušelptas apavu bei rūbais, pasiekė sesers Bronės namus Rudžiuose. Vaclovą paslėpė ant tvarto, nes Petkai jau buvo išbuožinti ir tikėjosi būti išvežti. Be to, jų namuose apsigyveno aktyvistų Aukštakių šeima. Tačiau Vaclovas sunkiai susirgo ir numirė. Bijodami skaudžių pasekmių, Petkai jį palaidojo naktį buvusiam savo, bet tuo laiku jau nacionalizuotame klojime. Ten Vaclovo palaikai išgulėjo iki Atgimimo ir tik tada buvo perlaidoti Pašušvio kapinėse, šalia jo mamos Salomėjos Blužienės bei vyresniojo brolio Boleslovo Blužo. Boleslovas su žmona Stanislava taip pat buvo tremiami, bet Grinkiškyje likimas suvedė su rusų karininku, kartu su Boleslovu kariavusiu drausmės batalione, ir šis jį su žmona paleido. Tačiau likimas jiems nebuvo iki galo maloningas. Netrukus Boleslovas sunkiai susirgo ir po operacijos Šiauliuose mirė, palikdamas besilaukiančią žmoną, su kuria teišgyveno šiek tiek daugiau nei dvejus metus. Parvežus karstą į Mikailiškius, prisistatė enkavėdistai su vietiniu baudėju, liepė karstą atidaryti, kad įsitikintų, jog Boleslovas tikrai miręs. Pasirodo, gyvo jo vėl būtų laukusi tremtis...

Kaimo jaunimas 1964 m.

1954 m. Boleslovo Blužo našlė Stanislava ištekėjo už iš Kėdainių rajono Surviliškio miestelio kilusio Juozapo Žirgolio, kuris tvirtai įleido šaknis į Mikailiškių žemę. Kadangi augo amatininko šeimoje, žemdirbystės Juozapui teko mokytis. Buvo pati kolektyvizacijos pradžia, kaimiečiai vargo. Juozapas ėmėsi visokiausių

Stanislava ir Juozapas Žirguliai 1972 m.

darbų. Šiek tiek dirbo Giedraičių parduotuvėje, vėliau Grinkiškyje, pas *kriaučių* Rabikauską išmoko siūti, tai vėliau labai praverė. Dirbo „Pažangos“ kolūkio kontoroje. Buvo labai gabus ir imlus visokiems naujovėms. Kartu su Povilu Brazausku praleisdavo ilgus vakarus politikuodami, ginčydamiesi, svajodami. Turėjo gerą balsą ir oratoriaus gabumą, todėl pirmas būdavo visose kaimo sueigose, vakaronėse ir net 11 kartų buvo pakviestas piršliauti. Dalyvavo visuose Mikailiškių mokyklos teatro pastatymuose. Sujungus „Pažangos“ ir „Giedros“ kolūkius, J. Žirgulis paskirtas brigadininku, todėl 1966 m. įstojo į Joniškėlio Mičiurino žemės ūkio technikumą ir 1971 m. neakivaizdžiai jį baigė, įgydamas agronomo specialybę. Visą savo gyvenimą Juozapas dirbo daug, nevengdamas sunkumų, neieškodamas lengvesnės duonos, nesusiviliojęs daugkartiniais siūlymais stoti į partiją. Buvo jautrus, be galo teisingas žmogus, nuolat pasiruošęs paremti kiekvieną, kuriam reikia pagalbos.

Kitoje Blužų sodybos pusėje buvo įsikūręs Igno Plūko brolis Marcelinas Plūkas. Nepasidaliję žemės, broliai Plūkai mirtinai susipyko ir, nors gyvendami

beveik kaimynystėje, niekad nebendravo. Marcelino Plūko vaikai Adelė ir Juozas jau mirę, nė ženklų nebelikę ir iš jų sodybos.

Šalia Marcelino Plūko gyveno vieni iš stambesnių kaimo ūkininkų – Čekai. Pokario metais visa šeima buvo išvežta, išskyrus sūnų Kostą, kuriam pavyko pabėgti. Visas Čekų turtas buvo nacionalizuotas. Jų gyvenamajame name įkurta Mikailiškių pradinė mokykla, antrąją namo pusę užėmė „Pažangos“ kolūkio kontora, *ant salkų* apgyvendintos pradinės mokyklos mokytojos. Vėliau, kontorai išsikėlus į išvežtųjų Bivių namus, tose patalpose apsigyveno kolūkio pirminkas K. Mateliūnas. Kitoje gatvės pusėje buvusiuose sodybos pastatuose įsteigta pieninė bei grūdų sandėlis.

Toje pačioje kaimo pusėje gyveno Jono ir Stasės Motiečių šeima. Jonas Motiečius buvo nagingas stalius ir dailidė, o Motiečienė laisvu laiku siuvo savo kaimynėms kasdienius bei šventadieninčius apdarus. Jų gyvenamąjį namą, pastatytą galu į *ulyčių*, juosė gražiausi visame kaime gėlynai, puoselėjami Motiečienės mamos – senosios Bovarienės, kuri dar garsėjo ir kaip išmani žolininkė. Į vienintelę šiame kaimo gale turėtą pirtį šeštadieniais, ypač prieš didžiąsias šventes, Motiečiai sukviisdavo artimiausius kaimynus. Pirmi garą išbandydavo vyrai, vėliau svetinga pirtelės šiluma mėgėdavosi moterys ir vaikai.

Visiškai netoli Kapelių, prie tos pačios kryžkelės, gyveno Radžvilų šeima, kurios istorija būdinga pokariui. Elenos Labanauskienės vyras Vladas Labanauskas kartu su Užemecku iš Paplanskių kaimo 1942 m., smalsumo vedami, nubėgo pasižiūrėti prie Pagomerčių miško nukritusio rusų lėktuvo. Lėktuvas sprogo ir abu vyrai žuvo. E. Labanauskienė liko našlė su penkiais mažamečiais vaikais. Apie 1950 m. ji ištekėjo už iš Pakruojo rajono Pašvitinio miestelio kilusio Leono Radžvilo, kaimo žmonių vadinto Radvilu. Jis buvo labai darbštus ir energingas žmogus. Baigęs Joniškėlio Mičiurino žemės ūkio technikumą, „Pažangos“ ir „Giedros“ kolūkiuose dirbo brigadininku, fermos vedėju, ilgą laiką kolūkio revizoriumi. Visada pasitempęs, tvarkingas, reiklus sau ir kitiems, iki pat senatvės išliko ištikimas savo nuostatoms. 1986 m. Radžvilai išsikėlė gyventi į Kauną. Jų dukra Irena Radžvilaitė–Aukštakienė, baigusi Grinkiškio vidurinę mokyklą ir Kauno kūno kultūros institutą, 40 metų dirbo mokytoja Kauno V. Kuprevičiaus vidurinėje mokykloje. Elenos Labanauskienės–Radžvilienės vaikaitis profesorius Liutauras Labanauskas nuo 1998 m. – Lietuvos gydytojų sąjungos prezidentas.

Dar vienas kaimo užkurys – Jonas Pavtelis. Taip pat įgijo išsilavinimą, kolūkyje dirbo fermos vedėju. Kalbėjo lietuviškai su neryškiu akcentu, nes prieš tai gyveno Lenkijoje. Vedęs Liudviką Plūkaitę, visiems laikams įleido šaknis Mikailiškiuose. Užaugino tris vaikus, vienas jų – duktė Danutė – ir dabar gyvena tėvų namuose.

Arčiau Pašušvio miško, lyg atskira kaimo dalis, buvo įsikūrę Buivių, Džežulskių, Ivanauskų, Zakarkų, Zvėgų šeimos. Toje pačioje pusėje gyveno keletas pabėgėlių rusų šeimų. Sunku pasakyti, ar jos pačios bėgo iš Rusijos nuo karo ir bado, ar sovietinės valdžios buvo atkeltos, siekiant kokių nors tikslų. Aišku viena – Mikailiškiuose šie naujakuriai nepritapo ir ilgainiui vieni paskui kitus išsikraustė nežinoma kryptimi.

Priešingoje, vakarinėje, kaimo dalyje, kur lyg ir daugiau erdvės, plačiau išsidėstę gyveno Jasaičių, Satkauskų, Šarikovų, Švėgždų ir Janušauskų šeimos. Pati kraštinė toje pusėje buvo Bagdonų sodyba, joje – vienintelė kaimo kalvė. Netoliese, Petro Bagdono sesers Bliznikienės ūkyje, stovėjo malūnas. Bliznikai, pasidėjęs trėmimams, apdairiai pakeitė gyvenamąją vietą ir taip išvengė tremties.

Kaip ir kituose kaimuose, Mikailiškiuose daugelio šeimų pavardės buvo vienodos, nors ir nebūtinai giminių. Tai Brazauskai, Buiviai, Plūkai, Jankauskai, Radišauskai ir kitos. Tačiau giminystė taip pat daugelį siejo.

Kaip minėjau, pimoji pradinė mokykla Mikailiškiuose įsteigta tarpukario laikotarpiu Mirončikų namuose. Po Antrojo pasaulinio karo, 1947 m., ji atkurta Čekų name. Ten vienoje patalpoje mokėsi visos keturios klasės, o mokė viena mokytoja, kuri gyveno tame pačiame pastate, *ant salkų*. Mokyklą lankė Mikailiškių, Ginčų ir Paplanskių kaimų vaikai. Baigę ją, vieni mokslus tęsdavo Pašušvio ar Šaukoto septynmetėse (vėliau aštuonmetėse) mokyklose, kiti pasirinkdavo Grinkiškio vidurinę mokyklą. Mikailiškių pradinėje mokykloje įvairiu metu dirbo mokytojos Melanija Bliznikaitė-Plūkienė, Valerija Simaitytė ir Emilija Ramanauskaitė-Jasaitienė. Mokykla tapo „Pažangos“ kolūkio, tai yra Mikailiškių, Ginčų ir Paplanskių kaimų senimo ir jaunimo kultūriniu centru: susirinkimų, vakaronių, kino, šokių sale. Įvairių švenčių progomis mokiniai, vadovaujami mokytojų, rengdavo įvairias programas, vaidinimus, šokdavo ir dainuodavo.

Gyvavo Mikailiškiuose ir suaugusiųjų saviveiklinis teatras. Pjesės buvo statomos nesudėtingos, daugiausiai humoristinės. Režisuodavo jas pradinės moky-

klos mokytojos. Vaidindavo J. Žirgulis, seserys Irena ir Milda Vėtrinaitytės, L. Samalionytė, B. Švėgždaitė, R. Kmitas, K. Mateliūnas ir kiti. Mokyklos klasėje, ant sienos ištempus baltą maršką, rodyti kino filmai. Kino mechanikas su visa savo įranga į kaimą atvažiuodavo du kartus per mėnesį. Filmai sovietiniai, dažniausiai apie karą, bet kaimo žmonėms tai būdavo pramoga.

Įvykis būdavo ir kolūkio ataskaitiniai susirinkimai. Į mokyklą tada rinkdavosi kolūkiečiai, iš Radviliškio atvažiuodavo partiniai ir vykdomosios valdžios atstovai. Žinoma, susirinkimai vykdavo pagal iš anksto surašytą dienotvarkę ir už viską vienbalsiai nubalsuojant. Tačiau žmonėms labiau rūpėdavo ne valdiškos kalbos bei plojimai, o pats susijėmimo, bendravimo, pasimatymo džiaugsmas.

Vėliau „Pažangos“ kolūkį prijungus prie „Giedros“, kolūkio centras persikėlė į Giedraičių kaimą, o kultūrinis gyvenimas – į Bargailių kultūros namus. Gyvenimo tėkmė Mikailiškiuose sulėtėjo, išsikėlė tie keli labiau išprusę žmonės, jaunos šeimos statėsi namus arčiau kolūkio centro, mažėjo mokyklinio amžiaus vaikų, kol 1970 m. Mikailiškių pradinė mokykla buvo uždaryta. Dabar to pastato visai nebėra. Sako, kažkas išrinko po vieną rąstą ir išsivežė...

Paminėtieji asmenys ir šeimos – toli gražu ne vieninteliai Mikailiškių kaimo gyventojai. Tik laiko ir įvykių sraute pasimetė ne vienas vardas, ne viena istorija, nutikusi šioje žemėje, nuėjo užmarštin. Teatleidžia man tie, kurių pedsakus neatpažįstamai uždengė laiko dulksės. O paklausti juk beveik nebėra ko. Nyksta ir pats kaimas. 2001 m. surašymo duomenimis, Mikailiškiuose gyveno 28 žmonės, 2011 m. surašinėtojai rado tik 11 gyventojų. Tai pagyvenę ir garbaus amžiaus senbuviai, paskutiniai mikailiškiečiai. Kol jie čia – kaimas gyvas, kaip gyvi liks ir tolimų dienų aidai, jaudinantys bei viliojantys bent mintimis sugrįžti atgalios į neišvaizdžią, bet mielą žemės kertelę, vadinama Gimtine.

Nuoširdus ačiū visiems, kurie padėjo surinkti šiuos kuklius, kad ir nelabai tolimos praeities, bet sparčiai nueinančius užmarštin prisiminimus. Ypač dėkoju Eugenijai Vėžytei-Lukošienei, Nijolei Radvilskaitėi-Našlėnienei, Gediminui Šambariui, Virginijai ir šviesaus atminimo Rimantui Plūkams, Irenai Radžvilaitėi-Aukštakienei, savo Mamai. Dėkinga esu Mikailiškių žemei, į mūsų širdis įskiepijusiai meilę gimtajam kraštui ir jo ilgesį.

Autorės nuotraukos

SCENOS PAVILIOTA

Ši publikacija – apie plataus pripažinimo sulaukusią, bet savame krašte tik nedaugelio žinotą dainininkę PRUDENCIJĄ NAVICKAITĘ-BIČKIENĘ, nūnai čia jau beveik visai primirštą. Parengta pagal Danutės Petrauskaitės knygą „Prudencija Bičkienė“; išleista Čikagoje 1998 m.

DANUTĖ PETRAUSKAITĖ,
Klaipėdos universiteto Muzikologijos instituto direktorė,
vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė

Prudencija Navickaitė gimė 1920 metų vasario 6 dieną Šiaulių apskrities Meškuičių valsčiaus Lydeikių kaime. Savo vaikystę ir jaunystę ji praleido Radviliškioje, kurį visada prisimindavo su meile. Dar ir dabar Basanavičiaus gatvėje tebestovi pailgas gyvenamasis namas, pažymėtas 32-uoju numeriu, primindamas vyresniojo amžiaus žmonėms tą šeimą, išugdžiusią skardžiabalsę lakštingalą.

„Šiaulėnų gatvė atrodė kaip ir kitos miestelio pakraščio gatvelės, tik buvo dar šlapesnė. Abipus važiuojamosios dalies nedideli grioveliai lietingu metų laiku prisipildydavo vandens. Virš jų pora perdėtų išilginių lentų atstodavo šaligatvius. Tuose tarpulenčių plyšiuose slėpėsi didžioji vaikų nelaimė. Dažnas net pakartotinai nusibrozdindavo dar neužgijusią blauzdoje žaizdą ir nubraukdavo šykščią ašarėlę. Kaimiečių vežimai iki stebulių murkdėsi gatvės pliuurzoje, taškydami praeivius ir drėbdami purvą ant lentų. Vasarą pravažiuojantieji sukeldavo debesis dulkių, kurios gulė ant daržų, veržėsi pro langus į vidų. Ir tik 1930-aisiais, Vytauto Didžiojo metais, Šiaulėnkelis buvo patvarkytas, išgrįstas akmenimis, kuriuo, jau trinksėdami, dardėjo ratai, ir pavadintas Basanavičiaus gatvės vardu. Tvoromis atitverti siauri žemės sklypeliai buvo aptupdyti vienaukščiais mediniais gyvenamaisiais pastatais. Už jų stovėjo tvarteliai, kuriuose mūkė karvė, kriukšėjo pora paršelių. Po tuo pačiu stogu nedidukėse daržinėlėse per šienapjūtę ant šviežio šieno veržėsi miegoti vaikai. Iki išnaktų, vadovaujant garsiosioms „šieno dainininkėms“ – Prudencijai Navickaitėi ir Genutei Solaitei – skambėdavo dainos, būdavo sekamos pasakos, kol nejučiom nugrimzdavo į gilų miegą. Nebegirdėdavo net paryčiais pragystančių gaidžių. Vaikus pažadindavo tik pusryčių kviečiantis griežtas motinos balsas“ (iš O. Jokubėnienės „Gyvenimo nuotrupos“ rankraščio Danutės Petrauskaitės archyve. Toliau – DPA).

Prudencija Navickaitė-Bičkienė

Prudencijos mamytė, Valerija Navickienė, šeiminkavo namuose. Iš pietų pusės esančiose patalpose paaugusios mergaitės – o jų buvo trys: Leontina, Prudencija ir Natalija – priimdavo savo svečius, draugus ir drauges. Vėliau gimė ir berniukas, kuriam davė Leono vardą. Vaikas augo gerai, buvo sveikas, labai smalsus, šnekus, bet dar mažas būdamas žuvo. Iš visų Navickaičių išsiskyrė Prudencija, tada šaukiama „Pocka“, vėliau „Pucka“ arba net

Prudencija Bičkienė su garsiąja soliste Maria Callas 1955 m.

„Pu“, kuri mokėjo bendrauti ir su bendraamžiais, ir su vyresniais žmonėmis. Buvo linksma, judri, jau nuo mažens pasižymėjo vykusiu sąmojumi ir labai mėgstama draugų. Motina savo dukrų ypatingai nepuošė, bet stengėsi jas aprūpinti reikalingiausiu sporto inventoriu. Tad ir Prudencija anksčiau nei kiti įsigijo pačiūžas, su kuriomis raižė ledą ir demonstravo savo pranašumą.

Prudencijos tėvas Kazimieras Navickas dirbo pašto tarnautoju ir nuolat rūpinosi, kad jo šeimai nieko netrūktų. Laisvalaikiu bendravo su vaikais, pasakojo apie savo praeitį, mokė juos latvių, vokiečių kalbų, nes pats buvo baigęs liaudies mokyklą. Vėliau, nusi-vylęs repetitoriumi, net pirmos klasės progimnazijos kursą padėjo po ligos dukrai įveikti.

„Pirmąsias mokslo žinias Prudencija įgijo geležinkeliečių pradžios mokykloje, mediniame pastate, stovinčiame tuoj už geležinkelio pervažos. Trejus metus su tais pačiais mokiniais dirbo mokytoja Stefanija Jackevičiūtė, vėliau ištekėjusi už stoties budėtojo Šlevo ir rusų okupacijos metais išvežta į Sibirą. Ji ir atkreipė dėmesį į balsingąsias dainininkėles. Kartą per išvyką ji paklausė Prudencijos, kokią muziką ši labiausiai mėgsta. Prudencija atsakė: „Smuiką, o iš dainininkų geriausiai patinka tenoras“. Tas atsakymas mokytoją labai pralinksmino. Prudencija dar pasigyrė mokytojai, kad ji jau turi gramfoną. Vėliau

Šiaulių (dabartinėje Dariaus ir Girėno) gatvėje buvo pastatyta mūrinė Vinco Kudirkos pradžios mokykla. Ten Prudencija baigė keturis skyrius mokytojo Stulgio vadovaujamoje klasėje. Jis ir patarė tėvams leisti dukterį toliau mokytis, nes ji šią mokyklą baigė pirmąja mokine.“ (DPA)

Prudencija dainuoti pradėjo nuo mažens, iš pradžią – liaudies melodijas, vėliau – populiarių lietuvių bei užsienio kompozitorių dainas. Kartais namiškiams net įkyrėdavo. Būdavo, užėina jai toks nenugalimas noras. O kur gi bedainuosi? Nubėga tada į tuščią bažnyčią, užlipa prie vargonų ir visas žinomas giesmes, mišparus išgieda. Namie jos klausdavo: „Ar dabar, kai išsidainavai, pasidarė geriau?“ – „Geriau“, – atsakydavo jiems.

Į sceną Prudencija užlipo, turėdama bene dvylika metų. Tai įvyko Radviliškio progimnazijoje, kur dainavimą dėstė vargonininkas Antanas Marijošius. Jis vadovavo ir mokinių chorui. Buvo labai veiklus, ūmus ir detonuojančias dainininkes tuojau pat išvydavo. Po kiek laiko vėl kviesdavosi į repeticiją. Prudenciją už jos judrumą vadindavo „Makalprane“, bet niekad nebaisdavo ir neišprašydavo, nes vertino jos sugebėjimus ir pranašavo jai dainininkės karjerą. Ir jo pranašystė išsipildė. Jau tada mokyklinių vakarėlių publika sulaikiusi kvapą klausydavo jos skardaus ir tyro balselio ir žerdavo jai pelnytus pagyrimus. O Prudencija švytėte švytėdavo po tokių pasisėkimų, nes šioje srityje Radviliškyje jai nebuvo lygių.

Baigusi Radviliškio progimnaziją, jaunoji dainininkė išvyko į Šiaulių mergaičių gimnaziją ir pradėjo mokytis penktoje klasėje. Po poros metų Prudencija įstojo į Šiaulių mokytojų seminarijos trečią kursą. Ypač ji mėgo muzikos pamokas. Noriai padėdavo kurso draugėms, kurioms nepavykdavo net smuiko sustyguoti.

Kada Prudencija Amerikoje surengė pirmą koncertą, šiandien sunku pasakyti, nes seniausia programa, išlikusi JŽJK LMA, pažymėta 1950 metų gegužės 14 dienos data. Koncertams ji ruošėsi laisvu nuo darbo gamykloje metu, talkinant Aleksandrui Kučiūnui ir Vladui Jakubėnui, kurie dažnai jai ir scenoje akompanuodavo. Klausytojai žavėjosi lengvai besiliejančiu gražaus tembro Prudencijos lyriiniu sopranu ir ėmė ją lyginti su ryškiausiomis Lietuvos operos žvaigždėmis. O nenuilstanti dainininkė, atsidėkodama jiems už atidų dėmesį, dalyvavo vis naujuose renginiuose. Dažniausiai Prudencija koncertuodavo Čikagos publikai, tačiau neatsisakydavo vykti ir į tolimesnes gastroles. Per kelerius metus Prudencija taip išpopuliarėjo, kad ją ėmė kviesti net kitataučiai.

Steigiant Čikagoje operos teatrą, susidomėjimas juo buvo toks didžiulis, kad kandidatų į choro ar-

tistus, ypač sopranų, atsirado gerokai daugiau nei numatytų vietų. Antrą sezoną, vykstant papildomam choristų priėmimui, iš 250 pretendenčių pateko tik keturios dainininkės; tarp jų vienintelė lietuvė – Prudencija Bičkienė, tapusi net sopranų grupės soliste.

Kiekvieno dainininko svajonė yra nuvažiuoti į Italiją stažuotis pas žymiausias vokalo pedagogus. Tokia proga Prudencijai pasitaikė 1956 metų pradžioje, sulaukus vyro finansinės paramos. Kelionė buvo numatyta ne tik tobulinimosi, bet ir pažintiniais tikslais, iš dalies ji net virto koncertine išvyka. Jos maršrutas nusidriekė ne tik į Italiją, bet ir į Prancūziją bei Vokietiją. Vokalą studijuoti Bičkienė Romoje nutarė pas garsią to meto dainininkę Contessą Calcagni, kunigaikštę, kurią jai rekomendavo dirigentas Belazza. Pati Prudencija buvo labai patenkinta savo studijomis, per tą laiką neblogai išmoko itališkai ir ketino netrukus vėl vykti į Romą ar Milaną tęsti mokslo.

Darbą Čikagos operos teatre Prudencija sėkmingai derino su savarankiška koncertine veikla ir neatsisakydavo net tolimų išvykų... Tačiau Prudencija manė galinti dainuoti dar geriau ir pasiekti aukštesnių rezultatų, todėl, susiradusi naują vokalo mokytoją Ruth Singletary, ir toliau tęsė studijas. Būtent ši mokytoja ir paskatino savo naująją mokinę išbandyti jėgas geriausios Indiana valstijos dainininkės konkurse, kuris tapo vienu reikšmingiausių įvykių Bičkienės gyvenime, atvėrusiu jai duris į didžiąją sceną.

Dainavimo studijos Cincinnati mieste prasidėjo 1958 metų sausio 15 dieną. Lemiamieji egzaminai vyko 1958 metų kovo 10 dieną. Ir egzaminatoriai, NBC operos direktorius P. H. Adler, Columbia Artists bendrovės atstovas A. Judson, svečias iš Italijos Mario Colombo, ir America Opera Auditions pirmininkas John Magro vieningai nutarė, kad ši dainininkė yra verta Italijos scenos.

Į operos tėvynę Prudencija išplaukė laivu 1958 metų gegužės mėnesį. Birželio 15 dieną prasidėjo repeticijos. Prudencija ruošė Toscos vaidmenį su kuriuo jau neblogai buvo susipažinusi Cincinnati mieste, dviejų mokytojų priežiūroje – dirigento ir vokalo profesoriaus. Nepaisant, kad laisvo laiko beveik nelikdavo, Prudencija rado galimybę privačiai studijuoti dar ir italų kalbą.

Ilgai lauktas spektaklis įvyko rugpjūčio 13 dieną *Teatro Nuovo* scenoje. Kitą dieną visi Milano laikraščiai mirgėjo palankiausiomis recenzijomis ir lietuvi negailėjo gražių žodžių.

Bičkienė ilgai neužsibuvo Milane ir rugpjūčio 29 dieną grįžo į Ameriką. Visus tolimesnius 25-erius savo artistinės karjeros metus ji aktyviai dalyvavo muzikinėje išseivijos veikloje, tačiau niekada nepalio-

vė veržtis į profesionaliąją JAV sceną. O ten jos dar ne kartą laukė šlovė ir kitataučių pripažinimas.

Prudencija Bičkienė, 1957 m. Chicagoland festivalyje laimėjusi „Geriausios dainininkės Indianos valstijoje“ žymenį

Aštuntajame dešimtmetyje solistė retai kur išvykdavo, vis mažiau koncertuodavo ir Čikagoje. Matyt, tam įtakos turėjo ir V. Bičkaus liga bei mirtis. 1983 metais Prudencija susituokė su inžinieriumi Stasiu Jokubausku, to paties likimo draugu, dar 1975 metais tapusiu našliu, mirus žmonai Valerijai Žilinskaitei-Žiliūtei. Bet jiems nebuvo lemta kartu nugyventi ilgą ir laimingą gyvenimą. 1984 metais dainininkė rimtai sunegalavo ir turėjo visam laikui atsisveikinti su scena.

Klastinga liga kamavo Prudenciją ištisus devynerius metus, kol 1993 metų rugpjūčio 28 dieną nutraukė jos gyvybės siūlą. Po gedulingų pamaldų Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijoje Lemonte Prudencija Bičkienė-Jokubauskienė amžinam poilsiui atgulė Švento Kazimiero kapinėse. Rašytojas Česlovas Grincevičius raminosi: „Galime tik pasiguosti, kad Prudencija jau išvaduota nuo ligos skausmų. Kai mūsų žemėj nutrūko viena dainos styga, tenai, Viešpaties soduose, pragydo vienas vieversėlis.“

Autorės ir jos knygos „Prudencija Bičkienė“ nuotraukos

NE LAPAS, VĖJO PŪSTAS

*Tai – dukros pasakojimas apie savo tėvą, taurią ir stiprią mūsų krašto asmenybę.
Lyg dovana jo šviesiam atminimui.*

DALIA KUDŽMAITĖ-BALSIENĖ,
Rašytojų sąjungos narė, poetė

Jonas Kudžma
(1916–2008)

Kai tik išgirstu šnekant ar dainuojant šeduvietišškai, širdį užlieja maloni banga. Šitaip kalbėjo mano tėvas, seneliai, visa plati jų giminė. Nebeliko nei tetų, nei dėdžių, tik lankydamą savo geraširdes pusseseres užmirštu, kad savo namuose kalbuosi vien žemaitiškai. Nepajuntu, kad imu šnekučiuoti šeduvietišškai, ir ta šneka sukelia daug ir šviesių, ir skaudžių prisiminimų.

Mano brangus Tėve, jau ketveri metai, kai nebeturiu Tavęs. Prisimenu paskutinę dieną prieš Tavo mirtį: sulysęs, pragulų žaizdomis nusėtas kūnas ir žvilgsnis jau nebe į mane – į Amžinybę... Tiek metų man atrodė, kad Tu nemirtingas – įveikęs tremtį, savo, kaip žmogaus, ilgą ir skaudų pažeminimą, Tu vieną po kito pakėlei grėsmingus širdies priepuolius, asmenines šeimos negandas, alinančią negalią, prikausčiusią paskutinius penkerius metus Tave prie lovos. Prieš gerą dešimtmetį, Tau atsidūrus ligoninės reanimacijos skyriuje, Dievo per gegužines pamaldas prašiau, kad,

atėmęs iš manęs dešimtį gyvenimo metų, pridėtą juos Tau. Taip įvyko. Ar Aukščiausiasis atims tuos metus iš manęs, nežinia, bet man jų negaila – kiekviena diena, praleista su Tavimi, man buvo didžiausia laimė. Žinojau, kad Tu rašei prisiminimus. Apie savo vaikystės kaimą, pokario golgotas, apie gražiausias akimirkas, įprasmintas gyvenimo rudenį. Susiradau apsitrynusius sąsiuvinčius ir pajutau neužmatomose dangaus platybėse nusitiesusį tiltą su Tavimi...

Mano tėvelio Jono Kudžmos vaikystė prabėgo Užuožerių kaime, Šeduvos valsčiuje, Radviliškio rajone, mažžemių šeimoje. Tiek su tėvais, tiek su broliais ir seserimis jį siejo šilti ir artimi santykiai. Mažas tarnavo pas ūkininkus, nuo šešiolikos metų dalyvavo kaimo kultūriniame gyvenime. Baigė Šiaulių gimnaziją, pedagoginius kursus, studijavo Žemės ūkio akademijoje, mokytojavo. Nuo 1939 m. spausdino recenzijas daugiausia moksleivių periodikoje. Mokytojudamas Kulių progimnazijoje (dabar Plungės rajonas) susituokė su tos pačios mokyklos mokytoja gargždiške Jadvyga Blagnyte. Mokiniai jį labai mylėjo ir gerbė, nes visur ir visada jautė jo atjautą, paramą, padrąšinimą, geraširdiškumą, o ypač Tėvyinės meilę. Buvo geras oratorius – dar mokydamasis Šiauliuose, vadovavo mokyklos literatų būreliui, rengė susitikimus su to meto žymiais rašytojais.

Svajoto tapti žurnalistu. Kulių progimnazijoje nė viena šventė neapsieidavo be jo karštų pasisakymų, kurie niekada nesibaigdavo žodžiais „Tegyvuoja draugas Stalinas!“ Tai nepatiko enkavedistams. 1945 m. mano tėvas buvo suimtas. Dešimt metų praleido Archangelsko ir Intos lageriuose. Čia aktyviai dalyvavo lietuvių tremtinių pogrindinėje veikloje, slapta skaitė paskaitas apie lietuvių literatūrą, vertino Intos lietuvių literatų kūrybą (slapyvardis Saulėnas). 1955 m. parengė poetės Smilties rankraštinių rinkinį „Noriu gyvenimo dainos“, o 1956 m. su S. Radžiūnu – tremtinių antologiją „Saulėtekio link“. Šituos savo nelaisvės

metus tėvelis įvardijo ne tik kaip kančios, bet ir kaip dvasinio tobulėjimo metus. Savo išgyvenimus įamžino apysakoje „Ne lapas, vėjo pūstas“, kuri buvo išspausdinta rinkinyje „Tremties keliais“ 1992 m.

Kai 1955 m. pavasarį tėvelis išėjo į laisvę, iš tolimųjų Gargždų pas jį nuvažiavo mano mama. Nuvažiavo žinodama, kad ten, Intoje, ji su savo vyru praleis visą likusį savo gyvenimą. Atvažiavo liepos 17-ąją, po dešimties išsiskyrimo metų. Tėvelis jau buvo išėjęs į laisvę ir įsidarbinęs šachtoje. Įdomus sutapimas: jų gyvenimai taip pat išsiskyrė liepos 17-ąją, mamai iškeliavus iš šio pasaulio.

Atėjo 1956-ieji – tėvų sugrįžimo Lietuvon metai. Birželio pabaigoje gimtinėn pirmoji grįžo mama. Rugpjūtį buvo laikas gimti man, bet gimiau liepos ketvirtąją – vos pusantro kilogramo sveriantis gumulėlis. Mama buvo susitaikiusi ir su mano mirtimi (pirmas jos kūdikis mirė, tėveliui dar sėdint Šiauliu kalėjime, 1945-ųjų rudenį). Bet iš tremties grįžęs tėvas atrado mane guvią, stiprią ir gyvybingą. Taip ir prasidėjo daugiau kaip penkiasdešimt metų trukusi mūsų draugystės, pagarbos ir meilės istorija. Tėvas nuo pat pirmųjų mano gyvenimo metų įvedė mane į lakios fantazijos sklidiną pasaulį. Vaiskų vasaros vidurienį kažkas pasibeldavo į mūsų namo langą. Kai paklausdavau, kas beldžiasi, išgirdavau mano taip laukiamus žodžius: „Dėdė Tadas.“ Tuojau bėgdavau į netoliese esantį miškelį (tada mes gyvenome Dovilų kaime, penkiolika kilometrų nuo Klaipėdos), susirasdavau seną kelmą, kuris buvo stebuklingas – „dėdė Tadas“ ant jo palikdavo pinigėlių. Tai būdavo gana retai, nes tų pinigėlių mūsų šeimoje gana trūko.

Politinis kalinys. Tremtinys. Žinojau, kad taip vadina mano tėvą. Bet nesupratau, kodėl: juk jis nieko nenužudė, net menko daiktelio nepavogė. Bet pirmaisiais savo gyvenimo metais namuose jčiau slogią nuotaiką. Mačiau mamos ašaras, mačiau vėlyvais vakarais grįžtantį tėvą – tokį nepažįstamą, ne savą. Girdėjau abiejų tėvų prislopintą šneką: ji man sukėlė šiurpą. „Aš nevertas gyventi su tavim“, mamai kalbėjo tėvas. „Išėisiu, nebedarysiu tau skausmo. Čia truputis pinigų nupirkti Dalelei paltukui.“ Mama skaudžiai sudejavo. O man tada buvo nevaikiškai baisu.

Bet jis neišėjo. Tik vėliau, jau lankydamą mokyklą, supratau, kokį pažeminimą, grįžus Tėvynėn, jam teko patirti. Jis niekada nebedirbo savo mėgstamo mokytojo darbo. Tik mūsų akyse jis buvo geras tėvas, o kitiems – raupsuotasis. Taip jis ir sakydavo – raupsuotasis. Dirbo Dovilų kultūros namų vadovu, bet neilgai: vėl jo renginiai valdžiai neįtikio – nebuvo nė

Su Intos lagerio kaliniais (antroje eilėje pirmas iš kairės)

kruopelės tarybinės propagandos. Netrukus Gargždų vidurinėje mokykloje pradėjo dirbti ūkvedžiu, po to įsidarbino rajkopsąjungoje, o paskutinė jo darbo vieta buvo Gargždų statybinių medžiagų kombinatas: čia ir meistrų, ir kūriku teko dirbti. Nors tie darbai ir neteikė jam jokio malonumo, juos atlikdavo visada laiku ir labai kruopščiai. Norėjo Gargžduose pastatyti šeimai namelį. Į mokyklą eidavau su keliskart adydomis kojineimis, turėjau gal porą suknučių, bet tais laikais tokių vaikų buvo daug – niekas pirštais nebadė. Dabar džiaugiuosi, kad augau nelepinama nei žaislais, nei saldumynais. Mokėjau mažu pasidžiaugti, atsidaviau savo fantazijai, bekrastėms pievoms ir rugių laukams, kalbėjau su peteliškėmis ir vabalėliais, kol parašiau... pirmąjį savo eilėrašį. Jokiu būdu nenoriu didžiūotis, bet tas eilėrašis prikėlė mano tėvą antram gyvenimui. Tos kelios eilutės privertė smarkiau plakti jo širdį. Nupirko žalią kietais viršeliais sąsiuvinį ir užrašinėjo mano posmelius, nes pati dar rašyti nemokėjau. Kone visus mano eilėraščius, ir vaikystėje, ir vėliau rašytus, išmokdavo atmintinai ir dažnai sau tyliai deklamuodavo. Kasdien jis mane klausdavo: „Daluzėle, ką šiandien parašei?“ Tapau tarytum vištele, kasdien dedančia auksinį kiaušinį. Rašiau, matydama jo pragiedrėjusias akis – juk po šitiek kančios metų norėjau jį padaryti laimingą! Ir gyvenimas tikrai pasikeitė: vaikai, skaitydami mano

eilėraščius „Lietuvos pionieriuje“; užvertė mane kalnu laišku, o žmonės, tarp jų ir tie, kurie į tėvą neakies kampeliu nepažiūrėdavo, gatvėje su juo sveikindavosi ir klausdavo: „Ar čia jūsų dukrytė, šita poetė? Matėm, skaitėm, kaip gražu!“

Šitie žodžiai anaipatol manęs neišpaikino. Aš norėjau prikelti savo tėvą. Norėjau gerai mokytis, baigti muzikos mokyklą, kurti muziką savo eilėraščiams. Netroškau garbės. Norėjau, kad jis būtų laimingas. Bijojau, kad neišsektų mano kūrybos šaltinis. Skaičiau knygas, mūsų su tėvu pamėgtų poetų eilėraščius. Vienuoliktroje klasėje įstojau į Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekciją.

Jis neapsakomai troško, kad aš tapčiau tu, kuo jis netapo. Skaudi ir trapi ta svajonė. Ar tada, pats to nenorėdamas, šita karšta viltimi jis užkrėtė ir mane? Ar vėliau, po keliolikos metų, aš degiau tokia pat viltimi, kad mano sūnus dainuos ir įamžins mano svajonę dainuoti?

Neišsipildę troškimai... Ar mes netampame jų įkaitais?

Tada, paauglystėje, apie tai negalvojau. Skaitydavau jam naujas savo mintis. Jis jų laukdavo kaip vandens ištroškęs augalas.

Ir dar – mano gyvenime atsirado jo draugai. Žmonės, kuriuos suvienijo metai, praleisti nelaisvėje. Atvažiuodavo Jonas Žičkus, Gerardas Binkis (poeto Kazio Binkio sūnus), mūsų mylimas Kaziukas (monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas) ir daugelis kitų. Jie daug kalbėdavo apie kitokią Lietuvą, kitoki gyvenimą. Jie buvo man artimi, nes kentėjo kartu su mano tėvu. Godžiai gėriau jų žodžius. Vasaromis važiuodavau į Palangą pas ten vasarojantį poetą Eugenijų Matuzevičių. (Su jo broliu Leonardu mano tėvas susipažino tremtyje.) Tos viešnagės man darydavo didelį įspūdį. Klausydavausi poeto patarimų. Jis mane imponavo kaip darbštus, orus, gera linkintis žmogus. Ir dar prisimenu tą keistą jausmą Palangoje. Buvau jau studentė. Su tėvu vaikščiojome po Palangos parką. Jis žingsniavo priekyje, aš – iš paskos. Leidau jam gana toli paėjėti į priekį. Skaičiau jo žingsnius. Ir visa esybe troškau išbučiuoti kiekvieną jo pėdą. Gal skamba sentimentalai? Bet taip buvo. Buvau dėkinga jam už savo prasmingą jaunystę, šiltus ramių pokalbių vakarus, už jo kiaurai mane perveriantį žvilgsnį: ar neatsitiko man kas blogo, ar kas nenuskriaudė manęs? Tėvas turėjo ypač stiprią intenciją, net, rodėsi, mokėjo skaityti mano mintis.

1968-aisiais persikėlėme į Gargždus, į namą, ku-

riame mano šeima gyvena iki šiol. Tėvelis pasakojė, kaip į mamos pirštinę jie kas mėnesį atidėdavo dalį savo menkutės algos, kad sulipdytų naują gūžtą. Prisimenu tėvą triūsiantį sode: genėjantį medelius, sodinantį bulves, tręšiantį daržoves. Dirbti sodo darbus jam buvo vienas didžiausių gyvenimo malonumų. Jis pirmas iš mūsų pastebėdavo, ar našios vaisiais ir uogomis bus obelys, slyvos, kriaušės ir vyšnios, uoliai rinkdavo kolorado vabalus, gražiai nuravėdavo lysves. Jis matydavo sode kiekvieną naują gyvybę virpesį, džiaugėsi kiekvienu žiedu, pirmąją prinokusia braške, kriauše. Savo gimtadienio rytą prie lovos rasdavau dubenėlį gardžių braškių. Tada dar nei sodas, nei daržas man nekeldavo didesnio malonumo. Nesupratau tėvo, kaip jam patinka džiaugtis tokiais mažmožiais. Tik dabar į savo sodą aš žiūriu visai kitomis akimis: laukiu pavasario, goslių pumpurų vėžimosi į saulę ir bičių muzikos, laukiu pirmųjų gėlių daigelių, pirmų nedrąsių uogų ant vyšnaičių šakų. Jaučiu ant tų šakų savo tėvų rankų šilumą, o rasota ryto rožė primena atsisveikinimo su jais ašaras.

Jonas Kudžma, Dovilių kultūros namų vadovas, su žmona Jadvyga ir dukra Dalia. 1961 m.

Prisimenu rytmečius, kai keldavausi važiuoti Klaipėdon į studijas, o vėliau ir į darbą. Jau prieš gerą pusvalandį iki savo atsikėlimo virtuvėlėje išgirdavau tėvo žingsnius. Ant stalo rasdavau gražiai suteptus sumuštinis, lėkštelę košės ir garuojančią arbatą. Tai tęsėsi daugelį metų, kol pats jau sunkiai bevaikščiojo, o vėliau jau nebelipo iš lovos. Laukdavau tų rytų, jo žingsnių, tylaus niūniavimo. Pats kurdavo ir krosnį, eidavo į miestą kasdieninių maisto produktų, ruošdavo pietus. Mama dar gana jauna pasiligojo, todėl visa širdimi troško jai padėti. Vakarė miegamajame išgirdavau jo ramų, aiškų balsą:

garsiai skaitydavo naujas publikacijas tuometinėje „Pergalėje“ ar šiaip jam patikusių knygų ištraukas nemigos kamuojamai mamai. Troškau, kad tie žodžiai, lyg monotoniškas lietaus lašų barbenimas į lango stiklą, niekada nepasibaigtų – taip maloniai jie nuteikdavo nakčiai.

O laimingiausias gyvenime jis jautėsi dirbdamas kūrybinį darbą. Jo iniciatyva Gargžduose, prie rajono bibliotekos, susikūrė literatūros mylėtojų klubas „Gabija“. Šis klubas jungė įvairių profesijų žmones, mylinčius knygą, savo krašto kultūrą, išsilgusius nuoširdaus bendravimo. Kiek literatūrinių renginių su garsiais krašto žmonėmis buvo surengta, kiek paskaitų apie naujas knygas perskaityta, kiek žymių Lietuvos kultūrinių vietų aplankyta! Viską tėvas darė su dideliu atsidavimu, meile ir pagarba kiekvienam žmogui. Į kultūros namų salę visada prigužėdavo daugybė žmonių: jie jau žinojo, kad tas vakaras bus neeilinis, nes jį ves mano tėvas. Visada būdavau kartu su juo, didžiavausi juo. Paprastas statybinių medžiagų kombinato darbininkas mokėjo suvienyti žmones vienam tikslui – pamilti savo kultūrą, savo istoriją, liaudies meną.

Dažnai su tėvu vasaros vakarais eidavome prie Minijos pasiklausyti lakštingalų. Tai jau buvo tapę mūsų ritualu. Kai bevaikštinėdama jam imdavau skūstis savo asmeninio gyvenimo nesėkmėmis, jis vietoj paguodos žodžių man padeklamuodavo savo mėgstamo poeto Jurgio Baltrušaičio dvielių: „Tu ne lapas, vėjo pūstas, / Bet galingo Tėvo siūstas...“ Tas dvielis turėjo magišką galią mane nuraminti, kopiant į savo gyvenimo kalną – nelengvą ir gruoblėtą...

Esu jam labai dėkinga ne tik kaip tėvui, bet ir kaip seneliui mano sūnaus, kurio jis labai laukė. Pirmasis išmokė jį vaikščioti ir skaityti (deja, man kantrybės tam neužteko). Iš jo anūkas paveldėjo gėrio ir grožio sampratą, religingumą, o kartu ir skaudų pojūtį būti vienišam vartotojiškoje visuomenėje. Įsiminiau prieš porą metų pasakytus sūnaus žodžius: „Gyvenime aš labiausiai vertinu tris esybes: Dievą, senelį ir savo dainavimo dėstytoją.“ Visuomet jam pabrėždavau savo tėvo tvirtą valią, kurią jis ugdė visą savo gyvenimą. Pirmąkart mane užplūdo žemas, bet turbūt visiems mirtingiesiems būdingas jausmas – pavydas. Pavydas savo mylimam tėvui. Mano sūnus rodydavo man mažiausiai dėmesio. Prisimenu jį, dar paauglį, ankstų vasaros rytą grįžtantį iš Talino, tiesiog įsiveržiantį į kambarį ir stipriai apkabinantį senelio kaklą: „Seneli,

Jonas Kudžma savo 80 metų vakare. 1996 m.

ar tau niekas neatsitiko, tu gyvas, gyvas, kokia laimė, o aš sapnavau...“

Mano tėvo išėjimas amžinybėn buvo ilgas ir labai skaudus. Mirtis kasdien įsliūkindavo į mūsų namus, bet būdavo nugalėta to fiziškai silpno ir dvasiškai traukus žmogaus.

Jis mirė 2008-ųjų birželio 15 dieną Gargždų ligoninės Slaugos skyriuje. Iki jo 92-ojo gimtadienio buvo likusios nepilnos dvi savaitės. Išlydėjome jį tyliai, bet pakiliai, buvo daug žmonių, daug gėlių, kalbų ir užuojautos žodžių. Mano gimtasis miestas išlydėjo savo seniausiąjį Garbės pilietį.

Iki tol niekada neatkreipdavau dėmesio į balandžius. Dabar patikėjau, kad mano tėvelis persikūnijo į šį paukštį. Kai po metų mano vyras išdrožė medinį suolelį, kuris turėjo papuošti tėvų amžinojo poilsio vietą, jam beskaitydamas užpakalinėje suolelio pusėje balandžių porą, ant mūsų namo stogo ramiai nutūpė ir saulėje šildėsi du pilki balandžiai.

Neseniai sūnus, išgirdęs mano pokalbį telefonu su radviliškiete pussesere, kitą dieną tarė:

„Mama, juk aš dar nesu buvęs Šeduvoje. Ten mano prosenelių kapas. Nuvažiuokime ten šią vasarą, gerai?“

„Gerai, mano sūnau, kad tu šito manęs paprašei. Mes būtinai šią vasarą kartu nuvažiuosime į Šeduvą...“

Autorės nuotraukos

(Straipsnis bus spausdinamas ir monografijoje „Šeduva“)

„KINAS ATVAŽIAVO!..“

„Lituanika“, „Aušra“, „Kosmosas“, vėl „Lituanika“... Tai – ne vien kino teatro Radviliškyje besikeitę pavadinimai, bet ir tam tikri šio meno žanro raidos mūsų rajone atspindžiai. Labai norėtusi atsekti visą čionykščio kino kelią. Deja, iš jo pradžios kol kas teturime kelias prisiminimų eilutes. Spausdindami šį rašinį ne nuo ankstyvųjų kino mūsų krašte metų, o nuo vėlyvųjų, tikimės, kad skaitytojai pasidalys prisiminimais, turima medžiaga, kad žurnale ilgai galėsime atspindėti ir pradinę kino pas mus nueitą atkarpą.

LIDIJA ŠIMKIENĖ,
Radviliškio jaunimo mokyklos mokytoja

Dažnas jaunas žmogus jau tikriausiai ir nebeprisimena, kad Radviliškyje kažkada buvo kino teatras. Tačiau vyresnės kartos gyventojai, praeidami pro keturiasdešimtuoju numeriu pažymėtą pastatą Dariaus ir Girėno gatvėje, dar mena kino teatrą, kuris tarybiniais laikais vadinosi „Kosmosas“, vėliau atgavo pavadinimą „Lituanika“. Dabar ten išikūrusios parduotuvės, o anksčiau buvo net dvi kino salės, biliėtų kasa, filmų tvarkymo patalpa, garažas ir visa Radviliškio rajono kino direkcija.

1978 metais būtent ten kino mechaniko ir vairuotojo darbo ieškoti nuėjo iš Pakruojo rajono į Radviliškį atvykęs su šeima gyventi Petras Kižas, kurio prisiminimais ir paremtas šis rašinys.

Tuo metu Radviliškio rajono kino direkcijai (jos antspaude buvo *Radviliškio rajono kinų direkcija*) vadovavo direktorius Feliksas Baranauskas. Į darbą Petras Kižas buvo priimtas, nes kino mechaniko patirties jau turėjo.

Jo kelias link kino prasidėjo 1956 metais, kai įstojo į Kauno kino mechanikų mokyklą. Ten mokėsi vienerius metus. Baigęs buvo paskirtas į Pasvalio rajono kultūros skyrių. Tada teko rodyti filmus Tetervinių, Norių, Manikūnų, Namišų, Žadeikonių kaimuose. Kaip pats pasakoja, tuo metu kino salių nebuvo, aparatūrą ir elektros stotį vežiodavo su arkliais. Kiną rodydavo mokyklose, bibliotekose, daržinėse ir klobimuose. Anot Petro Kižo, atvežamas kinas būdavo įvykis toje vietovėje, sutraukdavęs daug žmonių. Per visą kaimą skambėdavo: „Kinas atvažiavo!.. Kinas!“ Vėliau Petru Kižui teko dirbti buvusiam Linkuvos rajone. Nuo kino neatitolo netgi tarnybos tarybinėje armijoje metais Voroneže. Turėdamas kino mecha-

Petras Kižas. Autorės nuotr.

niko specialybę, ten buvo paskirtas papildomai dirbti – rodyti filmus. Grįžęs iš armijos dar dirbo Pakruojo rajone, paskui persikėlė į Radviliškį.

Čia gavo vairuotojo ir kino mechaniko darbą. Kartu įsidarbino ir žmona Valerija – tada buvo įprasta, kad kino mechanikais dirbo nemažai šeimų. Jais tuo laiku jau darbuos: Šniūraičiuose – V. Morkis, Aukštelkuose – Greičiai, Gražioniuose – A. A. Eičai, Šeduvoje – Baltrušaičiai, Pavartyčiuose – K. Černiauskas, Alksniupiuose – Burbulis, Beinoravoje – Janeliūnai, Baisogaloje – Savickai, Grinkiškyje – H. Uganaukas. Buvo keturi kilnojantieji kinas su mašinomis: 1-asis – E. ir I. Janilioniai, 2-asis – R. ir I. Abromaičiai, Grinkiškio zonoje 3-asis – A. Liutkevičius. Radviliškyje kino teatre dirbo kino mechanikas P. Meškauskas, kontrolierės

Radviliškio miesto aikštė ir kino teatras 1926 m.

Gedgaudienė ir Meškauskienė, buhalterė – B. Leonova, kino inžinierius A. Eičas ir kiti. Petras Kižas ir Valerija Kižienė buvo 4-ojo kilnojamojo kino mechanikai, paskirti rodyti filmus Šiaulėnų, Šaukoto apylinkėse.

Filmai būdavo demonstruojami kaimų salėse: Šiaulėnuose, Šaukote, Kunigiškiuose, Acokavuose. Žinoma, tos salės nebuvo labai patogios, dažnai šaltos, bet jau daug kur turėtos ir kino aparatinės. Pasak Petro Kižo, nuvykus sales reikėdavo patiems pasiruošti: rankiniu būdu nuleisti ekranus, sustatyti medinius suolus žiūrovams. Bilietus prieš seansą pardavinėdavo pats mechanikas arba klubo vedėjas. Bilietai suaugusiesiems kainuodavo po 20 kapeikų, vaikams – po 5 kapeikas. Afišas, kino repertuarus, reklamas ranka rašydavo patys mechanikai ir kabinėdavo kaimų skelbimų lentose, prie parduotuvių, net ant tvorų, kur tik žmonės galėtų matyti. Prieš filmus visada būdavo rodomi dokumentiniai, žemės ūkio paskirties filmai, „Tarybinė kronika“.

Filmai demonstruoti „KN“ aparatūromis, kurios stacionariai būdavo pastatytos aparatinėse. Tada jau rodyta dviem projektoriais, tad filmą galėdavo žiūrėti be pertraukos. Kai viena juosta baigdavosi, mechanikas iš karto perjungdavo kitą projektorių. Filmų buvo plačiajuosčiai, kartais nutrūkdavo. Tada vyrai eidavo parūkyti, žiūrovai imdavo švilpti... Vėliau tas juostas reikėdavo pačiam kino mechanikui pervynioti ir suklijuoti.

„Kartais filmus kaime rodydavome ir naktimis. Jeigu Radviliškio rajono kino direkcija gaudavo trumpam laikui kokį nors filmą, tai pirmiausia parodėdavo mieste. Kai čia baigdavosi kino seansas, tada pasiimdavome kino juostas ir važiuodavome jas rodyti į kaimą. Kartą taip nutiko Šiaulėnuose. Kino seansas ten prasidėjo tik po vidurnakčio, nes filmas buvo labai populiarus – „Amazonės“ – ir žmonės jo kantriai laukė. Salė sunkiai sutalpino norinčiuosius.

Rinkosi ir jaunimas, ir senukai. Žmonės tada juokavo, kad Šiaulėnuose atsiradė naktinis kinas...“ – prisiminimais dalijasi Petras Kižas.

Kino repertuarą planuodavo mėnesiui. Filmų būdavo imami iš Šiaulių kino nuomos punkto. Didžiausio susidomėjimo susilaukdavo indų filmai. Kartais į salę jų žiūrėti sugužėdavo tiek žmonių, kad net nebetilpdavo. Žinoma, naujesni ir įdomesni filmai pirmiausia būdavo rodomi Radviliškyje, Šeduvoje, tik po to – kaimuose. Taip pat vykdavo seansai ir vaikams po pamokų. Taigi dažniausiai nuvykę į vieną kaimą kino mechanikai parodėdavo po du seansus: vieną – vaikams dieną, o vakare – filmą suaugusiesiems.

Radviliškio kino teatras „Aušra“ apie 1935 m.

Būdavo planai, kuriuos turėdavo įgyvendinti kino mechanikai: kuo daugiau pritraukti žiūrovų, parduoti bilietų. Kad pasiektų gerų rezultatų, visi kino mechanikai stengėsi gauti kuo geresnių, populiariesnių filmų. Kiekvienais metais, apibendrinus rezultatus, šie darbuotojai gaudavo apdovanojimus – padėkos raštus. O rezultatai paprastai būdavo geri, tad Radviliškio rajono kino direkcija daugelį metų pelnydavo prizines

vietas Lietuvoje. Žinoma, laikui bėgant, gerėjo materialinė bazė, atnaujinta kino aparatūra, transportas, įrengti automatiniai kino ekranai, kita.

Apie 1988 metus kino filmai jau nebesutraukdavo tiek daug žiūrovų, nes atsirado videoaparatura. Jos įsigijo ir Radviliškio rajono kino direkcija. Su tokia aparatūra filmai dar buvo rodomi apie dvejus metus. Bet kai žmonės įsigijo vaizdo aparatūros savo namuose, tada žiūrovų kino salėse jau liko labai nedaug, kinas kaimuose tapo nepopuliarus, o vėliau ir visai nebebuvo rodomas.

Kino teatras Radviliškyje tų permainų laikotarpiu dar gyvavo, tad Petras Kižas pradėjo dirbti mieste, nes čia atsirado videoinžinierių etatai. Kartu dirbo A. Bajoriūnas. 1993 metais kino teatras mūsų mieste uždarytas.

Petras Kižas darbą tęsė rajono Kultūros skyriuje. Įsidarbino vairuotoju tuo laiku pradėtame kurti Kleboniškių etnografiniame muziejuje, restauruojamame Burbiškio dvare. Išėjęs į senatvės pensiją, jis buvo pakviestas dirbti muziejininku.

Tada tarsi vėl sugrįžo prie kino. Mat atkurtuose Burbiškio dvaro pastatuose atsirado didelė palėpė, skirta kino istorijai, ir pradėti jai kaupti eksponatai. Tai sumanė Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio direktorius Egidijus Prascevičius. Į talką jis pasivadino buvusį ilgametį kino mechaniką. Šis nedvejodamas sutiko: „Man patiko tas darbas. Buvo gaila, kai viskas žlugo. Todėl vėl prisiliesti prie kino, aišku, labai viliojo“, – prisimena Petras Kižas.

Ir prasidėjo eksponatų paieška. Lankėsi pas buvusius bendradarbius, pažįstamus kino mėgėjus, teiravosi radviliškiečių ir kitų vietovių gyventojų. Anot

„Kosmosas“ Rimanto Petriko fotokopija

jo, „su Egidijumi Prascevičiumi važinėjome po visą Lietuvą, ieškodami eksponatų, vežėme juos iš įvairiausių kaimų, vienkiemų. Darbo buvo daug, todėl darbo valandos kartais baigdavosi tik sutemus. Tačiau turėjome daug entuziazmo, noro, svajonių...“

Buvo sukaupta įvairių detalių, kino juostų. Tik nesisekė niekur užtikti bent vieno neiškomplektuoto filmų demonstravimo aparato. Matyt, buvo per vėlai susigriebta: paaiškėjo, kad beveik viskas sunaikinta, į sąvartynus išmesta... Tačiau patyręs kino mechanikas kantriai „lipdė“ tas detales ir taip prikėlė užmarščiai pasmerktus įrenginius.

Iš viso surinkta apie 1200 eksponatų: kino technikos, siaurajuosčių ir plačiajuosčių filmų, kita. Tarp pastarųjų – pavyzdžiui, dokumentinis filmas „Tarp dviejų aušrų“, kuriame užfiksuotas 1940 metų Burbiškio dvaras, jame vaikštinėjantis savininkas Mykolas Baženskis, juostos apie kitas rajono vietas, įmones, šalies gyvenimą, atspindinčios pokario bei tarybinių metų atmosferą, įvykius, žmones. Visi aparatai, įranga veikia, gali būti bet kada panaudoti. Kartais tam skirtoje patalpoje senieji filmai ir parodyti muziejaus lankytojams. Kaip rašė tuometinė rajono spauda (Gražina Dunauskienė. Dvare prikeltas senasis kinas. *Šiaulių kraštas*, 2006 m. balandžio 14 d.), ši „Burbiškio dvaro eksponatų kolekcija – vienintelė galimybė Radviliškio krašte (ir ne tik jame) susipažinti su senuoju kinu“.

2006 metais Petras Kižas buvo išrinktas ir apdovanotas kaip geriausias rajono tų metų muziejininkas.

Ir dabar, kai kinas likęs jau tik atitolusia rajono kultūros istorijos dalimi, kai šis buvęs ilgametis kino mechanikas jau nebedirba, mintimis jis dar dažnai grįžta į anuos metus, prisimena savo ir viso rajono kino tinklo veiklą, buvusius kolegas, visa, kas svajota, šioje sferoje padaryta ir galbūt nebespėta...

Egidijaus Prascevičiaus nuotr.

Burbiškio dvare išsaugota kino demonstravimo įranga

ŽVILGSNIS Į RADVILIŠKIO RAJONO PARKUS (2)

*Baigiame spausdinti straipsnį apie Radviliškio rajono parkus.
Pradžia – žurnalo 2013 m. 2 (19) numeryje.*

KĘSTUTIS LABANAUSKAS,
Lietuvos kraštovaizdžio architektas, parkotylininkas, žygeivis

Didokas 17,2 ha, bet gana apleistas 253-asis **Birželių** didžiadvorio parkas prie Kiršino upės, su dideliu pastatų kompleksu ir buvusiu vandens malūnu. Vyrauja savaiminių rūšių senmedžiai (mažalapių liepų, paprastųjų klevų, uosių, kalninių guobų, paprastųjų pušų su prisišliėjusiais beržais, gluosniais, ievomis bei negausiais svetimžemių rūšių tarpais).

276-asis kompleksiniu vertinimu – šalia Radviliškio miesto miškininkų puoselėjamas **Antaniškių** parkas. Kaip nurodo „Radviliškio krašto miškai“ (2007 m.), 82 ha „intensyvios parkinės infrastruktūros“ dalis pradėta kurti girininko K. Poškos 1965 m., o miškotvarkos išskirtas visas miško parko sklypas sudaro 296 ha. Čia buvo iškastas vandens tvenkinys su sala, įrengti pasivaikščiojimo takai, vasaros estrada ir kita. Tiesa, dar neseniai Antaniškiai, buvę radviliškiečių pamėgtų renginių vieta, dabar vis dažniau nurungiami naujajame miesto mikrorajone atsiradusio jauno Eibariškių parko.

295-tasis **Šiaulėnų** parkas kelia ypač liūdnų prisiminimų iš bendradarbiavimo komisijose, nesėkmingai mėginant išjudinti iš „mirties taško“ šio komplekso gelbėjimą. Tai – vienas seniausių dvarų, kadaise valdytas Žemaičių seniūno Kęsgailos, vėliau giminytės ryšiais atitekęs Šemetoms. Šio dvaro paveldui Paminklų restauravimo instituto (PRI) architektė Alina Samukienė 1992 m. parengė paminklosaugos užduotį. „Lietuvos architektūros istorija“ (LAI–III–63) išsamiai aptaria 1831 m. data paženklintus rūmus ir oficiną, kurie sujungti galerija, pasižymintčia arkų bei kolonų junginiu, primenančiu Kauno Raudondvario oranžerijos centrinės rotondos pusapskričių arkų langus. O Jono Šemetos funduota Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčia, pastatyta 1857 m. pagal architekto Fulgento Rimgailos 1850

Šiaulėnų dvaras

m. sudarytą projektą, apibūdinama kaip „unikalus Lietuvos romantizmo architektūros kūrinys“ (LAI–III–38–40). Tačiau dabar Šiaulėnuose pamatyta realybė niūri, kaip skelbia ir nuotraukos internete, su jau įgriuvusiais stogais, o „Mūsų pavelde“ (internetu svetainė) įvardyta „nykstančiu paveldu“. Numanu, jog Šiaulėnų paveldo statusą blogina greta dvaro agresyviai plečiamų kiaulynų konkurencinė kova. Todėl Kultūros paveldo departamento atstovės Jolantos Miškinytės 2011 01 30 pranešimu, Šiaulėnų dvaras atsidūręs tarp objektų, ištiktų didžiausios grėsmės sunykti. Iš parko vaizdingoje Šušvės pakrantėje ryškiau išlikusi tik sena liepų alėja.

Lėtai gėstančios būklės yra 328-asis **Užozerių** dvaro parkas prie Ežerėlės (Daugyvenės intako), išlaikęs senoviškų geometrinio kvartalinio plano bruožų, nužymėtų mažalapių liepų alėjomis. XIX a. įsigytas iš Rusijos atsikėlusių Tolstojų giminės, apie kuriuos pasakota pusiau legendinių istorijų –

gal su aliuzijomis į jų tikrą ar tariamą giminystę su garsiaisiais Rusijos grafais Tolstojais, rašytoju Levu Tolstojumi. Ne visai aišku, ar šis dvaras nėra Ari-maičių sinonimas, ar tai – 2 atskiri objektai.

Apleista 344-oji **Pašušvio II** dvaro sodyba – jau aptarto bendravardžio sendvario kukli antrininkė, o su kėdainiškiu bendravardžiu – tretininkė. Te-belaukia su savo statiniais (jei tie dar išlikę...) bei savaiminių rūšių dendrofloros, daugiausia mažala-pių liepų, paprastųjų uosių ir klevų parku, savosios eilės tyrimams, nes kadaise buvo kartu su Šiaulėnų sendvariu senovinė Šemetų giminės valda.

351-asis **Šaukoto II** (arba Žemojo Šaukoto) 14 ha parkas – netoliese Beržotės kalno. Po karų ir negandų jis likęs be pastatų, aplaukėjęs, dalimi gū-džių girių primenantis. Istorikai garsus, žinomas nuo XV a., pakeitęs daugelį savininkų, iš kurių Zi-gmantas Citavičius (1828–1863), priklausęs 1863 m. sukilimo vadovybei, tapęs Raseinių apskrities sukilimo karo viršininku. Jo įsirengto karinio san-dėlio žymės šiame parke tebėra. Z. Citavičius buvo sutelkęs sukilėlius karo stovyklon Tytuvėnų miške, bet 1863 04 06 žuvo drauge su 40 sukilėlių, stovy-klą aptikus ir užpuolus rusų baudėjams. Sukilime dalyvavo ir jo broliai Benediktas (1834–1885 Par-yžiuje) ir Kazimieras (1841 Padubysio – neaišku, kurio? – dvare, miręs 1930 04 03 Vilniuje, sulau-kęs beveik 90 metų). Gražu būtų radviliškėnams įamžinti tų trijų brolių Citavičių atminimą, pavyz-džiui, pasodinus parke, netoli buvusio karinio san-dėlio žymens, tris ąžuolus...

360-asis **Sirutiškių** parkas tūno praityje ba-joriško Liaudos krašto pačiame viduryje, tarp Si-rutiškių ir Panekelpių miškų. Aprašymuose gali būti painiavos dėl net kelių bendravardžių dvarų Lietuvoje. B. Kviklys šio krašto žemes apibūdina („Mūsų Lietuva“–ML–II–437) kaip „derlingą juo-džemį su moliu, kur auga lapuočių miškai su eglių priemaiša“. Panašus ir šio parko vyraujantis savai-minių rūšių medynas su ilga alėja, išlikusiais (jei-gu...) 7 statiniais.

367-asis **Viktorynės** 11,3 ha parkas dalinai iš-laikęs struktūrą transformuotoje dvaro sodyboje, būtų patogus pritaikyti turizmo paskirčiai, įsikūręs vaizdingoje Šušvės pakrantėje, netoliese Pašušvio. Pasižymi didingais ąžuolais, liepomis, uosiais ir ki-tais savaiminių lapuočių senmedžiais.

384-asis **Valatkaičių** parkas yra Grinkiškio seniūnijoje, labai apleistoje dvaro sodyboje. Nors

Viktorinės dvaras

1992 m. PRI architektės Irenos Staniūnienės pa-rengta paminklosaugos užduotis, apleisti pastatai (moderno bruožų rūmai ir dar 2 dvaro statiniai) 2008 m. siūlyti paskelbti bešeimininkiais. Parke vyrauja savaiminių rūšių medynas. „Lietuvos kelių atlasas“ (LKA, 2012) neteikia Valatkaičių vietovės – galbūt sutapatinta su Valatkoniais?

407-asis **Šaukoto I** parkas (Papušynio arba Baltojo Šaukoto) – 6,9 ha ploto. Pažymėtinas įspūdingais savaiminių rūšių senmedžiais, liepų alėjomis, medžių ir krūmų grupėmis, tarp ku-rių įkomponuotas vaismedžių sodas. Egidijaus Prascevičiaus žiniomis, šis parkas – memoria XIX

Valatkonių dvaro parkas

a. dvarą valdžiusio žymaus kraštotyrininko Igno Bušinskio, palikusio daug dvarų kultūrai svarbios medžiagos.

448-asis **Čiutelių** parkas – perimetrinio apso-
dinimo želdynas netoliese Tyrulių, su 2 tvenkiniais
ir senu nenaudojamu vaismedžių sodu. B. Kviklio
teigimu („Mūsų Lietuva“–*ML*–III–107), šį dvarą,
esantį apie 1 km nuo Polekėlės bažnytkaimio, buvo
įsigijęs garsusis generolas Povilas Plechavičius. Ta-
čiau rūmai sudegę, ūkio pastatai perstatyti sovie-
tmečiu, įterpta naujadarų.

462-asis **Rokonių** deformuotos legendinio
Tracevskių giminės dvaro sodybos parkas. Pasak
B. Kviklio (*ML*–II–591), dvaro savininko Mato
Tracevskio funduota bažnyčia išugdžiusi naują
Sidabravo gyvenvietę pusiaukelėje tarp gana ato-
kių Naujamiesčio ir Šeduvos bažnyčių. 6 ha dau-
giausia savaiminių rūšių medžių parke pažymimas
tipingas dvaro ledainės pastatas (*LAI*–III–384),
mūrytas iš lauko akmenų ir plytų, labai storomis
belangėmis sienomis (iki dirbtinių šaldytuvų iš-
radimo ledainės ir rūšiai būdavo statomi maisto
produktams laikyti).

473-asis **Daugėlaičių** parkas transformuotoje
dvaro sodyboje, perimetrinio apso-
dinimo, su so-
vietmečiu įrengtu tipiniu vaikų darželiu bei keliais
prastos būklės senais pastatais. Yra įvažiavimo alė-
ja, 2 užželiančios tvenkiniai. Parkas turėjo įvairia-
rūšį medyną.

502-asis **Gražionių** sendvario 3,5 ha ploto par-
kas – privatus, gana gerai prižiūrimas, su įvažiuo-
jama beržų alėja. Pasižymi vaizdingu tvenkiniu su
lieptu į salelę ir sodu. Jame vyrauja savaiminių rū-
šių medynas: paprastieji klevai ir uosiai, mažalapės
liepos, juodalksniai, beržai, vietomis pajvairinta
dekoratyviniais krūmais bei gėlynais. *LKA* (2012,
p. 87) akcentuojami „išlikę XIX a. pab.– XX a. pr.
mediniai eklektiškos architektūros rūmai su raiškių
formų dviejų tarpinių bokštu“ bei kiti istorizmo
laikotarpio pastatai; iš jų pažymėtas („Lietuvos ar-
chitektūros istorija“–*LAI*–III–384) kluonas, savitas
mišria sienų konstrukcija – akmens mūro stulpų ir
plūkto molio.

507-asis **Mankiškių** apnykusio dvaro sodybos
parkas yra palyginti nedidelis – 5,9 ha (A. Tauro
pateikta 4 ha). Gana praturtinto medyno: stambūs
europiniai maumedžiai, Veimuto pušys, geltonžie-
džiai bei paprastieji kaštonai, mandžiūriniai rie-
šutmedžiai vyraujančių savaiminių medžių rūšių

fone, gausu dekoratyvinių krūmų. Seni rūmai, ne-
didelis tvenkinys ir apžvalgos kalvelė.

545-tasis **Šeduvos miesto** 3 ha parkas sukur-
tas senų „magdeburginių tradicijų“ mieste, kaip
nurodyta 1938 m. „Vadovo po Lietuvą“ (psl. 247).
Dabar senoji miesto dalis pažymima kaip urbanis-
tikos paminklas, iš esmės susiformavusi iki XIX
a. pr. Miesto pradmenys siekia 1378 m. Vėliau tai
– svarbios seniūnijos centras. 1654 06 25 Šeduvai
suteiktos savivaldos teisės ir herbas, šią seniūniją
užrašius karalienės Liudvikos Marijos, kilusios iš
Prancūzijos kunigaikščių Gonzagų giminės, dva-
rui išlaikyti. Neaišku, ar parko pradmenys susiję
su senuoju dvaru, kuris vėliau seniūniją perėmusio
Teodoro fon Ropo iškeltas į Raudondvarį, susipy-
kus su savo teises gynusiais šeduviais miestelėnais
ir pralaimėjus bylą XIX a. pr. Senų tradicijų, su
vyraujančiomis savaiminių medžių rūšimis parkas
Eugenijos Grižibauskienės straipsnyje apibūdintas
kaip gražiai talkomis tvarkomas („Veidas“, 2006 05
04, Nr.18, *Šeduvoje įsisuka Europos Sąjungos vėjai*).

Šeduvos parkas

560-asis **Ramulėnų** smarkiai deformuoto dva-
ro sodybos 5 ha parkas. Vyrauja savaiminių rūšių
medžiai su įkomponuotu senu vaismedžių sodu.
Dabar jis privatus. Kadaisė dvaras buvo įkurtas prie
piliakalnio (Ramylos kalno) bei Raganės mitologi-
nės vietos. Deja, XX a. piliakalnis buvo nukastas
žvyriui, belikusi žvyruobė...

569-asis **Kalnelio Gražionių** transformuoto
dvaro sodybos 4,4 ha parkas su keliais statiniais.
Pažymimas pastatų architektūrinis „plytų stiliaus“

savitumas (*LAI-III-383,384,392*), nurodoma fasade plytomis išmūryta 1907 m. data, dvaro rūsio akmens mūro cokolyje iš plytų sudėta 1906 m. data, pastatyta koplytėlė su stačiakampėmis nišomis šventųjų skulptūroms. Parke vyrauja savaiminių rūšių, daugiausia klevų, uosių ir liepų, medynas. Deja, žiniasklaidos duomenimis, 2011 07 27 praužęs per Radviliškio rajoną viesulas apgriovė šio Elenai Strikienei priklausančio dvaro pastatus, išlaužė parko medžius ir pridarė šimtatūkstantinių nuostolių.

578-asis **Dauburaičių**, buvusio Dauburaičių palivarko, profesoriaus biologo S. Mastauskio (1890–1978) gimtinės, 3,5 ha parkas yra prie Vadties (Nevėžio dešiniojo intako). Parko dalį supa paprastųjų eglių perimetras, jame įkomponuotas vaismedžių sodas.

584-asis **Moniūnų** nedidelio dvaro dendrofloristiškai pajvairintas parkas. 1987 04 28 apsilankymo įspūdžiu, Moniūnai atitiko pozityvizmo epochos parkus, skirtus ir grožiui, ir naudai. Tokie parkai pasižymi kompoziciniu vaismedžių ir savaiminių bei retų dekoratyvinių medžių derinimu.

591-asis **Vileikių** transformuoto dvaro sodybos 5 ha apirusios struktūros parkas. Ten vyrauja savaiminių rūšių medžiai, išlikę 6 statiniai ir kiti elementai. Pažymimas (*LAI-III-384*) kluonas, kaip pavyzdys šio tipo didesnio tūrio, atokiau nuo reprezentacinio dvaro sodybos branduolio stovinčio pastato. Jau minėtame „Mūsų pavelde“ pateiktas vienaukščių rūmų su mezoninu vaizdas, pietrytiniame pakraštyje nurodomas esantis dubenuotas akmuo. Prižiūrimas VšĮ „Dvarų kultūros centras“. Turi 1995 m. PRI architektės Irenos Sakalauskaitės parengtą individualų apsaugos ir naudojimo reglamentą.

628-tasis **Bargailių** klasicistinio dvaro liekanų apleistas 5,1 ha parkas. 1987 04 28 apžiūros įspūdžiu, jis atstovavęs klasicizmo epochai su ryškiu centriniu pastatu bei aiškiai perimetriškai apželdintu parku, kuriame įkomponuotas vaismedžių sodas. Deja, nepaisius rekomendacijos pastatus nors konservuoti konstruktyviai palengvintomis priemonėmis sezoniniam naudojimui, vėliau jie virto griuvėsiais. Apleisti pastatai 2008 m. siūlyti paskelbti bešeimininkiais. Netoliese, į pietvakarius nuo dvaro, plyti Bargailių miškas („Lietuviškoji tarybinė enciklopedija“–*LTE-I-209*), kuris pereina į 1969 m. paskelbtą 2929 ha Praviršulio-Tyrulio pelkės botaninį zoologinį draustinį su užaugančiu

73 ha Praviršulio ežeru. Miške stūkso mitologinis Šventkalnis.

640-asis **Sedūnų** apnykusio dvaro sodybos 4,9 ha parkas su tvenkiniais tarp Karčemų ir Aukštelkų. Vyrauja savaiminių rūšių medynas. Būtent šioje vietovėje vyko iš Karčemų prasidėjęs 1919 lapkričio 21–23 d. lietuvių savanorių puolimas prieš įsiveržusius į Šiaurės Lietuvą avantiūristus bermon-tininkus.

644-asis **Mažaičių** transformuotos dvaro sodybos, sovietmečiu naudotos mokyklai, 5 ha parkas. Nors išretėjęs, bet įdomus vyraujančiu brandžiu savaiminių rūšių medynu, ypač pažymėtina 30 mažalapių liepų ratu. Išlikę 2 autentiški statiniai: rūmai ir spirito varykla. Akcentuojamas (*LAI-III-387*) architektūros elementas – Jono Neirono Mažaičių dvare bravoro pastato skaldytų riedulių akmenų mūro fone plytomis įmūryta 1888 m. statybos data.

648-asis **Pašakarnėlio** apnykusio dvaro sodybos 4,5 ha parkas (rašoma ir Pašakarnis; gal kaimas taip vadinosi, o dvaro sodyba – Pašakarnėlis?). Netoliese yra piliakalnis, vadinamas Pile. Parke vyrauja savaiminių rūšių medžiai. Išlikę mediniai rūmai ir kitų senų pastatų.

658-tasis **Pakalniškių** palivarko sodybos apirusios struktūros 4,8 ha parkas. XVI a. dokumentų vadintas Pravogala (Petro Juknevičiaus „Kur tas kelelis pilkas... 17 kelionės maršrutų iš Panevėžio. 2008). XIX a. palivarką čia įkurdinę Ropai. 1924 m. žemės reforma lig tol Bruno Ropui priklausiusių Pakalniškių valdą išparceliavo 23 sklypais su 193 ha dirbamos ir 3 ha netinkamos žemės. 1926 m. buvusioje karčemoje mokytojo K. Plungės rūpesčiu įkurdinta pradžios mokykla, prie kurios suformuotas parkas. Jis tarsi simbolizuoja apylinkių kultūrinių akcentų įvairovę, kuri tapo pagrindu įkurti Daugyvenės slėnio kultūros istorijos muziejų-draustinį. Daugiausia savaiminių rūšių parke ypač svarbios išlikusios kelios šimtametės vinkšnos didingomis kupliomis lajomis. Tokių senmedžių nedaug belikę Lietuvoje. Tiktų čia parinkti vietą pasodinti memorialinę ažuolų grupę, pavyzdžiui, artėjančio istorinės Vasario 16-osios šimtųjų metinių proga.

724-asis **Kurklių** deformuotos dvaro sodybos 5,8 ha parkas atkarpoje nuo Šeduvos link Sedūnų. Jame pažymėtina stambių uosių, liepų ir klevų retmė su pieva, tvenkiniais, 6 statiniais. Iš jų išskirtinas (*LA-III-384*) architektūriškai istorizmo

laikams būdingas iš lauko akmenų mūrytas kluonas nusklembtais kampais. Tačiau su Kurklių duomenimis galimas ir tapatybių sudvejinimas: kitapus Šeduvos, pakeliui link Sidabravo ir Vadaktų, už Kurklių miško, *LKA* pažymėta Kurklių dvaro sodyba, kuri, deja, taip pat neaptariama. Jei pasitvirtintų pirmoji tapatybė, patartina želdinių retmę saikingai papildyti Lietuvoje tradicinių ir medžių, ir krūmų dekoratyviomis grupelėmis ar vienišiais, išlaikant pastatų autentišką vaizdą.

759-asis **Beinoriškio** (ar **Beinoriškės**?) parkas pakeliui iš Grinkiškio į Vosiliškį, pravažiuojant Pūriškio mišką. Parkas perimetriškai aspodintas, pasižymi paprastųjų klevų, uosių ir mažalapių liepų alėjomis bei įkomponuotu vaismedžių sodu.

768-asis **Riaubų** apnykusio ir transformuoto dvaro sodybos fragmentų 4,3 ha parkas. Jame vyrauja savaiminių rūšių medžiai. Riaubai yra pačiame Radvilonių miško pagiryje; kitapus jo – Radvilonių dvaras ir parkas.

776-asis **Margavonių** apnaikinto dvaro fragmentų 2,8 ha parkas viensėdyje su 6 statiniais, sovietmečiu paverstas Vėriškių eksperimentinio ūkio gamybiniu centru. Pažymėtini raiškios faktūros iš akmenų mūro statyti Margavonių dvaro tvartai (*LAI-III-383*).

B. Kviklio aprašyta (*ML-II-606*) įdomi gretimybė – legendų apipintas Ekečių (Margavonių) miškas, pelkėtas ir klaidus, kur galima prasmegti užaugusiuose ežerėliuose... Apie to miško paslaptingumą byloja netoliese mitologinis Juodkalnis (Žilionių senovės gyvenvietė). Taip pat siejamas su legendomis tapusiomis 1863 m. sukilimo kovomis,

Polekėlės mauzoliejus

kurioms vadovavo su valstiečiais labai sutaręs Šeduvos burmistras Vertelis (vadinamas ir Berteliu). Visa tai būtų verta simboliškai įamžinti atminimo medžiais ir žymenimis.

875-asis **Polekėlės** (Daujotava) vandališkai apnaikintos XIX a. dvaro sodybos liekanų, kurių kilmė daug senesnė, 5,9 ha parkas su kelių statinių griuvėniais. Pasak senbuvių, posovietinės sumaišties sąlygomis, 1995 m. žiemą, „žmonės išsitampė dvarą po lentą, po plytą, išnešė senovinius koklius ir savo namuose pasimūrijo krosnis“. Daujotų giminės ir ilgos istorijos simboliu beliko Polekėlės dvaro koplyčia-mauzoliejus (*LKA-136* ir plane 134 E1), 1893 m. pastatytas dvarininkų Daujotų „mstl. centre, medžiais apaugusiame skvere. Neoklasicizmo stiliaus koplyčiai būdingų darnių formų“. Vis

*Senasis Dapšionių
qžuolas*

Jonaitiškių dvaro parkas

dėlto minėtos liekanos iš registro dar neišbrauktos. Gal dar ketinama jas iširti?

985-asis **Čelkių** dalinai išlikęs dvaro fragmentų parkas (minimas „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ –LE-II-744). Deja, tik vietoje pažymėti plane (LKA-140 B3), gaubiami Čelkių ir Kurklių miškų; Kurklių miške pažymėtas (LKA-140 B2) paminklinis ąžuolas, o už miško – Kurklių dvaro sodyba, kuri gali būti sudvejinta su aukščiau minėtają...

Pabaigai keletas žodžių – tarkime, pasaldinti įspūdžiui iš suminėtu apnykusių, painiojamų ir miglotos perspektyvos objektų – apie naujuosius, reitinguoti dar nesuskubtus Radviliškyje kuriamus parkus, kurie šiandien traukia ir džiugina radviliškėnus, skatina kultūrinės iniciatyvas ir žinoma, tarbaus būsimoms kartoms. Tai 2002 m. Radviliškyje susibūrusių medžio drožėjų plenere, palikusiam 12 skulptūrų, įsteigtas Skulptūrų parkas. Toliau – Radviliškio kultūros ir poilsio parkas, kuriame bei kitose viešosiose miesto erdvėse puikuoja rėmėjų dovanoti suoleliai, Lietuvos Tūkstantmečio proga pasodintas „Ąžuolynas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo atminimui įamžinti“.

Dar pridėsiu nereitinguotą vardyną abejotinių želdynų objektų, sutiktų senuose raštuose, spaudos komentaruose, žodinėse diskusijose, kurių nepasitaikė progų patikslinti tarpusavyje ar su kitais šaltiniais: ar jie išlikę, gal kitaip vadinami, gal dubliuojasi su kitais žinomais objektais, gal nepriklauso dabartinėms Radviliškio rajono riboms? Tai – Amalija (šiuo metu praktiškai be želdinių,

bet seniau gal buvę?), Antanavas ar Antanava (tapatūs objektai ar atskiri?), Arimaičiai (gal tapatūs su Verduliais arba Užuožeriais?), Aukštelkai, Avižiškės, Bagdonai, Berezinė, Bružiai, Bučiūnai, Butoniškiai, Cibikalnis, Dakniškės, Dapšioniai (ar aplink senolį ąžuolą yra platesnis želdynas?), Daujočių palivarkas, Daukonys (priešais Raganų kalną?), Dirgaičiai, Dišliai, Girvalakių (ar tapatus Vladislavos?), Jadvimpolis, Jasnagurka, Jukiškis, Juodžerė, Jutkonių, Karizniškis, Karolina, Kneiželiai, Margavoniai (ar buvę kiti negu aprašytieji?), Marilinė, Matkaičiai, Medeliukai, Mederdavas, Naulickai, Navadolė, Nirtaičiai, Ožaičiai, Paberžiai, Pagomerčių palivarkas, Pajuliai (3,8 ha), Palonai (ar yra kokių pakitimų?), Panekelpiai, Pašakiai, Pociūnai (dvaras buvęs sunaikintas, bet ar visai nieko nelikę?), Pociūnėliai, Prastavoniai, Praščiučiai, Puodžgala, Radviliškis (keli želdynai tėra, iš ko prasidėję?), Raginėnai, Rečkai, Repšiai, Rudžiai, Skapiškis, Sklioriškiai (kas likę?), Slabados, Sutkiškis, Šaukotas Aukštasis (sunaikintas, bet ar visai nieko nelikę?), Treigiai, Vabalčiai, Vainiūnai, Valatkoniai (ar netapatūs su Valatkaičiais?), Vilgirdaičiai, Zažečė ir dar keletas kitų.

Visos čia paminėtos parkų meno kūrybos – kaip ir praeities paveldo apsaugos ir gaivinimo – iniciatyvos ateina iš mūsų sielų gelmių, yra daugybės gyvenusių lietuvių kartų tęstinumo ir gyvybingumo laidas, pradedant nuo pat senovinių šventų giraičių.

**Autoriaus bei Lauros Bagučanskytės
pateiktos nuotraukos**

MANO KELIAS...

DALIA TAMOŠIŪNAITĖ-ŠALENGIENĖ
(Izabelė Vasarė)

Gimiau 1956 metų vasario 26 dieną Radviliškyje, geležinkelininko šeimoje. Užaugau kartu su penkeriais metais jaunesniu broliu. Nuo pat vaikystės pamėgau knygas. Vos tik pramokau skaityti, taupydavau centus, kad galėčiau nusipirkti kokią knygelę, buvau nuolatinė bibliotekos lankytoja. Labai mėgdavau dainuoti, rengdavau „koncertus“ savo draugėms. Pirmuosius eilėraštkus parašiau besimokydama antroje klasėje. Nuo septintos klasės vėl ėmiau eiliuoti. Vyresnėse klasėse tapau rajoninio laikraščio literatų klubo nare, mano kūrybą spausdindavo literatūriame puslapyje „Saulės takas“.

1974 metais baigiau V. Kudirkos vi-

durinę mokyklą. Mokiausi Panevėžio J. Švedo pedagoginėje muzikos mokykloje, įgijau vaikų darželio auklėtojos specialybę. Dirbau Kaune, Varėnoje, Pasvalio rajone. 1988 metais su šeima grįžau į gimtąjį Radviliškį. 1995-aisiais ėmiau dėstyti tikybą Lizdeikos gimnazijoje, neakivaizdiniu būdu baigiau Kauno religijos studijų kolegiją. Nuo 2006-ųjų dirbu Vaižganto progimnazijoje. Esu Radviliškio rajono literatų klubo „Jonvabalys“ narė. Savo kūrybą kartais publikuoju literatūrinėse interneto svetainėse, kitur. Šiais metais Radviliškio viešoji biblioteka parengė pirmąją mano eilėraščių knygą „Būti savimi“.

NESUDAUŽYK TRAPUS PASAULIO

*Nesudaužyk trapius pasaulio,
Tarsi kalėdinio žaisliuko netyčiom...
Nesudaužyk akimirkos džiaugsmingos.
Išsaugoki nors vieną skaidrų lašą,
Nesudaužyk trapius pasaulio.*

*Neužgesinki mano saulės
Nedidelės. Man jos šviesos pakanka,
Kad iš vilties grūdėlio,
Išaugtų didis laimės medis.
Neužgesinki mano saulės.*

*Nešluostyk džiaugsmo ašarų –
Skaisčiuos perluos vaivorykštę išvysi,
Apjuos tau širdį margos laimės gijos
Ir mielas bus tas trumpas graudulys.
Nešluostyk džiaugsmo ašarų.*

*Nebarki spalio vėjų,
Kai medžiuose jie viesulu pavirsta.
Aršaus, džiaugsmingo šokio jų neplūsk...
Rudens simfonijoj suraski šviesų aidą,
Nebarki spalio vėjų.*

---
*Nesudaužyk trapius pasaulio.
Ant tavo delno jo gyvybė ir šviesa.*

ATEISIU

*Aš ateisiu,
Kai padauža vėjas
Rausvą ugnį klevuose įžiebs,
Kai kaštonų bronzinės vėduoklės
Sidabrinę rasą žemėn lies.*

*Aš ateisiu.
Grybų tiltais bėgsiu,
Širdyje žibuoklėm nešina,
Sprogstančių berželių eliksiyrą
Nuo rudens pagairių slėpdama.*

*Aš ateisiu,
Kai žiema senolė
Vėjo gūsiams suksis po langais,
Tavo šauksmą tylųjį girdėsiu
Tais bemiegiais snaigių vakarais.*

*Aš ateisiu,
Jeigu mano dainos
Tuštumą užpildyti galės,
Jeigu žodis, širdimi išstartas,
Šiaurės vėjui siaučiant, neišblės.*

PRIEŠ UŽVERIANT DURIS

*Šiandien darau generalinę tvarką
savo širdy. Pernelyg daug
prisikaupė visko, spalvoto šlamšto
pilni kampai.*

*Šluoju, bruku lauk
netesėtus pažadus – jie nugulė
metų dulkėmis, gumulais velias
po kojom...*

*Azartiškai gramdau, valau
susikaupusius ilgesio klotus
lyg sudžiūvusį molį.
Šveičiu net sukaitus sienojus širdies.*

*Nė kvapo turi nelikti
širdgėlos pėdsakų,
skausmo juodžiausio šešėlių.
Ak, Dieve, sunku šitaip kuopti
širdies kambarėlį – pagalbos jokios,
o jos ir nereikia!*

*Šviesyn, vis šviesyn...
Jau geriau, jau lengviau...
Beliaka tik gėlę pamerkti
Į krištolo vazą,
Beliaka duris uždaryt...*

ŽIEMĄ (ČIURLIONIO „ŽIEMA“)

Ledinės gėlės žydi...
Melsvi žiedai šalčiu ir saule dvelkia.
Skaudi šviesa baltom žvaigždėm žėruoja
Ir ledo žvakės
tyliai, tyliai dega...
Vaidenas tau pavasario klajonės,
Skaidri daina mažyčio šaltinėlio.
Šarmoto žiedo lūpos prisiliečia,
Svaigi palaima širdyje rusena.
Ir krinta, krinta žemėn
baltos žvaigždės,
Ižiebia medžiuos
tūkstančius žvaigždelių.
Ledinės gėlės
žydi, mirguliuoja.
Žila šarma
žiemos kvapu alsuoja.

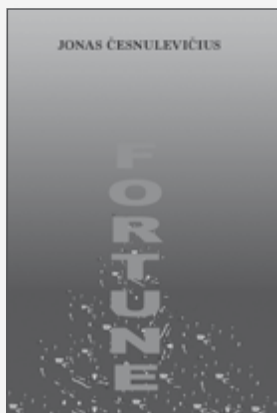
AGUONOS

Raudonas, raudonas
dienovidžio gojus –
Žiedai aksominiai,
Nukaitę laukai.
Ten brenda per rūką
Raudonos aguonos,
Vai dega krūtinė,
Vai dega veidai...
Rasa nusiprausę,
Alsuojančios vėju,
Ir ilgis, ir moja
Plaštakių sparnais.
Įkaitino gojų
Aguonos raudonos,
Jaunystė, sužydus
Ugniniais žiedais.

VAKARAS PRIE ŪLOS UPĖS

Oranžinę leliją paupy
Šlapi žolynai slepia.
Laimingi paukščiai
Pro pavargusias akis
Į šviesą lekia.

Po rasą žirgas,
Vienas kaip ir aš
Paguodos ieško.
Per akmenis Ūlos,
Per pūvančius medžius
Naktis atbėga.

Jau vėsios rankos
Tiesias pro šakas –
Lieptelis virpa.
Oranžinėj taurėj
Vien žvilgsnio paliesta
Diena sutirpo.

NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

Jonas Česnulevičius.
Fortune

Jonas Dauguvietis. *Mano kaimas*

Gaspadorius

Vladas Kalvaitis. *Stiklinė aguonų*

Aurimas Lukoševičius.
Kūnai ir kristalai

Rūta Staliliūnaitė.
Aš esu Barbora

Filomena Taunytė.
Priimamasis

BŪTA, O GAL NE...

Iš kartos į kartą žmonės perduoda pasakas, būtas ar nebūtas istorijas, nutikimus. Skaitytojams pateikiame autorės užrašytą, surinktą Radviliškio rajono gyventojų Povilo Jovaišos, Prano Kusevičiaus (Acokavų k.), Juozo ir Arūno Miselių (Birietiškių k.), Jono Mikniaus (Dirvonų k.), Onos Šimkevičienės (Pamėrų k.), Vitalijos Žinevičienės (Šiaulėnai) pasakojimų, susijusių su vietovardžiais.

MARIJONA BIRUTĖ KUDULYTĖ-NAVAKAUSKIENĖ,
kraštiečių, pedagogė, muziejininkė, kraštotyrininkė

ŽIEMYS ATKELIAVO IR VĒL IŠKELIAVO

Atkeliavo piktas dėdė Žiemys. Apsigyveno Žeimiuose. Pūtė, pūtė išsižiojęs ir sukėlė didelius šalčius, speigus. Įsisiautėjo ir jo mylimiausia dukra Pūga. Kai pakėlė ji savo paltuko skvernus, pabiro daugybė snagių. O ir Gruodas jau čia, žemę į ledą pavertė.

Po kiek laiko pakilo Saulutė. Ji, prisirinkusi šiltų strėlių, ėmė jas svaidyti į žemę. Pamažu traukėsi Gruodas, nutilo Pūga, pasišalino ir Žiemys. Ties Žeimiais, Petrošių kalnu, jis bandė laikytis. O Saulė iš Legečių, Mažuolių atkeliavo ir štai ji jau Aušrėnuose. Vaikštinėja su teliu, na, su veršiuku. Iš čia Sakteliai ir vardą gavo. Nušvito visi Aušrėnai, Dvarčiai. Rimišky Saulė nurimo, pailsėjo. Žiemiau jau nebebuvo, tik ant uolų dar dunksojo aukšti ledo luitai. Gražioji Saulutė, kurią vietiniai vadino Aušrine, jau vilkosi kitus švytinčius drabužėlius.

Atbudo milžinai – Šėta, Kalnugalis, Sulinkis. Jie su prijuostėmis nešė ir nešė žemes, pylė kalnus, daubas mynė. Paliko pasiausti milžinuką Klaneštuką. Kai jis čia ėmė žaisti, atsirado Klanešto slėnis, atsirado ir medžių sala Kimentmedis. Ėmė gurgėti vandenys, o viena upelė pradėjo šiušenti. Prie jos buvo daugybė ančių. Apsigyveno toks Šiušas, vis „šius šius, antelės“. Taip ir pavadino upelę Šiušve, dabar tai – Šušvė. Žiemys iškeliavo į tolimąją Šalčio žemę.

UŽSPAUDĖ SROVELĘ

Ant Liepiškių kalno status gyveno laumės, kurios saugojo gyvybės srovelę. Iš nedidelio šaltinėlio sroveno vanduo, o jo pašonėje riogsojo didžiulis akmuo. Kartais net vestuvinininkai sulipdavo ant akmens ir dar likdavo vietos. Iš po to akmens tekėjo skaidrus vandenėlis, vis platindamas savo vagelę, vis garsiau almedamas.

Kartą prie to akmens atėjo dvi laumės. Viena už-

spaudė vandens gyslą ir – žmogaus nėra. Praėjus dienai, nakčiai vėl nebėga vandenėlis. Delnu užspaudė vandens tekėjimą – ir vėl nauja dūšėlė atsiranda danguje...

Kalba, jog tos laumės ir dabar reguliuoja žmonių gyvenimus ant Liepiškių kalno – Šetkalnio. Jos gyvena Laimos vienkiemyje, kuris yra netoli nuo Liepiškių kelio, nuo Apušroto.

Kudinių piliakalnis

LAUMĖS PAMIRŠO

Gyveno žemė motinė, kurios vardas buvo Žemyna. Jos ilga suknia papuošta gražiausiomis gėlėmis, o ant galvos – vainikas su gėlėmis, su javų varpomis, žolynais. Žemyna turėjo daug gražių, malonių tarnaičių – laumių. Šios padėdavo žmonėms. Syki bedirbdamos pavargo, tad atsisėdo pavalgyti. Kai pasisotino, pakilo ir nuėjo toliau gerus darbus dirbti. Pamiršo viena laumė paplotėlį, kita – duonos kepaliuką. Jie sudžiūvo. Taip atsirado Duonos kepalų kalva, o netoliese, Liepiškių pelkėje, ir Laumės paplotėlis.

LAIMĖS AKMUO

Kažkada prie Liepiškių kaimo glaudėsi Laimos kaimas, vėliau vienkiemis. Graži, labai maloni mergelė Laima, kiti sako – tikrų tikriausia Laimė – gy-

veno tame kaime. Žmonės kalbėjo, kad ji galinti pavirsti į pelę. Kai kas tikėjo jos stebuklinga galia, ypač Laimos akmens galia. Ant šio akmens gražuolė dažnai sėdėdavo, traukdavo džiaugsmingas dainas. Žmonės ateidavo čia, sudėdavo aukas, prašydavo laimės, džiaugsmo, meilės gyvenime. Ir dabar dar ten eina jaunavedžiai, neša ant rankšluosčio duonos kepalėlių – kaip ir senais laikais. O jei šalia pamatysi pelytę su kaspinėliu, tai ilgai ir laimingai gyvensi.

Žmonės kalba, jog Laima išpildydavo visų prašymus. O Laimos akmuo, Laimos kalnelis dar ir dabar prie Pelytės pelkės yra. Kartais matyti didelė, puošni, graži, su kaspinėliu ant galvos pelytė, tupinti ant Laimos akmens...

LAUMĖS NAŠTOS KALNELIS

Pelytės pelkėje, kuri yra tarp Liepiškių ir Sklioriškių, yra vadinama Sala. Ant dviejų šalia esančių kalnelių ten auga medeliai, gyvena barsukai, lapės, voverės, kiaunės.

Sako, ant kalnelio ir laumių būta. Netoli Šėtkalnis besąs – tarp Acokavų ir Liepiškių, tiksliau Liepiškių kaimo gale. Ant to kalno milžinas Šėta gyveno. Pamatė jis gražuolę laumę. Įsimylėjo. Tėvai nepritarė jų draugystei, tad liepė nesusitikinėti. Kur tau jaunieji paisys draudimo! Susitiko. Kur atsisėsti, pasikalbėti? Šėta sugalvojo. Į Pelytės pelkę prinešė žemių. Papytė dvi krūvas, brūkšt su ranka – galės dviese sėdėti. Atsinešė savo gražuolę, pasodino ir ėmė abu plepėti. Kai saulutė nusileido, nešė atgal laumę. Bet nepatogu taip vis nešioti, tai nutiesė prie Laumės naštos kalnelio akmeninį kelią. Juo ir dabar galima lengvai nukeliauti prie tų kalnelių. Šį kelią žmonės vadina Laimos juosta, Laimos keliu, nes laumės vardas buvo Laima.

Laumės naštos kalnelis ir dabar dunkso Pelytės pelkėje. Kartais ant jo sėdi milžinas Šėta su savo gražuole ir grožisi saulėlydžiu virš Pelytės pelkių tolių plačių. Laimos vienkiemis išnykęs, tik legendos sklando apie tą vietovę, kalnelį, buvusį ten, ir apie gražuolę Laimą.

LAUMIŲ AKMUO

Laumės gyveno prie Šušvės. Vyrukų būrys nutarė: eis pažiūrėti, kaip jos atrodo. Ir štai keliese jau ten, kur upės vanduo šiušena. Rado didelių akmenų krūvą,

daug viksvų, ajerų vienoje vietoje. Laumžirgiai skraidė, vyturėliai padangėje čirena. Krūmai švytintys, neregėtos spalvos. Ant krūmo laumių siūlai padžiauti, audeklo gabalai šalia ir keli didžiuliai siūlų kamuoliai. Ar jie sunkūs, ar lengvi? Pakels juos vyrukai. Kelia, įtempę raumenis. O kamuoliai lengvi, visai lengvi! Siūlai blizgantys, stiprūs... Pabandė vyrai siūlą nutraukti. Kur ten, nė nebandyk – neįmanoma.

Staiga tie vyrukai pamatė laumes. Gražuolės neregėtos! Jos su sidabro kultuvėm darbavosi prie upės. Vis pliaukšt, pliaukšt! O kai išvydo tuos vyrukus, taip pliaukštelėjo į akmenį, kad šis skilo į kelias dalis. Nusirito garsas per visus aplinkinius kaimus, vyrukai nuo smūgio bangos net šoktelėjo vieną ar du metrus aukštin. Kai pleptelėjo ant kranto, stryktelėjo ir perbalę lėkė į namus. Dūmė kaip akis išdege. Parbėgė šmurkštelėjo į savo lovas po apklotais. Vienas net už didžiulės krosnies užkrito – taip baisingai buvo išsigandę...

Dar ir dabar guli suskaldytas tas Laumių akmuo. Kur? Prie Monų lankos, ant Liepiškių kalvos.

VELNIAS ATVAŽIAVO

...Baisus triukšmas, bildesys ritasi Šiaulėnų gatve – iš Mumšilio pats Liuciperis atvažiuoja su karieta, traukiama aštuonių arklių! Iš tekinių žiezirbos tik ein ein...

Norėjo velnias Šiaulėnų bažnyčios bokštus numušti, akmenį didžiulį vežėsi. Matyt, per stipriai pliaukštelėjo arkliams botagu, nes akmuo iškrito ties Sulinkių dvaru. Guli prie kelio tas didžiulis akmuo. Apsidairė nelabasis. Velnikų šalia nėra, nejau jų vyriausiasis išsišiepęs kels tokį riedulį? Aišku, ne! Tai ir nurūko Šiaulėnų pusėn Liuciperis be to akmens, nes jei milžinas sulinko nešdamas, tai ir jis galys nuo to akmens sulinkti.

Atlėkė velnių valdovas, skriete apskriejo miestelį. O kai arkliai buvo sustabdyti ant aukščiausios miestelio kalvos, dūmai jiems kilo iš nasrų, iš tekinių į provėžas sukrito žarijos. Sužvengė garsiai arkliai, atsisotoję piestu. Liuciperis ilgu botagu pliaukšt! Tie aida gatve žemyn link Šušvės! Tuo metu pamaldos vyko bažnyčioje, durys buvo atviros. Tai tie arkliai išibėgę su karieta įpuolė į bažnyčią. Kilo didžiulis sambrūdis. Tai pamatęs kunigas su krapyla tekšt ant velnio. Jergutėliau! Šventintas vanduo! Velnias atgal, atgal... Pro kapines, per Šušvės tiltą. Sako, sodo vartai griuvo, upės tiltas virto ne tik prie Šiaulėnų dvaro, bet ir prie Virikauskų Šušvės. Ten Šušvė atvinguriavo ir tiltas nuo angliukų, nuo žiezirbų užsidegė, išgaravo...

Kalbama, dabar Liuciperis Mumšily rezgines rezga, neklažadas kipšiukus ten sukiša. O akmuo ties Sulinkių dvaru tebeguli ir šiandien.

**Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo
nuotraukos**

VLADAS ŽUKAS

1925–2014

Šiemetį pavasarį į amžinybę iškeliaivo kraštietis Vladas Žukas. Žinomo profesoriaus, bibliografo, knygos istoriko, mokslininko netekome prieš pat jo 89-ąjį gimtadienį.

Vladas Žukas gimė 1925 metų balandžio 18 dieną Pakiršinyje, Radviliškio rajone. Jis mokėsi Sidabravo ir Baisogalos mokyklose, Šeduvos gimnazijoje. 1944–1945 metais mokytojavo Varėnos rajone, vėliau dirbo Kauno mokytojų seminarijoje bibliotekininku ir mokėsi Kauno suaugusiųjų gimnazijoje. Studijavo Kauno universiteto Istorijos-filologijos fakultete, po to – Vilniaus universitete (VU), kuriame 1951 metais baigė lituanistikos mokslus.

1951–1964 metais jis – VU Bibliotekininkystės katedros vyr. dėstytojas. Studentus mokė bendrosios bibliografijos, grožinės literatūros bibliografijos, lietuvių bibliografijos istorijos. 1960 metais apgynė filologijos mokslų kandidato disertaciją. 1964–1967 m. Vladas Žukas – VU Bibliotekininkystės katedros vedėjas, docentas, 1969–1979 m. – Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedros docentas. 1972-aisiais apgynė filologijos daktaro disertaciją. Įvairiais laikotarpiais buvo Lietuvos savanoriškos knygos bičiulių draugijos Vilniaus bibliofilų M. Mažvydo klubo pirmininkas, VU Pedagogikos mokslinių laipsnių teikimo tarybos sekretorius, tarybos narys. 1979–1992 m. – VU Mokslinės informacijos, Knygotyros katedros docentas, profesorius. Be jau minėtų, skaitė rusų, užsienio šalių bibliografijos, XIX a. lietuvių knygos veikėjams skirtas paskaitas. Vadovavo studentų seminarams, diplominiams darbams.

Ir išėjęs į pensiją nenutraukė savo aktyvios veiklos.

Vladas Žukas vienas arba su bendraautoriais parengė bibliografinių rodyklių, rašytojų bibliografijų. Išleido knygas: *Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 m.)*, *Lietuviškieji literatūros bibliografijos šaltiniai*, *Bibliofilija praeityje ir dabar*, *Lietuvių knygotyros bruožai*, *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*, „Sakalo“ bendrovė raštams leisti ir platinti, *Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas*, *Tarp knygų prabėgę metai*. *Silvestras Baltramaitis* (pastarąją išleisti padėjo Radviliškio viešoji biblioteka) ir kitas, parengė rankraščius.

Apdovanotas Lietuvos kultūros ministro padėkos raštu už nuopelnus bibliotekininkystės mokslui ir studijoms, Felicijos Bortkevičienės premija už žymius nuopelnus tyrinėjant ir skleidžiant lietuvišką knygą.

Kraštietis palaikė gražius ryšius su gimtuoju rajonu. Jis čia lankydavosi, surengė savo sukauptų leidinių, ekslibrisų, dailės kūrinių parodų. Po Vlado Žuko mirties jo šeima dalį iš tos kolekcijos nutarė padovoti Sidabravo bibliotekai. Profesorius buvo Vilniaus radviliškėnų bendrijos narys, dalyvaudavo Radviliškio tėviškėnų klubo susitikimuose, visada domėdavosi savo gimtinės įvykiais, žmonių gyvenimu.

Vladas Žukas mirė 2014 metų kovo 26 dieną Vilniuje. Palaidotas Antakalnio kapinėse.

Šviesus kraštiečio atminimas išliks jo nuveiktuose prasminguose darbuose ir tėviškėnų atmintyje.

Redakcija

JONAS DAUGUVIETIS

1928 08 16–2014 06 20

Netekome iškilaus kraštiečio Jono Dauguviečio – chorų kūrėjo ir dirigento, poeto tremtinio, apdainavusio Tėvynę ir gimtuosius Bargailius.

„Buvai Tu, Tėvyne, man visas pasaulis: / Čia bėgo, prabėgo jaunystė basa. / Mane sutikai Tu su tekančia saule, / Su tekančia saule, su ryto rasa,“ – rašė jis, sugrįžęs iš tremties, ir paprašė: „Priimki mane. Jau baigtos klajonės. / Jų buvo taip daug ir drauge taip mažai. / Į gimtąjį kraštą sugrįžta vėl žmonės, / Kad liktų jame amžinai...“

•••

Jonas Dauguvietis gimė 1928 metų rugpjūčio 16 dieną Bargailių kaime, tarnautojo savanorio šeimoje. Čia baigęs pradžios mokyklą, mokėsi Grinkiškio progimnazijoje. Buvo literatų būrelio narys, Lietuvos laisvės armijos (LLA) kovotojų grupės dalyvis. 1945 metų gegužės 16-ąją buvo suimtas beveik su visa vyresniųjų moksleivių grupe ir sovietų karo tribunolo nuteistas į Komijos ATSR dešimčiai metų lagerio su teisių apribojimu dar penkeriems metams. Išėjus įsakui „Dėl nepilnamečių teistumo“, Jonas Dauguvietis paleistas, kai iki bausmės pabaigos buvo likę dar šešeri metai. Grįžęs namo, įstojo į Kauno Juozo Gruodžio muzikos mokyklą. Ją baigęs, neakivaizdžiai studijavo chorinį dirigavimą Leningrado (Sankt Peterburgo) kultūros institute. Įgijęs chorvedžio specialybę, nuo 1958 metų ėmė dirbti Kauno rajone, vėliau Kaune kaip kultūros namų meno vadovas, mišrių chorų, Jo-

nučių vidurinės mokyklos pučiamųjų instrumentų orkestro kūrėjas, Kauno kultūros skyriaus metodininkas bei liaudies dainų ir šokių ansamblių dirigentas. Kolektyvai, kuriems jis vadovavo, daug koncertavo ir pelnė prizines vietas respublikos dainų šventėse.

2011 metais susikūrus Kauno aukštaičių radviliškėnų bendrijai, mūsų kraštiečio tapo jos valdybos nariu, o sunkiai sirgdamas – nuoširdžiu patarėju.

Laisvalaikiu Jonas Dauguvietis kūrė eiles, rašė beletristinius atsiminimus apie sovietmečio tikrovę ir be kaltės kaltųjų gyvenimą lageriuose. Tarp jo kūrinių – 1997 metais išleista, o 2008-aisiais pakartota atsiminimų knyga „Gyvenimas duobėje“. Eilėraščius ėmęs spausdinti Lietuvos kaimo rašytojų almanache, vėliau išleido poezijos rinkinius – „Trykšta skaidrūs šaltinėliai“ (2000), „Man dar vieno pavasario trūksta“ (2008). Šiomet išleista jo beletrizuotų atsiminimų knyga „Mano kaimas“.

Už nuoširdžią veiklą Jonas Dauguvietis 1988 metais apdovanotas Kultūros žymūno ženklu, 2014-ųjų vasario 16-osios proga – Kauno 3-ojo laipsnio Santakos garbės ženklu.

Jono Dauguviečio netekome šių metų birželio 20 dieną. Žymus kraštiečio iškilmingai palaidotas ir po nuveiktų darbų ilsisi Kauno Jonučių kapinėse.

Elena Romana Cemnolonskienė
Bibliotekos archyvo nuotrauka

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

(2014 m. I pusmetis)

Radviliškio rajono kultūros įstaigų tinklą sudaro: 25 įstaigos, atliekančios kultūros centrų funkcijas (kultūros namai, pramogų ir šokių salės), 4 kultūros įstaigos, turinčios juridinį statusą (Radviliškio miesto kultūros centras, Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, Radviliškio rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centras), kultūrine veikla užsiima ir Kutiškių bei Palonų daugiafunkciai centrai.

2014 m. pradėjo veikti Šeduvos kultūros ir amatų centras.

Per praėjusius metus kultūros įstaigose suorganizuoti 1998 renginiai.

Rajone yra 138 meno kolektyvai, juose – 1840 dalyvių.

Sausio 6 d. Radviliškio miesto centrinėje aikštėje apsilankę Trys karaliai padėjo užgesinti pagrindinės Radviliškio miesto kalėdinės eglutės girliandas. Į renginį ateidami radviliškiečiai atsinešė nupuoštas eglutes ir už jas gavo kvietimus į šventinę diskoteką bei saldinių. Eglutes surinko Radviliškio miesto seniūnija.

Sausio 13 d. Radviliškyje darbo diena prasidėjo įvairių pastatų languose įžiebtomis žvakelėmis. Taip įsijungta į visuotinę šalies akciją „Atmintis gyva, nes liudija“, skirtą Laisvės gynėjų dienai. Vakare radviliškiečius jaunimo klubas „MIX“ pakvietė į renginį prie Radviliškio miesto kultūros centro. Jaunimas dovanojo patriotinę muzikinę-literatūrinę kompoziciją. Išsakyta proginių minčių, klausytasi Radviliškio politinių kalinių ir tremtinių choro „Versmė“, iš degančių žvakelių sudėliotas žodis „Lietuva“, susiburta prie uždegtų laužų.

Sausio 23 d. Vilniuje, Rašytojų klube, surengtas iš Radviliškio krašto kilusio dailininko, rašytojo J. Martinaičio prisiminimų knygos „Auksinė vaikystė“ pristatymas. Renginį vedė Radviliškio viešosios bibliotekos direktorė A. Januševičienė;

Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta Lietuvos dailininkų sąjungos nario, tapytojo Ramūno Dagio kūrybos paroda „Vasaros nuojautos“, kuri autoriui – jau 20-oji.

Sausio 29 d. Radviliškio muzikos mokykloje vyko regioninis Lietuvos vaikų ir moksleivių televizijos konkurso „Dainų dainelė“ turas. Jame dalyvavo Radviliškio, Joniškio, Šiaulių, Akmenės, Pakruojo rajonų turuose nugalėję jaunieji dainininkai. Toks konkurso etapas Radviliškyje vyksta jau antrą kartą. Į jį buvo atrinkti 7 Radviliškio rajono atstovai iš 21, dalyvavusio rajoniniame etape.

Sausio 30 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Konferencijų salėje pagerbta J. Marcinkevičiaus literatūrinės premijos 2013 metų laureatė E. Barauskienė. Ji premijuota už istorinių pasakojimų knygą „Karūna žalčių karaliui“.

Vasario 14 d. Kauno kultūros centro „Tautos namai“ mažojoje salėje surengtas šiame mieste gyvenančių radviliškėnų ir Radviliškio krašto atstovų

susitikimas. Jame apžvelgta krašto kultūrinė panorama, dalytasi prisiminimais, klausytasi radviliškiečių muzikavimo grupės „Sidabrinė mėnesiena“; o vakare žiūrėtas spektaklis.

Vasario 15 d. Mėnaičių k. (Radviliškio r.) esančioje Miknių-Pėtrėčių sodyboje paminėtos Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos priimtos Nepriklausomybės deklaracijos paskelbimo 65-osios metinės. Laisvės kovotojų atminimą pagerbė Ministras Pirmininkas A. Butkevičius, kiti aukšti šalies pareigūnai. Po renginio jo dalyviai persikėlė į Šeduvą. Ten vykusiam Vasario 16-osios minėjime skambėjo šventiniai sveikinimai, demonstruotas dokumentinis filmas, koncertavo Karinių oro pajėgų orkestras.

Vasario 16 d. Radviliškio kultūros centre Lietuvos valstybės atkūrimo dienos proga kvietė dvi parodos: tradicinė rajono tautodailės (100 autorių eksponavo apie 700 darbų) ir šeduvio kolekcininko V. Vingelio sukauptų senų fotografijų paroda „Nepriklausomybės priešaušris ir laisvės metai Radviliškio krašte“. Šventinį koncertą surengė radviliškiečių meno kolektyvai;

sidabraviečiai, minėdami šią šventę, sulaukė garbių svečių. Kartu su jais pagerbė ir apdovanojo Metų žmogui išrinktą Beinoravos kaimo ūkininką Kazimierą Skubrį, kitus seniūnijai nusipelnčius žmones, mokiųjų rašinių konkurso nugalėtojus, klausėsi seniūnijos meno mėgėjų kolektyvų parengto proginio koncerto;

Kovo 1 d. į Viešąją biblioteką rinkosi kraštiečio, autorinių dainų kūrėjo O. Jucio gerbėjai, draugai bei pažįstami. Jis čia surengė savo kūrybos koncertą „Pasitinkant pavasarį...“

Kovo 2 d. Kleboniškių etnografiniame kaime kvietė Užgavėnių šventė. Žiemą iš kiemo varė tarptautinė komanda: Radviliškio miesto ir Smilgių kultūros centrų meno kolektyvai, latvių folkloro ansamblis „Drengeri“.

Kovo 5 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje pradėtas K. Donelaičio poemos „Metai“ kaligrafinis parašymas. Susirinkusiesiems pasakota apie šią išskirtinę asmenybę, jos kūrybą, laikmetį, apžiūrėta teminė literatūros paroda. Akcija „K. Donelaičio „Metai“ – manąja plunksna“ tęsis visus šiuos metus. Joje visi norintieji galės perrašyti poemos „Metai“ ištrauką ir taip prisiliesti prie klasiko kūrybos, įsiamžinti bibliotekos istorijoje.

Kovo 7 d. beinoraviškiai savojo kaimo bibliotekoje susitiko su įžymiu Lietuvos keliautoju ir alpinistu Vladu Vitkausku. Svečias papasakojo apie savo potyrius kopiant į aukščiausias pasaulio viršukalnes, parodė nuotraukų, filmuotos medžiagos.

Kovo 10 d. Raudondvario kultūros rūmuose jau penktąjį kartą surengtas Radviliškio rajono jaunimo patriotinės dainos festivalis „Tavo daina gimtinei“; skirtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos

24-osioms metinėms. Dalyvavo 15 ansamblių bei solistų iš įvairių mūsų rajono kultūros įstaigų bei mokyklų. Visi jie renginyje pelnė nominacijų, prizų.

Kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metinėms skirti renginiai įvyko visose rajono seniūnijose. Radviliškyje išvakarėse surengtas neeilinis Tarybos posėdis, kuriame miesto stadionui suteiktas Lietuvos Sąjūdžio vardas (iniciatyvos autorius – V. Bartkus). Šventės dieną po šv. Mišių bažnyčioje radviliškietė rinkosi Kultūros centre. Čia vyko iškilmingas minėjimas, koncertas. Po to dalyvauta akcijoje „Nepriklausomybės dainos traukinių stotyse“. Geležinkelio stotyje dainų Tėvynei pynę supynė jaunieji miesto atlikėjai.

Kovo 20 d. Radviliškyje suorganizuota šventė, skirta Žemės dienai. Ji prasidėjo teatralizuota rajono mokyklų mokinių eiseną miesto gatvėmis. Prie Savivaldybės iškelta Žemės vėliava, skambėjo posmai ir dainos Žemei, paleisti balionai su linkėjimais Žemei. Po to Gražinos pagrindinėje mokykloje surengtas pranešimų ciklas „Žmogaus pėdsakai Radviliškio žemėje“.

Kovo 21 d. Pašuvio kultūros namuose apsilankė Kauno nacionalinio dramos teatro aktorė, rašytoja D. Kazragytė. Ji pasidalijo mintimis apie pašaukimą, savo profesiją, pamokė aktorinio meistriškumo, apilankė kolegės R. Staliliūnaitės kapą.

Kovo 27 d. Viešojoje bibliotekoje atidaryta kraštiečio, dailininko Jono Varno karikatūrų paroda.

Kovo 28 d. Daugėlaičių pramogų ir šokių salėje surengta Teatro šventė. Renginio metu pristatyti Daugėlaičių ir Šniūraičių pramogų ir šokių salių dramos kolektyvų spektakliai.

Balandžio 1–25 d. Etninės kultūros ir amatų centre Pakiršinio dvare suorganizuoti edukaciniai užsiėmimai „Patys šilčiausi darbai – mamai“. Šiame centre nustatytomis dienomis nuolat vyksta savotiškos amatų pamokos – drožybos, keramikos, dailiųjų rankdarbių.

Balandžio 4 d. Palonų daugiafunkciame centre susirinkusieji linksminosi Melų dienai skirtame vakare „Auksiniai kiaušiniai“. Taip pat pasiklausyta UPC lektorių paskaitos „Kelias į aktyvią senatvę“.

Balandžio 5 d. Šeduvos kultūros ir amatų centro humoro grupė „Sprandžina“ koncertavo Lietuvos humoro grupių festivalyje „Kvatokis“ Kuršėnų kultūros centre. Tą patį mėnesį ši grupė surengė koncertų seriją rajono ir kitose kultūros įstaigose.

Balandžio 16 d. Radviliškio rajone viešėjo šalies kultūros ministras Š. Birutis. Be kitų įstaigų, jis apilankė ir Viešąją biblioteką. Ministras susirinkusiems

rajono kultūros darbuotojams apibūdino kultūros situaciją šalyje, perspektyvą, akcentavo laikmečio aktualijas, atsakė į klausimus, kai kuriems kultūros įstaigų darbuotojams įteikė apdovanojimus;

tą pačią dieną bibliotekoje kvietė susitikimas su sveikos gyvensenos ir ajurvedinės mitybos specialistu Ž. Užkuraičiu.

Balandžio 21 d. Tyrulių pramogų ir šokių salės meno kolektyvai koncertavo Acokavų bendruomenės namuose.

Balandžio 23–28 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje kvietė Nacionalinės bibliotekų savaitės „Biblioteka – vienas pasaulis, daug istorijų“ renginiai. Tarp jų – K. Donelaičio kūrybos skaitymas, informacinė pamoka moksleiviams, bibliotekininkų senjorų susibūrimas ir kutiškiečių spektaklis, Vaižganto gimnazijos moksleivių parodyta miniatiūra, susitikimas su knygos „Kas mus žudo“ autoriumi V. Balkumi, J. Česnulevičiaus knygų pristatymas ir kiti. Tradicinės savaitės proga susirinkusius rajono bibliotekininkus pasveikino rajono meras D. Brazys, su jais bendravo ir savo naujas knygas pristatė rašytojai A. Bubelytė ir A. Tapinas.

Balandžio 23 d. Radviliškio kultūros centre surengtas vakaras „Metai pagal K. Donelaitį“, skirtas K. Donelaičio metams. Lizdeikos gimnazijos mokiniai parodė kompoziciją pagal K. Donelaitį, Alksniupių, Baisogalos ir Kudirkos Naumiesčio scenos entuziastai – spektaklius.

Balandžio 26 d. Radviliškyje praūžė renginių karuselė: kvietė „Mažoji knygų mugė“ ir „Pavasarinė mugė“; vaikus vadino „Vaikų Velykėlės“; o suaugusiesiems buvo skirtas respublikinis kapelių festivalis „Žemėj Lietuvos“;

Balandžio 27 d. Pociūnų kaimo bendruomenės namų kieme skardėjo Atvelykio šventė. Į ją rinkosi tėveliai ir vaikai. Visi puošė padarytą kiaušinį milžiną, linksminosi. Mažieji dalyviai džiaugėsi gautomis dovanėlėmis.

Gegužės 1–31 d. Skėmių pramogų ir šokių salėje vaikai, jaunesnio ir vyresnio amžiaus moterys

pakviestos į gegužines pamaldas, taip atgaivinant, puoselėjant giedojimo tradicijas.

Gegužės 2 d. Radviliškio miesto kultūros centre atidaryta fotografo R. Petriko personalinė darbų paroda „Gamtos kerai“. Renginyje jį pasveikino rajono vadovai, autorius susirinkusiesiems papasakojo apie savo eksponuojamus darbus.

Gegužės 3 d. Radviliškio jaunimo mokykloje surengta tradicinė, jau 16-oji, pavasarinė mugė. Joje savo rankdarbių pristatė ne tik šios mokyklos bendruomenė, bet ir šiauliečiai, jonaviečiai kėdainiečiai, kiti. Apsilankiusieji galėjo įsigyti įvairių dirbinių, pasiklausyti šventinio koncerto, dalyvauti įvairiose pramogose.

Gegužės 7 d. prie Radviliškio viešosios bibliotekos startavo akcija „Sustabdyta minutė – knygai“, skirta K. Donelaičio 300 gimimo metinėms. Joje skaityta K. Donelaičio kūryba, „Būrų kiemelyje“ laukė „būriški“ valgiai ir kitos įdomybės. Skaitymo akcijos estafetę tęsė mokyklos, kitos miesto bei rajono įstaigos, bendruomenės.

Gegužės 10 d. Burbiškio dvaro parke surengta 14-oji Tulpių žydėjimo šventė. Iškilmingas atidarymas, atvykusių atlikėjų ir rajono meno kolektyvų koncertai, parodos, tautodailininkų mugė, tulpių ekspozicija, įvairios pramogos – ir tai dar ne viskas, kas sudarė šio plačiai žinomo festivalio programą ir sutraukė daugybę svečių, lankytojų ne tik iš rajono, bet ir šalies bei užsienio.

Gegužės 15 d. Radviliškio miesto kultūros centre skambėjo Šeimų šventė, skirta Šeimos metams ir Tarptautinei šeimoms dienai. Šventinį koncertą surengė rajono muzikuojančios šeimos.

Gegužės 16 d. Baisogalos kultūros namų moterų vokalinis ansamblis ir folkloro ansamblio „Dainoriai“ kapelija dalyvavo romansų atlikėjų šventėje Pasvalyje.

Gegužės 18 d. Minaičių k., Lietuvos laisvės ko-

vos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos paskelbimo memoriale, įvyko Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dienos minėjimas.

Gegužės 24 d. Grinkiškyje suorganizuota Amatų diena. Joje išradingai prisistatė dalyvavusios bendruomenės, pagerbti aktyviausi amatininkai, klausytasi koncerto, veikė mugė, įvairios parodos.

Gegužės 31 d. Alksniupių kultūros namuose surengta šventė „Kraštiečiai – 2014“, skirta Alksniupių krašto 460-osioms įkūrimo metinėms ir Alksniupių kultūros namų kūrybinės veiklos 50-mečiui.

Birželio 8 d. Radviliškio miesto kultūros ir poilsio parke kvietė tradicinis kojinių mezgimo čempionatas „Mezgame Sekminių sambarį“. Šis Radviliškio kultūros centro sumanytas renginys iš rajoninio jau išaugo į tarptautinį.

Birželio 13–15 d. Baisogala šventė savo 475 metų sukaktį. Į „Pasididžiavimo knygą“ įrašyti V. Kaščiūnienė ir šviesaus atminimo V. Žeromskis. Pagerbti laisvės gynėjai ir negrįžusieji iš tremties, pristatyti nauji baisogaliečių leidiniai, surengta konferencija, atidarytas sporto klubas „Auridana“, kvietė romansų vakaras ir kiti renginiai.

Birželio 14–15 d. Italijoje vykusiame prestižiniame jaunųjų muzikantų tarptautiniame konkurse „Italia awara“, kuriame dalyvavo per 100 atlikėjų iš viso pasaulio, Radviliškio muzikos mokyklos fortepijono specialybės mokinė E. Plukaitė ir jos mokytoja metodininkė V. Silickaja iškovojė didįjį prizą ir parsivežė nugalėtojų taurę.

Birželio 24 d. Šeduvoje surengta Magdeburgo teisių suteikimo šiam miestui 360-ųjų metinių šventė. Tarp svečių joje buvo šalies Premjeras A. Butkevičius. Jam ir K. Dočkui suteiktas Šeduvos miesto garbės piliečio vardas. Šv. Mišios, eisena, įspūdingi pasirodymai, koncertai, parodos, pramogos – visa tai gausiems iškilmių dalyviams įsiminė ilgam.

Birželio 26 d. Radviliškyje skardėjo šventė, skirta miesto 447-ajam gimtadieniui. Jos šventinėje eisenoje dalyvavo meno mėgėjų kolektyvai, atrinkti į Lietuvos dainų šventę. Iškilmių metu Radviliškio garbės piliečio vardas suteiktas JAV gyvenančiai E. Marijošiūtei-Vaišnienei, rajono savivaldybės mero Padėkos ženklai įteikti J. Kaučikienei ir A. Jesmanui. Vyko mugė, koncertai, kvietė nuotaikingos pramogos, šventinis fejerverkas.

Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ 2014 г. № 1 (20)

„**Поздравляем**“ – это поздравления жителей Радвилишкского края выдающимся землякам, отмечающим свои юбилеи: актрисе Аурелии Рагаускайте (90 лет), поэту, журналисту Витаутасу Бараускасу (80 лет), кинооператору и режиссёру Александрасу Дигимасу (80 лет), сценографу, режиссёру, художнику Виталиюсу Мазурасу (80 лет), кино и ТВ режиссёру, оператору Витаутасу Дамашвичюсу (70 лет), художнику, скульптору Стасису Жиргулису и др.

„**Десятилетний путь**“ – вводная публикация журнала. Ее автор – мэр Радвилишкского района Дарюс Бразис поздравляет издателей и читателей журнала, которому в этом году исполняется 10 лет, обозревает пройденный путь и вклад этого издания в жизнь края.

„**Годовщина битвы возле Радвилишкиса: что найдено, что потеряно, что еще предстоит найти?**“ – размышления Альвидаса Тамошюнаса об увековечении боев возле Радвилишкиса с бермонтовцами в 1919 году, об исследованиях и новых деталях.

„**Винегрет**“ историка” – публикация Зенонаса Василюскаса, в которой, опираясь на архивы и довоенную печать, пишет о первом плане городских улиц Радвилишкиса, музее К. Стравинскаса в этом городе и в 1933 г. устроенном моральном суде интеллигентов Радвилишкиса.

„**Странные и нестранные вопросы о памятнике в Гринкишкисе**“ – поясняющее исследование Лаймы Петраускаене о памятнике „Погибшим за свободу Литвы“, дате установления его, обстоятельствах, уточняющих или даже опровергающих некоторые опубликованные данные по этому вопросу.

„**Владисловас Комарас в свете сегодняшней эпохи: жизнь, отданная Литве**“ – статья Ины Стуоге о выдающейся личности нашего края – Владислове Комарасе, владельце поместья в Байсогале, его деятельности и о знакомстве автора этой публикации с Нийоле Марией Комарайте-Милакнене, владелицей поместья в Палевяне, которая хранит память этой знаменитой семьи.

„**Показавший красоту вод мира**“ – сочинение Гражины Дунаускаене о земляке, светлая ему память, Феликсе Римкявичюсе. Кроме того, что его ценили как лодмана, он до сих пор не забыт как коллекционер раковин и выдающийся конхиолог.

„**Разоренное и вновь возрожденное поместье в Радвилоняй**“ – на основе материала, собранного краеведческим кружком Алкснюпайской основной школы, подготовлен обзор прошлого старинного поместья в Радвилоняй. Вместе с тем представлено интервью Гражины Дунаускаене с владелицей этого поместья Иреной Раинче.

„**Прогулка по Радвилишкису**“ – сочинение Нийоле Плулгайте-Шидлаускаене. Автор приглашает читателей прогуляться по старой улице Майрониса, которая находится в Радвилишкисе, по ее прошлому, вспомнить о там живших людях и событиях, которые они пережили.

„**Годы, отданные творчеству**“ – Кристина Кацявичене предлагает знакомство с народным художником, резчиком по дереву, певцом и музыкантом Эдвардом Белокопытовым из Байсогалы. Знакомит с его творчеством, интересами, занятиями.

„**Неожиданная связь деталей прошлого**“ – мысли Эмилии Брайнскене и Оны Янсонене о следах восстания 1863 г. в Шядуве, увековечение событий, в те времена из этого города в ссылку побывавшие и только недавно вернувшиеся старинные песни жителей Шядувы, а также о певице Иеве Шулене, которая подарила их.

„**Возвращаемся, чтобы вновь открыть родину**“ – так назван рассказ Брони Блужайте-Густайтене о родном селе Микайлишкю. В нем повествуется история села, наиболее важные события, а также рассказывается о семьях, которые жили там, о их судьбах.

„**Обошщённая сценой**“ – статья, подготовленная по материалу, который собрала Дануте Пятраускайте. Автор рассказывает о малоизвестной на родине, но в прошлом знаменитой певице Пруденции Навицкайте-Бичкене, о проведённых годах в Радвилишкисе, сольной карьере, признании.

„**Не лист, дуемый ветром**“ – Даля Куджмайте-Балсене рассказывает о своём отце Йонасе Куджме, который был учитель, ссыльный, литерат. Отражается его светлая личность, деятельность, переживания и бесконечная любовь дочери.

„**Кино приехало!**“ – публикация Лидии Шимкене о периоде показа кино и его прекращении в нашем районе, о Пятрасе Кижасе, бывшем киномеханике, проработавшим много лет.

„**Взгляд на парки Радвилишкского района(2)**“ – завершение статьи Кястутиса Лабанаускаса (начало в журнале 2013 г. № 2 (19)). Пояснения специалиста о самобытности, ценности и о состоянии многих парков Радвилишкского района.

„**Мой путь**“ – Даля Тамошюнайте-Шаленгене (Изабеле Васаре), член клуба литератов „Светлячок“ Радвилишкского района, рассказывает читателям журнала о себе и представляет своё творчество. Также представлены новые книги, авторами которых являются представители нашего края.

„**Было, а может и не было...**“ – это Марийоной Бируте Кудулите-Навакаускаене собранные предания и легенды, связанные с местами Шяуленайского и Шаукотского края. Их автор записала со слов местных жителей.

„**Владас Жукас**“ – редакция информирует, что недавно умер известный земляк, профессор, историк книги Владас Жукас.

„**Йонас Даугуветис**“ – Елена Романа Цемнолонскене пишет об недавно умершем земляке, создателе хоров и дирижёре поэте Йонасе Даугуветисе.

„**Культурная хроника района. 2014 г. 1 полугодие**“ – краткая информация о культурных мероприятиях в Радвилишкисе и других местах района.

„**Напомним начало ценной традиции**“ – представляются старинные фотографии из коллекции Видмантаса Вингялиса, связанные с первым литовским праздником песен в 1924 г., юбилей которого (90 лет) теперь отмечаем. Редакция журнала также напоминает, что до ноября 2014 г. будет продолжаться конкурс по историческому материалу нашего края. Этот материал (старинные снимки, документы и др.) надо представить редакции журнала (в Радвилишкскую публичную библиотеку).

Перевела Евгения Обиохене

Summary of the Periodical „Radviliskio krastas“ No. 1 (20), 2014

“**Congratulations**” honours the following people on their life time achievements and their anniversaries: actress Aurelija Ragauskaitė (90th birthday), poet and journalist Vytautas Barauskas (80th birthday), film director and cameraman Aleksandras Digimas (80th birthday), set designer, director, and painter Vitalijus Mazuras (80th birthday), film and TV director, and cameraman Vytautas Damasevičius (70th birthday), painter and sculptor Stasys Zirgulis; and others.

“**Road of the Decade**” is an opening article by Radviliskis mayor Darius Brazys. He congratulates the readers and publishers of the magazine with its 10 year anniversary, and reviews the history and cultural significance of the publication.

“**Anniversary of Radviliskis Battle: What’s Been Discovered, Lost, and Still to be Found?**” Alvydas Tamošiūnas reflects on battles with bermontians, which took place nearby Radviliskis in 1919, tells about his explorations, discoveries of new facts, and perpetuation of these historic events.

“**Historian’s “Salad”**” is an article by Zenonas Vasiliauskas, who – based on archives and pre-war press – tells us about Radviliskis’s first ever street plan, museum of K. Stravinsky, and moral court of Radviliskis intellectuals in 1933.

“**Strange, and Not So Much, Questions About the Monument in Grinkiskis**” is Laima Petrauskienė’s study that explains timing and circumstances of building the monument in Grinkiskis called “For Those Who Died for Lithuania’s Freedom”. She debates and even denies some officially published facts in connection with this local monument.

“**Vladislovas Komaras Today: a Lifetime Given to Lithuania**” is Ina Stuoģe’s article about an eminent local character and the owner of Baisogala’s manor – Vladislovas Komaras. We also meet the owner of Palevenė’s manor – Nijolė Marija Komaraite Milakniene, who is today’s protector of the legacy and memorabilia of this renowned family.

“**He, Who Knew the Beauty of Waters**” is an essay by Grazina Dunauskienė about an enlightened local figure Feliksas Rimkevičius. He was not only well appreciated skipper, but also the owner of a wonderful shell collection and a famous conchologist.

“**Impoverished and Revived Radviloniai Manor**” is a historic review done by students of Alksnupiai elementary school about old manor in Radviloniai. Followed by Grazina Dunauskienė’s interview with Irena Raincė, the owner of the property, who is responsible and the driving force behind the resurrection of the estate.

“**A Walk in Radviliskis**” is Nijolė Plungaitė Sidlauskienė’s essay, where she invites readers for a walk in one of the oldest streets in Radviliskis – Maironis street, remembering its past, people that lived and events that took place there.

“**Years Given for Art**” is an article by Kristina Kacevičienė introducing us to a woodsman, painter and musician Edvardas Beilokopitovas from Baisogala town. We learn about his works, hobbies, and other activities.

“**Unexpected Ties From the Past**” is an article by Emilija Brajinskiene and Ona Jansonienė about Seduva’s uprising in

1863, and perpetuation of those historical events; about exiles that followed, and local folk songs, that travelled far from their origins, but were recently brought back by a singer Ieva Suliene.

“**We Return to Find Our Motherland Again**” is the title of the article by Brone Bluzaitė Gustaitienė about her native village Mikailiskiai. We learn about its history, the most important historic events, and are reminded about the fates of the families that lived there.

“**Allured by Stage**”, an article by Danutė Petrauskaitė, tells the story of now mostly forgotten but very famous singer in the past – Prudencija Navickaitė Bickienė. It tells about her life in Radviliskis, her solo career, recognition and fame.

“**A Leave That Stood Against Wind**” is a story by Dalia Kudzmaite-Balsienė about her father Jonas Kudzma, who was a teacher, an exile, and a writer. The essay reveals his prominent personality, work, life experiences and an infinite father’s love to his daughter.

“**Movies Arrived!...**” is a publication by Lidija Simkienė about film exhibition period in Radviliskis district and the end of it, as well as about life long film mechanic Petras Kizas.

“**Walking Through the Parks of Radviliskis’ District**” (Part 2) – the second and final part of the article by Kestutis Labanauskas (Part 1 was published in No 2 (19), 2013). It is his remarks and thoughts about the value of the local parks, the state they’re in, their unique features and identifying descriptions.

“**My Road**” – Dalia Tamosiunaite Salengienė (also known as Izabele Vasare), a member of Radviliskis district writers club “Jonvabalis”, introduces herself and her works to the readers of the magazine.

“**Maybe So, Maybe Not...**” is a collection of folk stories and legends from Siaulėnai and Saukotas part of our district. They were gathered by the author Marijona Birutė Kudulytė Navakauskienė from local people.

“**In Memoriam. Vladas Zukas**” – an article about recently deceased honorable countryman, professor, famous bibliographer, and author of books Vladas Zukas.

“**In Memoriam. Jonas Dauguvietis**” – Elena Romana Cemnolonskienė writes about recently deceased countryman, choir conductor and founder, poet, and an exile Jonas Dauguvietis.

“**Culture Chronicles of the District. 1 Half of 2014**” is a summary of all the cultural events that took place in Radviliskis and its district during the first six months of 2014.

“**Beginning of the Special Tradition**” is Vidmantas Vingelis’s collection of old photos from the first national song festival in 1924, and this year we celebrate its 90th anniversary. Readers are also reminded of the competition of our district’s historical materials (old photos, documents, etc.), which should be submitted to editors of the magazine at Radviliskis public library before the end of November 2014.

Translated by Elvyra Gaideliene

PRIMINĖ IŠSKIRTINĖS TRADICIJOS PRADŽIA

Šeduovis kolekcininkas Vidmantas Vingelis Radviliškio viešajai bibliotekai ir jos leidžiamam žurnalui pateikė pluoštą senų nuotraukų iš Šeduvos švietimo, kultūros ir kitų veiklos sferų praėjusiame šimtmetyje. Tarp jų yra susijusių su 1924 m. Kaune įvykusia pirmąja liaudies dainų diena – pradžia mūsų šalyje gražios, išskirtinės tradicijos, kuriai šiemet sukanka jau 90 metų ir kurios jubiliejinės šventės dalyviai yra mūsų regiono dainininkai, šokėjai, muzikantai.

Dėkojame geranoriškam kraštotyrininkui ir spausdiname dvi nuotraukas iš jo kolekcijos. Šeduvio išsaugotų vertingų paliudijimų paskatinti, numatėme kitame žurnalo numeryje plačiau atspindėti viso Radviliškio krašto ilgametį indėlį į dainų švenčių tradicijos istoriją, puoselėjimą.

Tuo pačiu primename, kad krašto istorinės medžiagos konkursas tęsis iki 2014 m. lapkričio mėnesio (nuostatai spausdinti mūsų žurnale, 2013 m. nr. 2 (19). Kviečiame jame aktyviai dalyvauti!

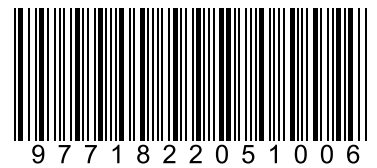
Redakcija

Senasis Šeduvos bažnyčios choras (1907–1908), kuriam vadovavo vargonininkas S. Tautkevičius

1924 m. pirmojoje Lietuvos dainų šventėje dalyvaavęs Pakalniškių choras (vadovas – K. Plungė). Nuotraukos iš Vidmanto Vingelio kolekcijos

9 771822051006